

Na prvem mestu je reforma

Zelzel bi se reči, da imamo zdaj pred sabo zelo velike naloge. Mistim na gradnjo novih objektov in na uresničevanje reforme. Sodim, da je na prvem mestu reforma, šele potem pa gradnja objektov. Reforma moramo izpeljati do konca. Prednost dajem tistemu, kar bo zagotovilo našim ljudem boljše življenje.

Iz Titovega govora v Zablaku

Pozabljeni je izdajstvo

Nismo se bojevali samo za osvoboditev dežele, ampak tudi za tisto, kar bi moralo človeka spremljati v prihodnosti, za človeštvo, kakršno bi moralo biti... Vse to so velike stvari, ki jih ne smemo pozabiti. Zapomnite si tovariši, pozabljeni to — je izdajstvo!

Iz Titovega govora pri Črnem jezeru

Spotoma naraščala cena

Ko je govoril o poteku del na prosti Beograd — Bar je predstavnik investitorja slikovito opisal posledice sočasne izmikanja obveznostim in razgibanosti gospodarstva z razrednotenjem denarja. »Zelezniški prag«, je rekel ta predstavnik, »nas je stal do Valjeva okoli 60 dinarjev, do Užice okoli 80, a od Užice 116 dinarjev.

Ekonomski politika — 10. VIII. 1970

Deset odstotkov jih ni izpolnilo zakonske obveznosti

V začetku aprila letos ali točneje 7. aprila je potekel zakonski rok, v katerem so morale delovne organizacije pripraviti vse potrebno za prehod na 42-urni delovni teden. Podatki, zbrani po stanju nekaj dni pred potekom omenjenega roka, pa govorijo, da se vedno dela 393862 delavcev, zaposlenih v družbenem sektorju, več kot 42 ur na teden. Dejanska situacija se je verjetno še popravila, vendar naj to informacijo dopolnimo s tem, da organizacije z okoli 10% od celotnega števila zaposlenih v Jugoslaviji še niso izpolnile zakonske obveznosti o uvedbi skrajšanega delovnega tedna.

Gospodarski vestnik — 7. VIII. 1970

Dva obraza

So posamezniki, ki imajo dva obraza: enega za javno politično in družbeno življenje, drugega pa za poslovno in zasebno življenje. Nekateri celo odkrito izjavljajo, da to ne gre skupaj, da sta pač »ideologija« in »praksa« nujno različni. Tako pride tudi do ločevanja med samoupravljalstvo in poslovno moralo. Poslovna morala pa lahko pomeni po mnenju nekaterih tudi to, da v posameznih podjetjih na račun ožje družbe — kolektiva — gojijo široko družbeno skupnost. Ob tem pa se dogaja celo, da naletijo podjetja pri svojem poslovanju na zastarele predpise, ki jih zavestno kršijo, sankcije pa so malenkostne ali pa jih ni, ker vedo tudi tisti, ki bi morali sankcije izvajati, da so predpisi zastarali — pri tem pa je velika nevarnost, da se takšna praksa širi še na ostala področja. Nekateri mečejo vso krivdo na ekonomske zakonitosti, pri tem pa zamenjujejo sredstva s ciljem. V sklopu tega vprašanja sodi tudi kritičnost na nepravem mestu, skupaj s priknavanjem tam, kjer bi bilo treba stvari reševati in razčiščevati. Zveza komunistov se mora upreti mentaliteti, češ: vsi tako delajo, zakaj ne bi še mi? Morala dveh obrazov je tuja samoupravljalni socialistični družbi.

Komunist — 7. VIII. 1970

Pomanjkanje delavcev v Sloveniji

Pod naslovi »Pomanjkanje delovne sile v Sloveniji«, »Slovenci kličejo delavce iz drugih republik« in podobni mi je naša precejšnja publiciteta v jugoslovanskem tisku Tanjugova vest, da je danes v Sloveniji zaposlenih okrog 125.000 delavcev iz drugih republik, da je v tej republici prostih okrog 2500 delovnih mest za kvalificirane delavce, da je od 46.000 zaposlenih delavcev v gradbeništvu 40 odstotkov iz drugih republik, v kmetijstvu pa je takih delavcev 20 odstotkov itd.

Ni nobenega razloga, da tem številkam ne bi verjeli, toda nekoliko nas ob številu glede prostih delovnih mest vendarle moti, da se še zmerom čuje, kako so nezaposleni (predvsem mlajši) ljudje z ustrezno strokovno izobrazbo.

Večer — 7. VIII. 1970

GLAVNI UREDNIK
FRANCE SUSTERSIČ

ODGOVORNI UREDNIK
ORTOMIR SINKOVEC

LETO VIII.
STEV. 34
19. VIII. 1970

GLASILO ZZB NOV SLOVENIJE IN ZRVS SLOVENIJE

TEZE O NEGOVANJU REVOLUCIONARNIH TRADICIJ

Gre za doslednost pri uresničevanju ciljev revolucije

Zvezni odbor ZZB NOV bo na eni svojih prihodnjih sej obravnaval položaj in vlogo organizacije borcev pri negovanju revolucionarnih tradicij. Po VI. kongresu ZZB NOV, na katerem so delegati sklenili, da je treba težišče negovanja revolucionarnih tradicij NOB prenesti na etične vrednote, mora delo na tem pomembnem področju dobiti nov smisel. Po drugi strani pa poudarek družbeno-političnega značaja ZZB NOV nalaga naši organizaciji nove obveznosti.

Vsestransko razpravljanje v vseh organizacijah, pred navedeno sejo zveznega odbora, pa naj prispeva k seznanitvi članstva s to problematiko in nakaže najprikladnejše načine in pota za njeno urejanje.

V pogledu razvijanja tradicij NOB je VI. kongres zarisal organizaciji borcev obsežne in dolgoročne naloge. V pismu predsednika Tita kongresu in v sklepih kongresa je rečeno, da se mora ZZB NOV vse bolj razvijati in delovati kot družbeno politična organizacija, kot zveza bivših borcev — revolucionarjev in dosmrtno aktivnih borcev za socializem; borci NOB in njihova združenja naj bodo v prvih vrstah nosilcev revolucionarnega napredka in borbe proti vsem oblikam deformacij, proti antisocialističnim pojavom in slabitvi bratstva in enotnosti ter enakopravnosti med narodi in narodnostmi Jugoslavije.

V ta namen naj kot pobuda za razmišljanje in podlaga za razpravljanje služijo teze, ki jih je sprejela komisija zveznega odbora ZZB NOV za negovanje revolucionarnih tradicij NOB na svoji nedavni seji:

● ZVEZA ZDRUŽENJ BORCEV naj si prizadeva za novo, hitrejšo, napredno socialistično preobrazbo naše družbe, ne da bi pri tem zahtevala zase avantgardno ali privilegirano vlogo.

● ČE JE SMISEL revolucionarnosti v prejšnjih časih bil boj proti vsemu, kar ovira razvoj narodne svobode, neodvisnosti, suverenosti, vzpostavljanja novih družbenih in nacionalnih odnosov na načelih socializma, bratstva, enotnosti in enakopravnosti narodov in narodnosti, tedaj je to danes boj proti vsemu tistemu, kar ogroža te temeljne pridobitve naše revolucije in njihov nadaljnji razvoj.

● NASHA ZVEZA mora skupno z naprednimi silami naše družbe začeti odločno akcijo za odstranitev razlik med besedami in dejanji. Borci NOV in revolucije so bili voljni prenašati nečloveške napore in žrtvovati tudi življenja, ker so verovali v ideale, za katere so se borili, ker so želeli po normah, ki so jih označevali. Ljudje takega moralnega kova so potrebni tudi naši socialistični družbi.

● NASHI TOVARIŠI, ki so v boju za narodno osvoboditev in socialno pravičnost žrtvovali svoja življenja, bodo zares mrtvi, če mi, ki smo preživeli vojno, njihovi in naši potomci, opustimo ideale, za katere so umirali. Spominska obeležja, pa naj bi bila še tako veličastna, ne bi mogla v tem primeru predstavljati resničnega priznanja padlim borcem, marveč bi bila le žalostni nagrobni spomenik revoluciji, njenim idealom in njenim borcem.

● TRADICIJE NOB in socialistične revolucije vsebujejo po-

membno povezanost dejavnikov jugoslovanske skupnosti in najpozitivnejše moralne vrednote njenih narodov. Negovanje teh tradicij ni samo vzgojnega-moralnega in političnega pomena, marveč predstavlja temelje, od katerih širine in trdnosti je odvisen obstoj socialistične Jugoslavije.

● ODNOS DO REVOLUCIONARNIH TRADICIJ ne sme biti prežet s kultom preteklosti, marveč mora biti usmerjen v sedanjost. Ob izviru teh tradicij se morajo napajati nova pokolenja v svojih naporih pri izgradnji samoupravne družbe, v boju proti raznim deformacijam, pri pripravi na obrambo dežele, pri kulturnem in umetniškem ustvarjanju. Osvobodilne, revolucionarne, vojne, politične, moralne in kulturne tradicije NOB ter revolucije se ne morejo smatrati za vrednote ene same dobe, katere borcem se oddolžujemo s pisanjem spominov, temveč je treba to dediščino — glede na razmere in potrebe — poživljati na vseh področjih življenja naše družbe.

● RAZVIJANJE revolucionarnih tradicij ne more biti nič drugega kot revolucionarna akcija za poživitev tistih idealov, ki jih je postavila naša socialistična revolucija. Zato revolucionarnih tradicij ne smemo razumeti kot nekaj, kar je postavljeno za vselej. Tu ne gre za mit, legendo, ali mistični kult. Te tradicije niso okamenela preteklost, ker živijo v ljudeh in z ljudmi, katerim služijo kot pobuda za revolucionarne akcije.

● NEGOVANJE revolucionarnih tradicij ne sme biti iluzorno prenašanje človeških želja in potreb, marveč konkretna aktivnost

V okviru praznovanja ptujskega občinskega praznika 8. avgusta so odkrili spominsko obeležje na kraju, kjer je četa Kozjanskega odreda 17. januarja 1945 obračunala z nemškimi policisti (glej poročilo na tretji strani)

za izoblikovanje take družbe, v kateri bodo želje in potrebe delovnega človeka izpolnjene do največje mere.

● OD KONCA druge svetovne vojne je minilo že nad 25 let, zato ni težko razumeti, da je Zveza združenj borcev organizacija, ki se stara. Nekateri so to vzeli kot povod za razpravljanje o njenem »pomlajevanju«. Toda za našo zvezo je mnogo pomembnejše, da mladina prevzame od borcev in pogumno ponese naprej baklo revolucije.

● DOSEŽKI REVOLUCIJE so za novi naraščaj predvsem slika sedanjosti družbe in odnosi v njej. Predvsem s teh stališč lahko

mladina danes presoja revolucijo in tiste, ki so vnjej sodelovali. Mladina bo v taki meri, v kakršni jo sedanje stanje zadovoljuje, a še bolj z možnostmi, ki jih ima, da to stanje spremeni, pripravljena braniti domovino z vso silo svoje človeške osebnosti.

● ENA OD LASTNOSTI MLADINE je kritičen odnos do družbe, v kateri živi, in odkaljanje vsega patetičnega, frazerskega in demagoškega. Mladina se dobro zaveda, da se družbeni problemi ne morejo urejati z govoričenjem, z birokratskimi frazami in s teoriziranjem, ki je daleč od

Nadaljevanje na 2. strani

Marjan Cvetković na skupščini ZZB NOV Makedonije

Peti skupščini ZZB NOV Makedonije je prisotvoval tudi predsednik zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije Marjan Cvetković. V svojem govoru na tej skupščini je med drugim dejal tudi tole:

Problem politične aktivizacije ZZB NOV je še nadalje v ospredju pozornosti vseh naših organizacij. V vseh organizacijah borcev širom po Jugoslaviji, od združenj pa do republiških forumov, je očitno, da borčevske organizacije spremljajo probleme, ki so splošnega pomena, in se tudi močno zanimajo za njihovo ureditev.

Organizacija se ne ukvarja več samo z varstvom borcev, z materialnimi in ekonomskimi zadevami — čeprav so te zadeve še vedno v središču pozornosti nekaterih naših organizacij. Lahko pa rečemo, da je občutiti ugodnejša klima, ker družba kot celota ureja te probleme. To omogoča naši organizaciji, da se vsestransko udeležuje urejanja drugih problemov. Vse več političnih delavcev iz vrst organizacije borcev je, ki imajo več prostega časa in možnosti, da svojo politično aktivnost in vpliv usmerjajo na urejanje raznih zadev, ki so splošnega

pomena za našo družbo. To seveda lahko storijo ne samo z delom v družbenopolitičnih organizacijah, v katerih naše članstvo vedno aktivno dela, pač pa tudi z večjo aktivizacijo organizacije borcev.

V svojem govoru se je Marjan Cvetković zadržal tudi pri načinu negovanja bratstva in enotnosti. V tej zvezi je ugotovil, da morajo organizacije borcev pazljivo analizirati nacionalne odnose in delovati v skladu s linijo ZK, oziroma to linijo uveljavljati.

DELO

CASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE
Ljubljana, Titova—Likozarjeva—Tomšičeva
BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine.
- Izdeluje enobarvne in večbarvne klišee v najmodernejši tehniki.
- V sklopu podjetja je specializirani obrat za večbarvni tisk/lakirnica in plastificirnica.
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«
- zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«
- ilustrirano revijo »TOVARIS«
- štirinajstdnevnik »NASI RAZGLEDI«
- revijo »AVTO«
- revijo »STOP«
- zabavni tednik »ZVITOREPEČ«.

Dogodki tedna

● Na koncu objeska BiH — Tjentišta, naselja »Sutjeska 70«, Gackega in Nevesinja — je predsednik republike Tito obiskal še Mostar, kjer je v zdravici na slavnostnem kosilu poudaril med drugim: Najpomembnejše je — živeti v slogi in krepiti bratstvo in enotnost. Sovinizem je — je dejal — sredstvo, ki ima očitno razredno podlago, je sredstvo razrednega boja proti socializmu. S šovinističnimi pojavi moramo ravnati tako kakor s poskusi razrednega sovražnika, ki črti naš družbeni sestav. Ne smemo se prepustiti lažljivi in misliti, da so nekateri pojavi drobnarija in da bodo izginili sami po sebi. Ne, v socialistični Jugoslaviji še obstoji razredni sovražnik, ki deluje po verski in nacionalistični liniji, se vmešava v tokove gospodarskega razvoja, skratka izkorišča vse oblike. Tito je izčrpneje obravnaval tudi vlogo ZKJ, ki se je odrekla vodilni vlogi v družbenem življenju, nikakor pa ne idejnemu usmerjanju razvoja našega razvoja. Tovariš Tito je menil tudi, da bi morala federacija nekatere pristojnosti bolj prepustiti republikam, ker so stvari, v katere se federacija ne bi smela vmešavati. Na koncu zdravice je tovariš Tito še enkrat pozval navzoče, naj bodo budni in naj ne dovolijo sovražniku, da bi rovaril.

● Predsednik ZIS Mitja Ribičič se je s soprogo nekaj dni mudil na neuradnem prijateljskem obisku na Norveškem. V srednji Norveški se je sestal z norveškim premierom Bortenom; bil je njegov osebni gos dva dni. Predsednik sta se pogovarjala o dvostranskih odnosih in o stališčih obeh držav do perečih mednarodnih vprašanj.

● Dne 12. avgusta popoldne sta zahodnonemški kancler Brandt in sovjetski premier Kosigin v Kremlju podpisala »Sporazum med SZ in ZRN«. Ta sporazum, ki je po mnenju številnih komentatorjev »mejni v povojni zgodovini«, določa v glavnem: ZRN in SZ se, z namenom ohranitve miru in popuščanja napetosti, zavezuje, da se bosta v medsebojnih odnosih ravnala po načelih OZN; odpovedujeta se grožnjam s silo in uporabi sile; strinjata se v mnenju, da je možna ohranitev evropskega miru le, če ne bo nihče kršil sedanjih meja; obvezujeta se, da bosta spoštovali ozemeljsko nedotakljivost vseh evropskih držav v okviru njihovih sedanjih meja; izjavljata, da nimata in ne bosta imeli do nikogar nikakršnih ozemeljskih zahtev, da imata in bosta imeli za nedotakljive sedanje meje, vključno z zahodno poljsko mejo na Odrin in Nisi ter mejo med ZRN in NDR. Ta sporazum, je rečeno v zadevni listini, ne bo vplije, ki sta jih državi sklenili prej. Sporazum mora biti ratificiran; veljati bo začel tistega dne, ko se bodo v Bonnu izmenjale ratifikacijske listine. — Sporazum je pozdravil ves miroljubni svet, pozdravila ga je večina nemške javnosti in nemškega tiska, pozdravil ga je tudi sovjetski tisk, nasprotuje mu edino le ultranacionalistična zahodnonemška desnica. — Po oceni kanclerja Brandta je sporazum moč šteti za »novo načelo, ki bo obema državama omogočilo usmeriti poglede naprej v boljše prihodnost«, po besedah premiera Kosigina pa za možnost uresničenja načela »miroljubne koeksistence, ki so »edina razumna in perspektivna razlaga za razvoj odnosov med ZSSR in ZRN kakor tudi za na splošno med državami z različno družbeno ureditvijo«.

● Predsednik republike Tito je v izjavi Tanjugu ocenil sporazum med SZ in ZRN kot zelo pomemben korak pri urejanju povojnih evropskih razmer, kot dokaz realizma Brandtove vlade in kot dokaz, da je moč s potrpežljivimi pogajanjmi najti miroljubno rešitev za še tako zapletena vprašanja. Pričakovati je — je končal svojo izjavo tovariš Tito — da bo ta sporazum »pripomogel k nadaljnjemu urejanju razmer v Evropi, h krepitvi evropskega sodelovanja in varnosti in da lahko postane nasploh preobrat v razvoju evropskih odnosov in v razširitvi evropskega sodelovanja«.

● Sovjetski premier Kosigin je sprejel povabilo zahodnonemškega kanclerja Brandta, naj obišče Bonn.

● ZDA in ZSSR sta 14. avgusta na Dunaju končali drugi krog pogovorov v omejitvi jedrskega orožja. V poročilu je rečeno, da so bili pogovori za obe strani koristni in da so omogočili poglobitev medsebojnega razumevanja. Delegaciji sta se sporazumeli, da bosta nadaljevali pogovore 2. novembra v Helsinkih.

● Minister za zunanje zadeve zahodnoafriške dežele Mali Sori Coulibaly se je nekaj dni mudil na obisku pri nas. V poročilu o obisku je rečeno med drugim, da sta oba ministra za zunanje zadeve izčrpno proučila mednarodni položaj, aktivnost neuvrščenih držav, da sta se zavzela za poglobljanje prijateljstva med narodi SFRJ in narodi republike Mali in za krepitev vsestranskega medsebojnega sodelovanja. Coulibalyja je v Splitu sprejel tudi predsednik republike Tito.

● SFRJ je vzpostavila s Sveto stolico (Vatikanom) diplomatske odnose na ravni veleposlaništev. Od 1966. leta dalje sta obe strani imeli odnose le na ravni vladnih poslancev.

● 9. avgusta so v Moskvi zaprli jugoslovansko industrijsko razstavo, na kateri je sodelovalo več kot 200 naših podjetij. Razstavo si je v 20 dnevih ogledalo 385.000 obiskovalcev. To je bila doslej največja jugoslovanska gospodarska manifestacija v tujini.

● Posebni predstavnik OZN za Bližnji vzhod Jarring čaka samo še na izraelski odgovor na vprašanje, kje, kdaj in na kakšni ravni naj bi se začeli pogovori o reševanju krize. ZAR in Jordanija sta Jarringu že sporočili, da sta pripravljena pogovarjati se v New Yorku na ravni stalnih predstavnikov v OZN. Prevladuje mnenje, da skuša izraelska vlada zavleči začetek pogovorov, dokler ne stiša doma silovitih napadov desnice, ker je sprejela ameriški predlog. Tudi izraelske obtožbe, češ da je ZAR prekršila premirje z namestitvijo novih sovjetskih raket blizu Sueškega prekopu, spada v to zavlačevalno taktiko, saj so opazovalci OZN na Bližnjem vzhodu zanikali te izraelske obtožbe.

● Nova italijanska Colombova vlada levega centra je premagala prvo parlamentarno oviro, ko ji je poslanska zbornica izrekla zaupanje s 348 glasovi proti 231 glasovom, senat pa s 174 glasovi senatorjev proti 113 glasovom.

Predlogi za novi pokojninski sistem

Na temelju javne razprave so republiški in pokrajinski odbori ZZB NOV zbrali predloge za dopolnitev pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Predsedstvo zveznega odbora ZB NOV pa je te predloge združilo v tale enotna stališča:

Pogoji za pridobitev pravice do starostne pokojnine za udeležence NOB ostanejo taki, kakršni so v obstoječem sistemu. To pomeni, da borci NOV pred 9. septembrom 1943 oziroma španski borci pridobijo pravico do starostne pokojnine:

1. ne glede na svojo starost, ko dopolnijo pokojninsko dobo 35 let;

2. ko dopolnijo 55 let —, če se kadarkoli dopolnijo pokojninsko dobo najmanj 20 let in od tega zavarovalno dobo najmanj 10 let.

Borci NOV pred 9. 9. 1943 oziroma španska borca pridobijo pravico do starostne pokojnine:

1. ne glede na starost, ko dopolnijo pokojninsko dobo 30 let;

2. ko je stara 50 let, če je kadarkoli dopolnijo pokojninsko dobo najmanj 20 let in od tega zavarovalno dobo najmanj 10 let.

Udeležencem NOV pred 9. 9., ki imajo najmanj 15 let pokojninske dobe in od tega najmanj 10 let zavarovalne dobe, lahko posebna republiška komisija ne glede na starost prizna pravico do starost-

ne pokojnine, če spozna, da je to potrebno glede na splošno stanje njihovega zdravja in delovne zmožnosti.

Udeleženci NOV po 9. septembru 1943 pridobijo pravico do starostne pokojnine kot drugi zavarovanci in to:

ko so stari 60 let (moški) oziroma 55 let (ženska) in imajo najmanj 20 let pokojninskega staža;

ko so stari 65 let (moški) oziroma 60 let (ženska) in imajo najmanj 15 let zavarovalnega staža, kot je to predpisano v obstoječem zakonu.

Zvezni odbor smatra, da bi zavarovanci tudi v prihodnje lahko šli v pokoj potem ko dovršijo 40 let pokojninskega staža (moški) oziroma 35 let (ženska), ne glede na starost.

Pravico do predčasne upokojevanja udeležencev NOB po 9. septembru 1943 je treba urediti tako kot za druge zavarovance. Po obstoječih predpisih se pravica do predčasne upokojitve doseže s 55 leti starosti (moški) oziroma s 50 let (ženska) in s 35 let staža (moški) oziroma s 30 leti (ženska) ob 70-odstotni pokojninski osnovi. Po obstoječih predpisih naj bi pravica do predčasne upokojitve veljala do 31. decembra 1943. leta.

Posebne ugodnosti delovnega staža je treba še nadalje obdržati v pokojninskem sistemu, da se delavcem ter vojnim in mirovnim vojaškim invalidom, ki so delali pod težkimi in neugodnimi pogoji in na delovnih mestih

s škodljivim vplivom na zdravje in življenje, omogoči upokojevanje pod ugodnejšimi pogoji.

Udeležencem NOB naj se pokojnina odmerja po odstotkih pokojninske osnove in po letih pokojninskega staža in sicer:

Nosilec »Partizanske spomenice 1941« v višini 100 odstotkov od osebnih dohodkov iz zadnjega leta zaposlitve, oziroma 100 odstotkov borčevskega dodatka. Pravice nosilec »Partizanske spomenice 1941« iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja do pokojnine, višje od 85 odstotkov pokojninske osnove, je treba urediti z zakonom o pravicah nosilcev »Partizanske spomenice 1941«.

Borcem pred 9. septembrom 1943 kakor tudi španskim borcem, ki dopolnijo 35 let delovnega staža (moški) oziroma 30 let (ženska), ne glede na starost, gre pokojnina v višini 85 odstotkov od pokojninske osnove. V pogledu predloga o razlikah v določanju pokojnine glede ne udeležbo v NOV od leta 1941, 1942 in 1943 pa zvezni odbor ZZB NOV ni zavzel dokončnega stališča in bo o tem verjetno razpravljalo še enkrat.

Borcem po 9. septembru 1943 se pokojnina odmerja kot drugim zavarovancem.

Borcem NOV s krajšim pokojninskim stažem se pokojnina zviša do največ 85 odstotkov pokojninske osnove in to borcem do konca 1943 in španskim borcem za 60 odstotkov, borcem iz 1944, ujetnikom in internirancem, ki so aktivno in organizirano delali v NOB, v taboriščih (če imajo priznano posebno dobo) za 30 odstotkov in borcem iz leta 1945 za 10 odstotkov.

Gre za doslednost

Nadaljevanje s 1. strani

pravega življenja, marveč z živo revolucionarno, kritično človeško prakso, v povezanosti teorije s prakso. Borci NOB in revolucije naj v tem pogledu sledijo mladi generaciji.

● NESPORAZUMI MED »STARI MI MLADIMI« nastajajo v naši družbi največkrat zaradi odnosa do izkrivljanj, ki spremljajo njen razvoj in do pravic mladih pri odločanju. Spor je neizbežen, če »stari« molče opazuje izkrivljanje družbenih tokov in dovoljujejo birokraciji, da napade, ki so naperjeni nanjo, proglasa za ogrožanje pridobitev revolucije.

● POLEG NEGOVANJA ETIČNIH VREDNOT, razvijanja jugoslovanskega socialističnega patriotizma in aktivnega vpliva na vzgojo mladega naraščaja je naloga ZZB NOV spodbujati umetnike in druge ustvarjalce na področju kulture, da pogumneje iščejo vire navdiha v naši revolucionarni preteklosti in se zavzeto oprijemajo sodobnih tem. Glede na svoj množični vpliv zaslužijo film, literatura, radio in televizija posebno pozornost. ZZB NOV mora stalno skrbeti za to, da našo preteklost in sedanjost čim verneje opisujejo, dostojno in dokumentirano pa mora nastopati proti vsem poskusom zmanjševanja pomena in podcenjevanja pridobitev naše revolucije.

● ZA ZB NOV JUGOSLAVIJE kot zvezo revolucionarjev ne obstaja vprašanje, ali lahko izvede svoje naloge, temveč le, kako naj jih izvede čim popolneje in dosledneje. Saj je Zveza združenj borcev od svoje ustanovitve do danes naredila že zelo mnogo za ureditev vsega tistega, kar ji je bilo zaupano. Vendar je ZZB bila doslej obrnjena bolj proti sebi kot proti družbi. Zaprt v svojo stanovsko lupino, se združenja borcev v preteklosti niso mogla aktivneje vključiti v sodobne tokove našega razvoja in vplivati nanje.

● NEZADOVOLJSTVO S TAKIM STANJEM se je odražalo v raznih oblikah in je večkrat dovedlo do pasivizacije borcev, ki so se zato ukvarjali z osebnimi problemi. Zato so začeli na borce gledati kot na konzervativno skupino, ki samo kritizira in zahteva, a ničesar ne daje. Še več, v nekaterih mladinskih listih so se pojavljali članki, v katerih so borce-revolucionarje označevali kot ljudi, ki jim je osebni interes najbližji. Taka ocena ni samo žaljiva, marveč tudi krivična, ker temelji na posploševanju posameznih pojavov v vrstah borcev.

Občanova beležnica

Nesocialistične delitve v gospodarskih organizacijah

O korupciji, ekscesih, neupravičenih bogatitvah zasebnikov itd. je bilo že veliko govora, manj ali skoraj nič pa storjenega. Prav tako ni nobene politične in kazenske doslednosti pri raznih oblikah neodgovornega ravnanja z družbenim premoženjem v gospodarstvu, ko za nastale izgube ni nihče odgovoren, kvečjemu »federacija«, ki je sprejela »nemogoče« ukrepe. Tako teče življenje naprej...

Neupravičeno bogatenje zasebnikov pa raste iz dneva v dan. Niso redki primeri, da zasebniki pod okriljem delovnih organizacij opravljajo trgovanje, ki ni v skladu s pogodbi, in tako dosega visoke premoženjske koristi. Nadalje delovne organizacije prodajajo svoje proizvode prek trgovskih potnikov in le tem omogočajo na podlagi opravljenega prometa visoke provizije, ki niso v skladu z moralnimi normami niti ne z dejanskim uspehom delovne organizacije. Tako je npr. samo en trgovski potnik iz Mozirja prejel 1. 1969 na račun provizije 70.405 dinarjev, letos do konca junija pa skupno s kilometrina, dnevnica, reprezentanco in izplačanimi neto osebnimi dohodki 266.628 dinarjev. Na zakonito izplačane neto osebne dohodke v znesku 70.405 še ne bi imeli posebnih pripomb, če bi bila kilometrina, dnevnice in reprezentanca izplačana na podlagi verodostojne dokumentacije. Pri tem podjetju se zdi, da je notranja zakonodaja popolnoma odpovedala.

Omenjeni potnik je samo za reprezentanco brez dokumentacije porabil 78.698 dinarjev!

Vodstva gospodarskih organizacij so marsikje prepustena moralno šibkim osebnostim, ki se zaradi nezadostnega nadzorstva osebno okorišajo. Tako so si trije poslovodje gostinskega podjetja »Vodičanka« v Mariboru prilastili 126.800 dinarjev.

V servisnem podjetju Kranj sta si dve delavki s ponarejenimi plačilnimi listinami prisvojili 39.079 dinarjev, v tem ko sta si direktor in računovodja podjetja na podlagi ponarejenega sklepa delavskega sveta razdelila 6.191 dinarjev, ostali vodilni uslužbenci podjetja pa so si na račun učinka, ki ga ni bilo, izplačali skupaj 1.500 dinarjev.

Tudi Tržiška industrija obutve in konfekcije Tržič je izplačala preveč honorarjev potnikom, ker je bil odstotek na prodano blago previsoko določen. Potniško službo je opravljal celo sam direktor podjetja. Iz naslovov provizij so prejeli naslednje zneske:

direktorjev brat	94.722 dinarjev
potnik za 9 mesecev	59.075 dinarjev
potnik	43.144 dinarjev

Razen tega pa jim je podjetje vnaprej dajalo visoke akontacije na račun potnih stroškov. V tem času je znašal saldo akontacije 30.704 dinarjev.

Tu sem naštel samo nekaj primerov nepravilnosti. Lahko pa bi se napisala zajetna knjiga o vseh oblikah izkoriščanja družbene lastnine.

Vse to nam jasno govori, da tudi v naši družbi šari korupcija.

LOJZE KERSNIC

Besede naših dopisnikov

NOVA GORICA

Občinska priznanja

Skupščina občine Nova Gorica je sklenila, da bo od letos dalje vsako leto ob občinskem prazniku 9. septembra podeljevala priznanja s spominsko plaketo občine Nova Gorica zaslužnim občanom, ki svoj prosti čas in znanje prispevajo za gospodarski napredek, za poglobljanje in utrjevanje družbenega upravljanja in za napredek družbenega življenja v občini.

Vsi odborniki so se načeloma strinjali, da je nujno potrebno izreči zaslužnim občanom javna priznanja in jih ustrezno nagraditi, za kar naj bi osnovali poseben sklad. Eden od odbornikov je predlagal, naj bi poleg plakete podeljevali praktična darila. Nekdo pa je izrekel pomisleke, če bodo pristojni organi skupščine v tako kratkem roku do 9. septembra lahko izdelali ustrezen pravilnik o podeljevanju občinskih priznanj zaslužnim občanom.

Ostali odborniki so menili, da se s tem ne sme odlašati. V obravnavi naj bi bila po dnevnem redu tudi vprašanja dopolnitve odloka o ustanovitvi sklada za borce NOV, o čemer bodo sklepali na eni izmed sej po počitnicah, ker se je pokazala potreba po globlji in temeljni proučitvi tega vprašanja.

Iz poročila o delu upravnih organov skupščine v minulemu letu je bilo med drugim razvidno, da je odsek za zadeve borcev NOV in invalidov imel veliko dela, saj je izdal v tej zvezi kar 3286 vpisov. Med drugim je bilo od 140 prošenj za pridobitev pravice do borčevskega dodatka ugodno rešenih sto zahtevkov.

JUST PERAT

PTUJ

Lepo je bilo ob občinskem prazniku

Letos 8. avgusta je poteklo 28 let, odkar je nemškimi fašistom s pomočjo domačega izdajalca uspelo uničiti 1. slovenjgoriško četo v Mostju, nedaleč od Ptuja. V spomin na ta junaški in po-

Predsednik občinske skupščine Ptuj Franc Rebernak izroča priznanje tovarišu Ivu Rauu.

slednji boj prvih partizanov v tem kraju praznujejo Ptujčani vsako leto svoj občinski praznik, letos dvanaajstič po vrsti.

Občani ptujske občine že, po tradiciji praznujejo svoj praznik vsako leto v drugem kraju v občini. Praznovanje povezujejo z raznimi gospodarskimi uspehi občine kot celote.

Letos so praznovali v Majšperku, kjer je znana tovarna volnenih izdelkov. Le-to so si odborniki obeh zborov občinske skupščine Ptuj ogledali skupaj z vabljenimi gosti. Med njimi so bili tudi preživeli borci posebne čete Kozjanskega odreda ter številne partizanske matere in očanci, ki so tokrat prišli s hribov v dolino praznično oblečeni. Po ogledu tovarne je Franc Rebernak, predsednik občinske skupščine, na svečanem zasedanju občinske skupščine v Majšperku podelil 19 plaket občine Ptuj sodelavcem in aktivistom OF ter borcem NOV iz zahodnega dela Haloz. Ta priznanja so prejeli: Štefka COBELJ, načelnica gospodarske komisije za takratni ptujski okraj, Katarina GALUN, partizanska mati, Neža KESPERT, katere mož je padel kot žrtev okupatorja, Pavla GAJSEK, mladinska aktivistka v Stopercih, Anton KIMOVEC, tedanji sekretar okrajnega komiteja KPS za ptujski okraj, Leopold LAH, čigar žena so Nemci ustrelili, Tezija KODRIČ, katere mož je padel v NOV, v njeni hiši pa je bila tudi partizanska postojanka, Miha KOLARIČ, vodja partizanske tehnike »Lacko« v Stogovcih, Cecilija KOLAR, v katere hiši je bila postojanka in je v NOV izgubila sina, Alojzija LONČARIČ — v njeni hiši je bila postojanka, v partizanih pa so bili kar štirje njeni sinovi, eden je padel, domačijo so Nemci požgali, Matilda NOVAK, aktivistka, Rudi LUTER, komandir postaje TV 8S, Marija PLANINC, partizanska mati, dva njena sinova sta bila v partizanih, Ivan RAU,

nazadnje politkomisar haloške mobilizacijske čete, Martin PIŠEK, komandir haloške mobilizacijske čete, Franc ROŽMAN, politkomisar čete Kozjanskega odreda, Rozalija ŠIREC, partizanska mati, katere mož je padel kot žrtev okupatorja, Vida SAJKO, partizanska mati, in Franc VTIČ, sodelavec OF. Šopke lepih rdečih nageljnjev pa sta prejela tudi Tončka SAGADIN — žena ter njen sin Zvonko.

Po končani svečanosti so štiri delegacije ponesle in položile vence k spomenikom padlim v Majšperku in padlim kurirjem v Zgornji Pristavi, k spominski plošči tehnike »Lacko« in k spo-

Fanika Vauda, bolničarka Kozjanskega odreda

minski plošči Miranu Sagadinu. Odborniki, preživeli borci in vabljeni gostje so nato odšli v Poluce pri Vabči vasi, kjer je predsednik občinske skupščine Ptuj odprl za promet novo cesto partizanske Jelovice (Sv. Bolfenk). (Cesta na dan izročitve ni bila še

povsem gotova, ker so graditelji naleteli na skalnate ovire).

S tem pa program proslave ni bil še izčrpan. V Polucah se je razvila prava partizanska kolona borcev, žena in otrok, ki so odšli na partizanske Jelovice, kjer je Karel Žmavc, nekdanji komandant Kozjanskega odreda, odkril spominsko obeležje pri Planinčevi domačiji, na kraju, kjer je četa tega odreda 17. januarja leta 1945 pobila trinajst nemških policistov (le eden je ušel), ki so nameravali odgnati nekaj zavednih ljudi v zapore in koncentracijska taborišča. Po zaslugi partizanske obveščevalne službe jim to ni uspelo: partizani so bili hitrejši ter so tako obvarovali ljudi mručenja in smrti. Od partizanskih borcev je padel mitraljezec Ivan. Nemci si potem niso več upali v te kraje, zavedajoče se, da jih lahko doleti enaka usoda kot tiste, ki so se tistega dne podali v partizanske Jelovice, od koder se niso več vrnili.

Naj povem, da bodo tu že naslednje leto začeli graditi partizanski planinski dom na kraju 624 metrov nadmorske višine, od koder je čudovit razgled na Pohorje, Ptujsko in Dravsko polje, po Halozah in Slovenskih goricah ter v Ptuj in celo tja do Kamniških alp. Tudi cesto nameravajo speljati z vrha Jelovic v Grdino. Ta cesta se bo v Stopercih povezala s cesto II. reda, ki povezuje Ptuj z Rogaško Slatino in Zagrebom. Prav gotovo bodo Jelovice že čez nekaj let postale pravi biser ptujskega izletniškega turizma. S tem pa se bo tudi ta del nekdanj zaostalih Haloz vključil v gospodarske in turistične tokove naše svobodne domovine.

TEKST IN FOTO: FRANJO HOVNIK

Vabilo na petdnevni izlet

Jugoslovansko turistično in avtobusno podjetje »Putnik« pripravlja v sodelovanju s komisijo za bivše politične zapornike, internirance in deportirance pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije, petdnevni izlet v Italijo in to v kraje, kjer je bilo med vojno zaprtih največ Jugoslovancev. Na izletu bi si ogledali Padovo, Firence, Arezzo in Peruggio. Zadržali bi se še v Anconii in Pesaru ter obiskali najstarejšo republiko na svetu San Marino.

ODHOD IZ LJUBLJANE BO 5. SEPTEMBRA OB 6. URI ZJUTRAJ IZPRED POSLOVALNICE PUTNIKA, TRG OF 15. CENA POTOVANJA JE 530 DINARJEV NA OSEBO.

Prijave za izlet sprejemajo: »Putnik« Ljubljana, Maribor in Gornja Radgona »Izletnik« Celje, Velenje in Šoštanj ter »Avtopromet« Nova Gorica, kjer lahko dobite prospekte in podrobnejša navodila. Za slednje se lahko obrnete tudi na komisijo za bivše politične zapornike, internirance in deportirance pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije, Ljubljana, Beethovnova 10.

Za petdnevni izlet v Italijo se lahko prijavijo vsi, ki si žele ogledati imenovane kraje — predvsem pa bivši zaporniki, interniranci in deportiranci ter njihovi svojci.

Ob tabornem ognju

Nenadoma se je znašla sredi bolniške sobe vsa blede, drobna in neznanca, te oči so begale od postelje do postelje, kot da bi iskale človeka, s katerim bi se po dolgem času lahko pogovorile.

Bila je v črnem. Usedla se je na stol in s strahom vprašala: »Kaj mislite, bom umrla?« — Mama, v to sobo prihajamo samo taki, ki še ne mislimo umreti. Na to še misliti ne smete!

»Vi ste še mladi, jaz pa jih imam že 33. Toliko sem pretrpela v življenju, da bi morala že večkrat umreti. Ste tudi vi delali za partizane?«

Povedala sem ji nekaj iz svojega življenja in tako je bil led prebit.

»Kaj berete?« me je vprašala.

»UKANO.« sem ji odgovorila.

Bolj za sebe je zašepetala »Saj je bila res ukana!« Potem pa je nadaljevala: »Samo garala sem vse življenje, najbolj pa po vojni. Imela sem tri sinove — partizane. Misliha sem, da nimam nič, pa še vedno se je kaj našlo, da sem delila z njimi in z drugimi, ki so prihajali v nočnih urah, ali pa ko so me klicali v gozd.

Bili so dobri fantje in neverjetno so zaupali v človeka in boljše življenje, ki mora priti za revne ljudi. Zato sem vendar odšla v gozdove! Veste, najstarejši je že med vojno dobil čin kapetana!«

Oči so ji žarele in na črno krilo so ji padale debele

solze. Vedela sem, da na široko odpira nikdar zaceljeno rano. Potem je prišlo najhujše. »Vse tri sem zgubila,« je zašepetala. »Kar po vrsti so šli: 1942, 1943, 1944, zdaj pa sem popolnoma sama. Težko pričakovana svoboda me je rezala v dušo. Mnogi so se vračali, jaz pa sem se odpravila za njimi, da bi jih našla vsaj mrtve. Osem dni sem potrebovala, da sem jih našla. Enega v Črnomlju, drugega v Suhi krajini, tretjega pri Karlovcu. Pobrala

Pokopljite me pri mojih fantih...

sem njihove kosti, jih povila kot nekdanj, stisnila k sebi ter odpeljala domov, da bodo vsaj mrtvi pri meni.

Jaz pa sem morala živeti naprej, brez njih, raztrgana in lačna. Moči so me zapuščale, prosila sem mnoge, da bi mi pomagali vsaj s kosom obleke. V meni je vse prekipelo, pa sem nekega dne pisala maršalu Titu. Z velikim upanjem sem iz dneva v dan, iz meseca v mesec pričakovala odgovor.

Nekega dne pa me soseda vpraša: »Si res ti pisala maršalu Titu?« Meni je bilo v trenutku vse jasno. Pustila sem na tla nepresekano drvo in odšla k občinskemu tajniku, katerega sem našla pri kosilu, in ga vprašala: »Povej, kaj je rekel maršal Tito na mojo prošnjo?« Zdrnil se je, toliko da mu ni padla žlica iz rok, ter počasi izdavi: »Je rekel, da moramo skrbeti zate.« Lepo skrbite, sem mu zabrusila, odšla domov in napisala drugo pismo. Ponovna prošnja je romala v Beograd s pripombo, naj se pozanima glede mojih tegob pri katerikoli organizaciji samo ne pri občinskih uradnikih. Tako je kmalu prišla pomoč prek RK zame in vnuka, ki mi je ostal.

Ljudje, v katere sem najbolj zaupala, se niso zmenili zame, niso pa v meni zatrli zaupanja v maršala Tita. Sedaj imam pokojnino, nekaj nad 50.000 Sdin, toda pomoč je prišla prepozno. Čutim, da ne bom več dolgo. V glavi in srcu mi kljuje noč in dan.

Tovarišica, vidim, da so vam te stvari blizu. Če bom umrla tu v bolnišnici storile vse, da bom pokopana doma pri svojih fantih.

DARINKA

PRIPOMBA UREDNIŠTVA: Zgodba ni izmišljena, temveč vseskozi resnična. Primer najbrž tudi ni osamljen...

To fotografijo, ki ni bila še nikjer objavljena, nam je poslal tovariš IVO LIPAR-IZTOK iz Mengša. Predstavlja slovenske internirance v taborišču Krieseldorf pri Spittalu. Posneta je bila v zgodnji jeseni leta 1941. Interniranci so zvečine iz okolice Domžal in Kamnika. Nemci so jih aretirali po začetku ljudske vstaje na tem območju. Iz kamniških zaporov so jih odvažali v Begunje, odondot pa v Krieseldorf. Nekatere izmed njih so potem odpeljali nazaj v Begunje, kjer jih je čakala kruta usoda obsojencev...

Is zgodovine revolucije in ljudskega odpora

Po ovinkih v partizane

Hitler je menil, da si bo po okupaciji podredil tudi zavest svojih nasprotnikov in naredil iz njih svoje bojovnike. »Velikemu rajhu« je najprej priključil Štajersko in nato še Gorenjsko. Tudi na Koroškem nam niso priznali...

Sredi avgusta 1943 so nas nasilno zbrali na naboru v Beljaku in od vseh strani zastražene vodili po ulicah do živinskih vagonov, ki so jih pripravili na glavni železniški postaji. Čeprav slovenska beseda ni bila dovoljena, smo po ulicah Beljaka od togote peli »Hej, Slovan« in druge slovenske pesmi. Nemci so nas sicer postrani gledali, a nam niso nič mogli. Če nas je kdo od tistih, ki jim je bila naša razkaznost namenjena, razumel, ne vem; vem pa, da smo jih toliko razjezili, da so vrata vagonov za nami takoj zapahnila. Ko so nam izpred oči izginile Karavanke, bi bili najraje zajokali. Pa smo zaradi ponosa le stisnili zobe in s pestmi bili po vratih, stenah ter oknih vagona. Vse to nam ni nič pomagalo, vlak je peljal svojo pot... Ze ko smo prestopili avstrijsko-nemško mejo — vsak pri sebi — sklenili, da se bomo sicer izurili v vojaških veščinah, a ob prvi priložnosti namerili orožje proti nacistom.

V vojašnici v Traunsteinu, kjer smo se najprej ustavili, sem zaigral švejskega. Nemški nistem hotel razumeti; ko so mi ukazali na levo, sem se obrnil na desno in zbral sem si eno največjih oblek. Bil sem kot strah v koruzi, so mi dejali tovariši. Pri strelskih vajah nisem nikoli zadel deske, v figure pa sploh meril nisem. Naveličali so se in me dodelili v kuhinjo, kjer sem lupil krompir. Pozneje sem napredoval in postal komandirjev sluga. Kar se da imenitna služba! Tudi tu sem se — če se je le dalo — delal nevednega in gluhega. Pa so me še s tremi rojaki poslali v mestce Diegne v Provansi. So se me naveličali?

V Franciji sem želel čimprej dobiti stik z domačimi, zato sem se prijavil za popravljanje zob. Šele čez dober mesec so me napotili na pregled, v približno sto kilometrov oddaljeni GAP. Nazaj grede sem na odcepni železniški postaji St. Etienne srečal nekega Francoza, ki je znal srbski in

mi je pravil, da se je v prvi svetovni vojni boril na solunski fronti. Dogovorila sva se, da bo do mojega prihodnjega obiska skušal dobiti zvezo s partizani. Zato sem se od takrat dalje pridno učil streljati in do podrobnosti seznanjal s taktiko nemške vojske. Ker smo bili v naši četi skoraj sami Slovenci in ker so nam tu dajali boljše kruh kot v Nemčiji, sem se vdal v usodo čakanja. Zelo neprijetno pa me je presenetilo obvestilo, da sem prav z dnem, ko bi moral k zobozdravniku v Marseille, premeščen nazaj na Bavarsko v Bad Reichenhall blizu avstrijske meje. Med potjo smo ugotovili, da smo bili v Dignu vsi štirje (dva Nemci, dva Slovenci) pravzaprav nezaželeni.

V vojašnici v Bad Reichenhallu so nas sprejeli kot izvežbane vojake. Mi pa bi bili bolj primerne za stražo kakih skladišč kot pa za dvig morale v prvih linijah. Ker je bila vojašnica skoraj prazna, smo jo mesec dni samo stražili. Izkoristil sem ta mir, se pošteno najedel tobaka, šel na zdravniški pregled in postal zaradi »srčne napake« začasno vojaško nesposoben... Ker pa so bili pregledi vsakih štirinajst dni in ker sem se naveličal jesti tobak, sem vse skupaj pustil. Vedel sem pa tudi, da nas bodo slej ko prej poslali na bojišče in da mi takrat tudi »nesposobnost« ne bo pomagala.

Da bi uresničil svoj sklep, da se ne bom nikoli boril za Hitlerja, sem o svojem prihodu na Bavarsko takoj obvestil znanca na Koroškem, pri katerih sem stanoval pred nasilno mobilizacijo. Bilo je to na Ločilu pri Brnci v Ziljski dolini. Gospodar in njegova družina so bili zavedni Slovenci. Kot smo se že ob mojem odhodu domenili, so mi prvo nedeljo po mojem obvestilu prinesli železničarsko obleko. Spravil sem jo pri Alojzu Pinterju z Blejske Dobrave, ki je bil vratar na postaji v tem mestu; z njim sva pozneje skovala načrt za moj in še mnogih drugih beg.

Nekega dne je v vojašnico prikorakala četa stoosemdesetih osemnajstletnih slovenskih mladencev. Tudi te so izurili v Franciji in namenili topovski hrani v Rusiji. Obstajalo je pravilo, da so nemški vojaki — preden so jih poslali na fronto — dobili nekaj

dni dopusta. To za Slovence ni veljalo! Mladenci pa so hoteli brezpogojno domov, da bi naperili puške proti tistim, ki so jim požigali domove in ubijali najbližje. Začeli smo ugovarjati na že utečene načine. Ko so nam ukazali vstati, smo popadali na tla; ko smo med vajo prišli na vrh hriba, smo se s puškami vred zvalili v dolino; če smo morali peti, smo peli samo slovenske pesmi in kričali: »Urlaub, Urlaub, Urlaub!«... Oni pa so nas psovali, preklinjali in brcali. To se je ponavljalo iz dneva v dan in vedno bolj stopnjevalo.

Kdor hoče domov, naj mu od doma čimprej pošljejo civilno obleko,« sem poučil vse, ki so se odločili zbežati. Svetoval sem jim tudi, katero pot naj uberejo. Že prvo nedeljo zatem so prišli prvi obiski in v ponedeljek zjutraj jih je že pet manjkalo. Sprva Nemci na to niso bili posebno pozorni. Ko pa jih tudi naslednji dan ni bilo, so pričeli sumiti. Naslednji ponedeljek so manjkali nadaljnji štirje. Sledila je prepoved odhajanja v mesto, svojem niso dovolili niti do ograje vojašnice. Vse to pa ni nič pomagalo! V ponedeljek so manjkali zopet trije. Napetost se je stopnjevala. Pobege so se množili, disciplina je popuščala, vaj ni bilo več in stražili so nas celo pri jedi. Kaj so nameravali, ne vem; vem pa, da so bili na nas pošteno jezni. Zmerjali so nas s psi, izdajalci, ničvredneži, pošvedaranimi škornji... Ko smo že pričakovali, da nas razglase za upornike in vsakega desetega ustrelje, je prišlo povelje za premestitev.

Vedel sem, da pomeni to odhod na fronto. Časa nisem imel več veliko. Med nakladanjem sem odšel na stranišče in mimogrede pri Pinterju vzel že pripravljeno železniško uniformo. Nisem pobegnil takoj! S transportom sem se odpeljal do zbornega mesta, kjer sem 14. marca 1944 še poslednjič nastopil kot »nemški« vojak. Brž ko so nas prešteli, sem jo pobrisal. V stranišču na železniški postaji sem se preoblekel. V kovček sem zložil vojaško obleko s čelado vred in jo oddal kot prtljago za Brnco na Koroškem. Preoblečen v prometnika, sem se ji že naslednji večer pridružil. V Ločilu sem ostal dva dni zakopan v senu, tretji dan pa sem se napotil v uro hoda odda-

ljeni Finkenstein. Tu sem se usedel na prvi jutranji vlak, ki je vozil na Jesenice. Kot smo se že vzaprej dogovorili, me je tam čakal neki tovariš iz Domžal, ki je delal v železniški kurilnici v Beljaku. Na poti nisima imela nobenih sitnosti, čeprav so se nama ob vsaki nemški uniformi lasje kar ježili. Bil sem pač v železničarski uniformi in kdo bi v meni prepoznal »dezerterja«. Bal sem se le, da je morda že izdana za menoj tiralice in da me bo le kdo utegnil spoznati. Vse se je srečno končalo. V Domžalah sem prenočil pri tovarišu, ki me je spremljal. Ponoči sta me obiskala dva partizana in dogovorili smo se, da me bo naslednji dan neka desetletna punčka odpeljala

na Moravsko. Tako se je tudi zgodilo. Na dogovorjenem mestu so me sprejeli terenci, nakar sem odšel s Kamniško-zasavskim odredom do štaba IV. operativne cone, kjer me je sprejel njegov takratni komandant Jože Borštnar.

Vojaška obleka, ki sem jo zložil v kovček sto kilometrov od Münchna, je prišla za menoj v partizane natanko čez mesec dni. Takrat sem slekel železničarsko in oblekel popolnoma novo vojaško obleko, ki je bila namenjena za bojišče in je tudi nanj prispela. Razlika je bila le v tem, da nisem v njej korakal z Nemci, ampak proti njim.

BRANKO BLENKUS

ZAVOD BOREC

obveščča cenjene bralce,
da so izšle nove knjige:

TRDNJAVA BREST

epopeja o junaških branilcih trdnjave na sovjetsko-poljski meji, ki se je leta 1941 upirala še tedne in tedne potem, ko so Nemci prodrti že daleč na sovjetsko ozemlje. Avtor nam odkriva pretresljive človeške drame borcev, ki so branili svojo domovino, zanjo umrli ali pa prestali strahote nemškega vojnega ujetništva po vojni pa so za časa stalinizma nekatere od njih razglasili celo za izdajalce.

Vezava celo platno, cena 62.00 din

KITAJSKA

Avtor, ki je pred drugo svetovno vojno in po njej večkrat obiskal Kitajsko, pripoveduje o svojih doživetjih in vtisih iz te velike dežele, ki je bila za zahod vedno uganika. Piše o vsem, kar je nova Kitajska dosegla po revoluciji, ne obide niti dediščine prejšnjega režima niti političnega in zasebnega življenja tega velikega človeškega mravljišča.

Vezava v celo platno, cena 67.00 din

Na razpolago so še nedavno izšli knjige:

DVOBOJ VOHUNOV

boj številnih diverzantov in obveščevalcev, ki so si prizadevali speljati Hitlerjevce na krivo sled o tem, kje in kako naj bi prišlo do invazije v Normandijo.

Vezava celo platno, cena 64.00 din

POKOL V NOVEM SADU

pričevanje o dogodkih, ki so pretresli Novi Sad v začetku leta 1942.

vezava celo platno, cena 42.00 din

POŽGANE SLOVENSKE VASI

vrsta reportaž o slovenskih vaseh, ki so bile požgane med zadnjo vojno.

Vezava celo platno, cena 55.00 din

Še je čas za prednaročilo na trilogijo UKANA, po kateri je veliko povpraševanje, zato bo delo v celoti ponatisnjeno. Orientacijska prednaročniška cena je enaka dosedanji. Prednaročila sprejemamo do konca septembra, izid ponatisa pa je predviden v prvi polovici leta 1971.

NAROČILNICA

Nepreklicno naročam:

TRDNJAVA BREST — cpl. 62.00 din

KITAJSKA — cpl. 67.00 din

DVOBOJ VOHUNOV — cpl. 64.00 din

POKOL V NOVEM SADU — cpl. 42.00 din

POŽGANE SLOVENSKE VASI — cpl. 55.00 din

Trilogijo UKANA: cpl. 225.00 din

usnje 350.00 din

pus. 260.00 din

samo I. del UKANE — cpl. 55.00 din

Naročnino bom poravnal(a):

- a) takoj,
- b) v dveh mesečnih obrokih, (za knjige od 1—5)
- c) za Ukano: takoj, po prejemu knjige, v petih mesečnih obrokih (po prejemu knjige) v desetih mesečnih obrokih (pričniš z dnem naročila)

(neustrezno črtajte)

PRIMEK IN IME:

Kraj, hišna štev.:

pošta:

Naročilnice pošiljajte v kuverti na naslov:

Zavod BOREC, Ljubljana, Beethovnova 10 (knjigotrški oddelek).

Fotografija z vprašanjem

Današnja fotografija z vprašanjem je nekoliko nejasna, vendar je moč spoznati po uniformah, da gre za posnetek proti koncu ali ob koncu vojne. Kdor bi kaj več vedel oziroma uganil, kje je fotografija nastala, koga predstavlja itd., naj nam sporoči.

Utrinki in odmevi

Ne zanemarjajmo spomina

Na Zelenici, nedaleč od športnega hotela in žičnice, je grob padlega borca NOV. Težko čitljiv podpis na spominski plošči — črke so že popolnoma obledela — nam pove, da je tu pokopan borec Jože Prešeren, ki je na tem kraju padel junija 1943. Soplek cvetlic priča, da grob ni pozabljen in da se ob njem marsikdo ustavi. Obiskovalcem ni prav, da leži pri grobu podrt lesena ograja, ki naj bi grobišče zavarovala pred živino. Kaj res ni nikogar, ki bi poskrbel, da se ograja popravi? Tako bi ljudje, ki jih vodi pot tod mimo, ne imeli občutka, da je grob pozabljen. Če že spoštujemo spomin na padle, potem ne zanemarjajmo njihovih grobov!

SREČKO ŠORLI

Sestra Malči...

Pričakoval sem, da bo vodstvo ljubljanskih bolnišnic oziroma dermatološki oddetek pojasnil, kaj so ukrenili zoper medicinsko sestro Malči Šviligoj. Imenovana je — tako je bilo zapisano v 31. številki borčevskega glasila »TV-15« — napadla borko Ivano Kovač-Urško z besedami, ki jih skoraj ne gre ponavljati.

Banditi — tako so partizane nazivali samo okupatorji in njihovi pomagači!

Naši narodi pa še niso pozabili in tudi ne bodo, kakšen nepopisen teror so tuji nasilniki izvajali nad nedolžnim prebivalstvom, ki se je borilo za svobodo svoje domovine. Milijon in sedemsto tisoč žrtev je bil visok krvni davek in tega ni moč pozabiti. Na to spominjajo in bodo vedno spominjali številni grobovi širom po naši domovini...

Medicinske sestre Malči Šviligoj ne poznam. Predstavljam si jo v beli bolniški obleki. Ne vem tudi za njeno starost. Sicer pa vse to ni važno. Nedvoumno je pokazala, kakšna je! Prepričan sem, da je polnoletna, in s tem nosi tudi vso moralno odgovornost za izjavo, ki jo je dala pred bolnico Novakovo in njeno obiskovalko Kovačevo. (»Prekleti banditi, kaj pa mislite, da ste napravili v hosti, bolje bi bilo, da sploh ne bi šli...« je dejala.)

Prav gotovo ob teh besedah nista onemeli samo Novakova in Kovačeva, ampak mnogi naročniki in bralci glasila ZB NOV

Slovenije. Mene so na prispevek, objavljen v »Utrinkih in odmevih«, opozorili celo v Črni na Koroškem (Slavica Jurič) in še mnogi borci in aktivisti.

V imenu zapisanega postavljam samoupravnim organom, organizaciji zveze komunistov in strokovnemu kolegiju ljubljanskih kliničnih bolnišnic tole vprašanje: »Se vam zdi, da ima takšna bolniška sestra še pravico negovati bolnike in med njimi borce ter aktiviste?« Ko boste odgovarjali, ne pozabite, da so bolniki potrebni ne le zdravljenja, ampak tudi dobrih mere tolažilnih in vzpodbujajočih besed — ne pa, da jih nekdo po petindvajsetih letih svobode na bolniški postelji imenuje bandite.

FRANJO HOVNIK, Ptuj

Ali je prejela zaslužen kaznen?

Kot borec NOV, invalid in rezervni oficir, sem z ogorčenjem prebral dopis Ivanke Kovač-Urške o nesramnem obnašanju medicinske sestre Malči Šviligoj. Po petindvajsetih letih se je torej našla ženska, ki žali borke, potrebne njene pomoči in nege. Ta žalitev pa ni naperjena samo na Anico Novak in Ivanko Kovač, ampak na vse udeležence narodnoosvobodilnega boja. Mislim, da tak človek ne sodi na službeno mesto, kakršno mu je bilo zapuščeno. Zato pozivam vse borce in družbeno-politične organizacije, da obsodijo njeno obnašanje in terjajo zanjo zaslužen kaznen.

Poznam Anico Novak iz Dolge vasi pri Kočevju, saj sva bila skupaj v Kančevskem odredu in pozneje v Kočarjevi brigadi. Bila je hrabra borka in danes je invalid. Poznam tudi Ivanko Kovač, ki je bila prav tako hrabra borka. Zato ne dovolim, da bi ju sramotili. Je prav, če pustimo rasti plevel v našem žitu? Ne, moramo ga že v kalu zadušiti in mu preprečiti, da bi se razrastle. Naša družba je izsolala in vzgojila mnogo dobrih mladih ljudi in zato res ni potrebno, da opravljajo delo medicinske sestre razne Malči Šviligoj. Zato bi bilo prav, če bi jo odstranili z dermatološke klinike v Ljubljani.

PAVEL JORDAN-MATUŠA
Rogaška Slatina 49

Zahvala

Pred kratkim sem prestala hudo operacijo v izolski bolnišnici, in to ravno v času praznovanja dneva borca. Torej na dan, ko

ne bi smeli pozabiti nikogar izmed tistih, ki so se borili za svobodo.

Zame je bil letošnji dan borca res lep, saj sem doživela prijetno presenečenje, ki me je ganilo do solz. Obiskala me je delegacija ZB Izola. Prinesli so mi čestitke in šopek cvetlic, ki jih imam tako rada. Posebno sem se razveselila tovarišice Grazielle Gobbo, s katero sva v prvih povojnih letih skupaj službovali v Kopru. Velikokrat sem bila že bolna — zaradi bolezni sem morala tudi službo zapustiti — pa vendar je bila v vseh teh dolgih letih to prva tovrstna pozornost. Zato sem jo bila še toliko bolj vesela in se ZB Izola za obisk in darilo najlepše zahvaljujem.

JANKA TAUČAR, roj. Marušič

Sežana, Kosovelova 12

Pismo partizanske matere

V 31. številki »TV 15« sem prebrala prispevek Ivane Kovač-Urške iz Škofje Loke. Kaj takega po petindvajsetih letih svobode res nisem pričakovala! Mar medicinska sestra Malči Šviligoj ne ve, da je z besedami žalila ne le žive, ampak tudi mrtve borce? Zanima me, koliko je stara, v kakšne šole je hodila. Sem partizanska mati in sem v času zadnje vojne mnogo hudega prestala. Vsa moja družina se je bojevala za svobodo: štiri otroci (dva sina in dve hčerki) in jaz. Sama sem prvo delala kot aktivistka, pozneje pa sem se zaradi preganjanja priključila NOV. S hčerko so me ujeli avgusta 1942 — v času roške ofenzive — in naju najprej odpeljali v ljubljanske zapore, potem pa na Rab, v Gonars in Nemčijo. Lahko si mislite, kako mi je hudo, če slišim kaj takega. Tudi Anico Novak iz Dolge vasi pri Kočevju dobro poznam, saj je bila s borka moje hčerke Slavke. Ko bi Malči Šviligoj preživela samo štiri dni gorja, kakršnega smo mi prestajali dolga štiri leta, bi znala ceniti narodnoosvobodilni boj. Mislim, da je prav, da se takšno medicinsko sestro odstrani z njene položaja in pokliče na odgovornost.

ANA FAJDIGA
Koblarji 20,
p. Stara cerkev

POMAGAJ SI SAM
IN UNIOR
TI BO POMAGAL

Besedo ima aktivistka Sava

Letos mineva že 25 let, odkar so nehale regljati strojnice in smo dočakali novo dobo — dobo svobodnega ustvarjanja in napredka. Vse premalo se spominimo na tiste ljudi, ki so največ dali za to, kar danes imamo. Med še živimi je tudi znana aktivistka na Krasu Justina ZLOBEC-SAVA iz Krajne vasi v občini Sežana, ki je bila ena izmed prvih, ki so začele delati za našo stvar, tj. leta 1942. Prav je, da jo predstavim javnosti in da tudi sama kaj pove o tistih časih.

»Rada bi obudila nekaj spominov iz NOB na kraškem področju v občini Sežana. Čeprav je že 25 let od konca vojne, menim da zgodovina ne sme mimo tistih hudih dni na Krasu, ki je veliko prispeval za naš boj. Kras je občutil fašistično zatiranje že kmalu po prvi svetovni vojni. Takratna državna meja med Italijo in Jugoslavijo je povzročila vsemu primorskemu ljudstvu bridko gorje.

Mi, v tistih časih nismo imeli nikogar, ki bi nam stal ob strani oz. nam ščitil narodnostne pravice. Tako je bilo vse do tedaj, ko so se naši narodi vzdignili proti tiraniji in ji napovedali boj na življenje in smrt. Razumljivo je, da je to fašizem še bolj razkačilo, in začel je še s hujšim nasiljem. Kljub temu smo imeli na Krasu že leta 1942 prve domače borce in vsak dan jih je bilo več.

Zelo mi je milo pri srcu, ko se spominam na vsa junaštva takratne mladine, naših žena in vseh drugih ljudi. Nihče ni poznal počitka in ni se bal smrti, žal jih je mnogo obležalo za zmerraj po kraških gmajnah in po vsej naši domovini. Na našem območju so bili organizirani oddori OF, SPZZ in ZSM že pred razpadom bivše Italije. Večino teh terenskih odborov sta organizirala Maks Dogulin-Potokar iz Škrbine in Branko Kodrič iz Mallega Dola. Me, aktivistke, smo veliko potovale po terenu. Čutile smo se varne, ker smo imele vse naše kraško ljudstvo na naši strani in nas je vse obveščalo o morebitni nevarnosti; vendar je precej žena in deklet darovalo svoja življenja za svobodo, zakaj sovražnik je postavil zanke vsepovsod in prežal na nas.

V okviru RK smo aktivistke nabrale po vaseh ogromno materiala, tj. oblek, čevljev, zdravil, hrane in denarja, in spravile na pristojno mesto. Razumljivo je, da je bila ta organizacija sovražniku hud trn v peti. Tu ne smem pozabiti omeniti pokojne Anice Marc-Nuše iz Skopega, ki je veliko prispevala pri organiziranju RK, saj je segala naše področje tja do Doberdoba.

Izvrstno so se izkazala naša dekleta, saj so pletla za naše borce maje, puloverje, nogavice, rokavice in sodelovale povsod, kjer je bilo potrebno. Prav tako so delale naše žene. Nosile so hrano skozi vse zasede fantom v gozdovih in jih spodbujale.

Še danes sem vesela, da so mi takrat zaupali Centralno javko, ki je bila povezana z IX. korpusom, pokrajinskim odborom in Trstom. Pri meni so se ustavljali tudi visoki funkcionarji, kot npr. Anton Vratuša, Matevž Velušček in še vrsta drugih, ki se jih danes niti več ne spominim. Dne 21. I. 1944 smo se zbrale žene na znameniti konferenci APŽ na Štjaku, kjer nam je govoril tovariš Vilfan in nam dal napotke za nadaljni boj.

Nadalje moram povedati, da je pri nas izvrstno delovala tudi obveščevalna služba, s katero je sodelovalo vse ljudstvo, da, vsak Kraševac je bil nevaren sovražniku.

In kaj naj povem še na kraju?

Zdi se mi, da se vse premalo piše o zgodovini NOB na našem področju, saj je še veliko žena, ki bi povedale marsikaj zanimivega, koristnega za sedanje mlado generacijo.

S tega mesta lepo pozdravljam vse žene in dekleta, ki so sodelovale z menoj v NOB, kakor tudi vse funkcionarje, ki so šli skozi našo Centralno javko, naši mladi generaciji pa priporočam, da naj bo družbeno bolj aktivna in bolj borbena ter naj gre po stopinjah tistih, ki so darovali življenje za svobodo.

Po pripovedovanju Justine ZLOBEC-SAVE napisal

ALBIN VIDMAR
Krajna vas 12
pošta Dutovlje

Pravna posvetovalnica

Pravica do pokojnine

E. I. iz Maribora

Vprašanje: V dopisu prosite, če bi vam pojasnili, ali izpolnjujete pogoje za pokojnino. Leta 1941 ste bili z družino izseljeni v Bosno, kjer sta vam umrli dva otroka. Moža so ustaši odpeljali v taborišče Jasenovac, kjer so ga ubili. Sami ste leta 1944 vstopili v NOV in se pridružili partizanom. Do konca vojne ste bili v NOV. Februarja boste imeli 25 let delovne dobe, stari pa boste 50 let. Imate pogoje za pokojnino?

Odgovor: Kot pišete, ste v NOV vstopili leta 1944, zato veljajo za vašo upokojevitvijo splošni pogoji pokojninskega zakona, kot za druge zavarovance. To pa pomeni, da se boste lahko upokojili, ko boste izpolnili petinpetdeseto leto starosti in boste pri tem imeli najmanj 20 let pokojninske dobe. Predčasna upokojevitv za ženske pa je možna sicer s 50 leti starosti, vendar bi morali imeti najmanj 30 let pokojninske dobe. Tako torej sedaj še ne izpolnjujete pogojev za doseg starostne pokojnine. Če bi vam bila priznana udeležba v NOV pred 9. 9. 1943, bi se lahko upokojili po čl. 70 pokojninskega zakona, ki sicer velja za vse borce (tudi aktiviste) NOV s priznanim udeležbo pred 9. 9. 1943. Za te pa zadošča 50

let starosti in 20 let pokojninske dobe (za ženske seveda).

Priznanje posebne dobe

B. J. Brje

Vprašanje: Ze 25. 4. 1966 ste vložili prošnjo za priznanje posebne dobe. Dne 10. 4. 1967 pa ste od občine dobili obvestilo, da so vašo vlogo odstopili v reševanje komunalnemu zavodu za socialno zavarovanje v Novi Gorici. Tam ste večkrat vprašali kako je z rešitvijo vaše prošnje, pa rešitve kljub temu do danes niste dobili. Zdi se vam, da imate po štirih letih pravico do odgovora na vlogo. Ker ste borec NOV izpred 9. 9. 1943 in invalid rešitev nujno potrebujete, zlasti za doseg borčevskega dodatka.

Odgovor: Vse preveč ste potrpežljivi, saj pri tem pozabljate, da lahko vsak mesec izgubite nekaj denarja zaradi nepriznanega dodatka za borca. Verjamemo, da je občina Ajdovščina odstopila vašo zadevo zavodu za socialno varovanje v Novi Gorici. Toda v teku štirih let bi vsaka zadeva morala biti že rešena. Včasih se lahko zgodi, da se take vloge kje izgube ali založe. Vi pa boste lahko zaman čakali na rešitev. Kaj naj vam svetujemo? Takoj stopite na zavod za socialno zavarovanje v Novi Gorici. Ugotovite, kje se nahaja vaša zadeva, kaj je bi-

lo v zadevi ukrenjeno, ali so bile zaslissane že priče, kaj ovira, da zavod še ni izdal odločbe. Ugotovite torej, kje se zadeva nahaja, stopite osebno do referenta in se z njim pomenite. Sled za spisom morate najti in ugotoviti, kaj je na stvari. Mogoče prič ni dobili, morda so umrle, lahko so drugi zadržki. Seveda jih morate ugotoviti in nič več čakati.

Ali bo vaša žena dobila dodatek?

J. iz M. Kostrewnice

Vprašanje: Ste vojaški vojni invalid iz prve svetovne vojne. Zanima vas, če bo vaša žena v primeru vaše smrti imela pravico do invalidskega dodatka.

Odgovor: Invalidski dodatek ne pripada samo osebnim invalidom temveč tudi upravičencem do družinske invalidnine, do katere bo vaša žena po vaši smrti upravičena. To pomeni, da bo lahko po vaši smrti žena dobila tudi invalidski dodatek. Seveda le v primeru, če je izpolnjevala pogoje zakona o vojaških vojnih invalidih, ki določa tako splošne kot tudi premoženjske pogoje za priznanje invalidskega dodatka. O tem pa bo seveda mogoče soditi šele v času vložitve zahtevka za priznanje družinske invalidnine in dodatka.

7500

nagrad za lastnike vezanih hranilnih vlog in vezanih deviznih računov, za stanovanjske in kmetijske varčevalce

jesensko nagradno žrebanje

KB LJUBLJANA KREDITNE BANKE IN HRANILNICE LJUBLJANA

od 1. oktobra Ljubljanska banka

V SODOBNO KUHINJO — SODOBNO KUHINJSKO POHIŠTVO

kredencia izpeljanke iz kuhinje VEGA 55

GABER

Stari trg

Adolf Kittl:

Poslednja bitka

Zbudilo me je divje pokanje pušk in topotanje mitraljezov. Naši fantje so streljali na drugo stran reke, kjer se je baje utrdil sovražnik. Pa ni bilo nič nevarnega: kurir, ki se je pripeljal z motornim kolesom, je sporočil, da se nam sovražnika ni treba bati, da pa moramo jutraj ob štirih biti pripravljeni na premik proti Geroni.

Noč je minila mirno. Sovražnik ni bombardiral, čeprav te možnosti nismo izključili. Pač ni vedel za naše položaje in lahko bi bombardiral svoje enote, kot se je že večkrat zgodilo. Straža, ki se je menjavala vsako uro, je čuvala speče borce, iz katerih se je kadilo zaradi premočenih oblek, in orožje, ki je bilo napolnjeno, pripravljeno za boj.

Kot je bilo domenjeno smo vstali okrog štirih jutraj. Pred cerkvijo nas je že čakala kolona kamionov znanke General Motors, kupljenih v ZDA. Natlačili smo se v vozila kot sardine in oddrli na pot.

Ob svitu smo na nekem križišču od daleč zagledali skupino kamionov. Nihče, tudi štab, ni vedel, za kaj gre. Kdo so vojaki, ki hodijo okrog kamionov? So fašisti? Z orožjem, pripravljenim na strel, smo se približali in si oddahnil. Bili so to naši kuharji iz La Garie. Napili smo se tople kave, ki je na naše premražene želodce delovala kot balzam, in odrinili naprej.

Že okrog dve uri smo se vozili v hrib, po zelo vijugastih serpentinah. Šofer je vozil divje, tako, da smo na trenutke posumili, da je fašist, ki nas hoče ugonobiti nekje v prepadih ob cesti. »Ne sekirajte se, tovariši,« je dejal šofer. »Pač potujemo proti Pirenejem in že mnogo takih, kot ste vi, sem prevozil, pa so, dokler so bili z menoj, vsi ostali živi.«

Nenadoma se je nad nami pojavilo letalo, nato pa še dve. Bila so to fašistična letala znanke Fiat, ki so nas že tolikokrat med pikiranjem zasipala z ognjem iz mitraljezov. Tudi tokrat se je iz cevi pod krili usula toča svinčenk. »Ustavite!« smo zavpili vozniku. Toda ni nas poslušal, temveč je zapeljal na skrajni rob ceste pod drevesa. Letala so napad še nekajkrat ponovila, nakar so odletela, ne da bi povzročila kakršnokoli škodo.

Po tem ognjenem krstu smo se ustavili v majhni vasi, utrdili se iz davnih časov, in se namestili v zapuščenih konjušnicah. Pričakovali smo okrepitev italijanskih, čeških in še drugih tovarišev. V štab je prišlo še nekaj oficirjev. Sklenjeno je bilo, da za komisarja brigade postavimo Danila Lekića. Komandant je ostal Popov, medtem ko je Slobodan Mitrov-Silja odšel za komisarja v eno od čet. Jaz sem ostal kurir, le da sem dobil »šefar«, Vicka Antića in še dva pomočnika. Zvečer istega dne je prispelo še mnogo tovarišev; čutil sem se od kod so se vzeli, ko pa tri dni nisem videl nikogar, razen Jugoslovancev, vsaj kar zadeva borce — vojake. V tabor pa so pripeljali tudi 50 kilogramov cigaret, katere so borci pozdravili z gromkim »hurra«, saj cigarete že dolgo nismo videli.

Na vasico se je spustil mrak. Danilo Lekić je na balkonu štaba imel lep govor — v španskem jeziku in čutil sem se, od kod jezik tako dobro pozna.

Komaj je Danilo Lekić končal svoj ognjevit govor, je kot strela z jasnega odjeknilo nekaj topovskih salv. Ugotovili smo, da streljajo fašistični tanki pod utrdbo. Napravili smo veliko napako, da ob prihodu v vasico nismo postavili straž; mislili smo pač, da je sovražnik še daleč. Pa tudi borci španske brigade, ki je podnevi šla skozi vasico, nam o sovražnikovi premiki niso ničesar povedali. Sedaj ko so pod vasico fašistični tanki bruhali ogenj, nam je bilo jasno, da so Španci zamolčali bližino fašistov ki so jim bili za petami, in jo odkurili proti francoski meji.

V splošni zmedbi so se prvi znašli prekaljeni borci, med njimi seveda Franc Rozman-Stane. Ukazal je svoji četi, naj takoj odhiti v tabor in zagradi za orožje.

Topovski strelji so se še večkrat ponovili in sicer vedno bliže. Kazalo pa je, da sovražnik ni prepiran, ali je sploh kdo v vasi. Njegovo streljanje je izgledalo kot tipanje v temi, preskušanje terena.

Iz štaba sem takoj prenesel povelje, naj skupina borcev z bombami, protitankovskimi minami in avtomatičnim orožjem napade jeklene pošasti. Med tekom se s pogledom ošinil kuharje ki so pred očmi lačnih borcev še kuhano jed stresali po tleh. Žal sedaj ni bilo časa za obed in mnogim celo ni bilo jasno, če bodo ostali živi.

Franc Rozman-Stane je zbral skupino prostovoljcev, ki naj bi šli nad tanke. Kot vedno so se javili Petar Stokić, Sima Čučković, Majcen in še nekdo iz Stanetove čete. Stekel sem nazaj v štab in raportiral, da je patrola odšla na pot. Danilo Lekić je ukazal, da morajo vsi borci na ulice ter počakati, dokler se patrola ne vrne, zatem pa naj bi se umaknili iz vasi.

V štabu je ostalo 50 kilogramov cigaret, ki jih borcem še nismo razdelili. Čakali smo na jutrišnji dan, pa nas je sovražnik prenetil. Vrgel sem vrečo na ramo in pričel deliti borcem kar na ulici. Vsakomur sem dal kolikor si je mogel stlačiti v žep. Med tem opravičujem se je nizek ulice zablistalo več eksplozivnih bomb. Vrečo s cigaretami sem pustil ob drevesu in stekel proti mestu, kjer so eksplodirale bombe, prepričan, da so na delu naši fantje iz patrolje. Njihovo poročilo o stanju v vasi naj bi namreč čimprej odnesel v štab.

Previdno sem se približal delu ulice, od koder so donele eksplozije. Bilo je vse tiho in zažvižgal sem kot slavček, da se sporazumem s tovariši. Z istim glasom mi je odgovoril Čučković. Fantje so mi povedali, da so se tankom pod okopi tiho približali in pod nje — bilo jih je okrog pet — vrgli bombe. Dejali so mi še, da druge vojske niso videli. Z bombami so poškodovali en tank.

Tiho smo krenili navzgor po ulici. Kmalu sem našel komandanta in mu poročal. Položaj ni bil niti rožnat niti brezgleden. Treba bi bilo samo nekaj primernega ukreniti. Sredi razmišljanja so se fašistični topovi spet oglasili. Fašisti so si od nenadne akcije opomogli in zaropotali so tudi njihovi mitraljezi, seveda v prazno. Noč je bila namreč oblačna, kazalo je, da se bo vsak hip ulilo, kar nam je prav prišlo že podnevi: sovražnikovo letalstvo namreč ni moglo učinkovito napasti. Ogenj iz mitraljezov pa nas je prepiral, da se vasi ne približujejo le tanki, temveč tudi pešadija. Sovražnik je streljal s svetlečimi naboji in tako odkrival svoj položaj. Mi smo samo čakali. Le štabovci so šepetaje izdajali povelja, da razporedijo borce in da obenem vnesejo v enote umirjenost in hladnokrvnost, ki sta bili v tako nerodnem položaju sila pomembni. Jaz pa sem še vedno hodil z vrečo cigaret, ki se je hitro zmanjševala, od tovariša do tovariša. Nekatere sem obiskal že drugič ali tretjič in jezili so se name. Pa sem jih pomiril: »Boš vsaj imel kaj za kaditi ko padeš v ujetništvo.« Tem besedam pa je vedno sledil priten smeh in vesel sem bil tega.

Nadaljevanje

Komisar Lado

Dne 16. junija letos je minilo 26 let, odkar je na Dolnji Brigi padel Janez Masel, priljubljeni in povsod na Kočevskem znani komisar Lado.

Spoznal sem ga marca 1942, ko je prišel s četo našega rojaka Ljubana Šercerja na Kočevsko. Skupaj sva preživljala težke vojne dni, vse do njegove smrti. Kakor mnogim njegovim prijateljem in znancem je tudi meni spomin nanj nepozaben. Zdi se mi, kot da bi se dogodki v zvezi z njim zgodili včeraj.

Janez Masel — komisar, se je rodil 15. 5. 1911. Ko mu je bilo 13 let, so ga starši dali za pastirja. Štiri leta je hlapčeval in pasel živino po pašnikih okrog Rakitne. Nato se je v Mekinjah učil za mlinarja. Kot mlinar je delal v Bistri, Podpeči in na Igu. Poročil se je, komu je bilo 27 let. Z ženo Franco sta se vzela proti volji njegovih in njenih staršev. Njeni starši so ji ga branili kot brezbožnega komunisto, njegovi pa so tarnali, da je škoda takega fanta za služkinjo. Vzela sta se iz ljubezni. Družinske srede s sinkom nista dolgo uživala. Prekinila jo je vojna, kot mnogim drugim.

Jeseni, leta 1941 je Lado kot prvoborec ležal v bolnišnici. Sovražnik mu je 10. decembra prišel na sled in preiskal njegovo stanovanje. Žena Francka se je znašla:

»Mojega moža iščete? Mar ne veste, da je že pred časom odšel v Nemčijo na delo? Tam bo dobro zaslužil in nič slabega se nam ne bo zgodilo.«

Francka je sovražnika zmedla. Morda je verjel, morda je dvomil? Pridobila pa je na času in obvestila svojega moža, da je v nevarnosti. Lado je zapustil bolnišnico in se domov ni več vrnil.

Zimске mesece je Lado preživel v strogi ilegali. V Ljubljano je hodil na sestanke in izpolnjeval razne politične in vojaške naloge. Prebival je na kmečkih senikih, v mrazu pa se je umaknil v hleve, dokler ni s 1. četo Šercerjevega bataljona odšel na Kočevsko.

Spomladi 1942 so s 1. četo odrinili na Kočevsko znani prvoborci in voditelji raznih enot osvobodilnega boja: komandir čete Stjenka, komisar Novak, Crni, Nikola, Janko Mehle, Lojko, Lado, Huso, Gams, Džoni, Murat, Jure, Jovo, Aleks, Dušan, Cirro, Medved, Franci, Jerin, Vasja, Juković, Jordan in drugi.

Dne 24. marca se je četa utaborila pri Ledeni jami pri Kočevju, za mestnim vrhom. Z njo je bil tudi član CK KPS in načelnik glavnega štaba NOV in POS dr. Aleš Bebler.

Dne 6. aprila se je četa spopadla s Italijani pri Mahovniku. Padlo je 70 Italijanov. Izgube je imela tudi partizanska četa: dva mrtva in dva ranjena, izgubila pa je tudi dve strojni puški.

Na vstajo in osvobodilni boj pripravljena Kočevska je zavrela. Četa se je premaknila na Borovec in od tod na Prežo, kjer je prerasla v Kočevski bataljon in kmalu zatem v Kočevski odred, ki je pred italijansko ofenzivo štel že 900 borcev in imel kolesarski vod, težko mitralješko četo, udarni vod, konjski vod, svoj časopis, krojaško, čevljarstvo in puškarsko delavnico, pralnico, pekarno in mesnico, 2 kamiona, osebni avtomobil, pet motornih koles in drugo. Vasja je bil imenovan za komandirja 13. čete, Lado pa za komisarja. Njegovo ime je še danes povsod po Kočevskem, zlasti v dolini Kolpe in Čabranke, znano celo našim najmlajšim.

Vasja je kmalu napredoval za komandanta kočevskega bataljona in za tem odreda. Tudi komisar Lado je dobil druge dolžnosti. V začetku julija je bil v odrednem štabu obveščevalec. Sodeloval je v številnih bojih, ki so jih vodili 1. četa Šercerjevega bataljona in iz nje nastala kočevski bataljon in odred, zlasti pa v štirih bojih za Oslinico, Plešče, Stružnico, Prežo, Banjo loko, Koprivnik, Stari trg in za druge.

Dne 1. maja 1942 je bil pod

vodstvom tovariša Lojka osvobojen Brod na Kolpi; 2. maja je bil komisar Lado ranjen v boju za Bosljevo loko. Sodeloval je še v drugih partizanskih akcijah ter izredno uspešno osvajal srca vseh ljudi, od najmlajših do najstarejših, jih navduševal za cilje narodnoosvobodilnega gibanja, pripravljaj sestanke in mitinge ter organiziral prve volitve odborov OF maja 1942 in pozneje. Preverjal je in pripravljaj kadre za sprejem v KP in med drugim ustanovil prvo partijsko organizacijo za občino Oslinica, sestavljeno iz treh članov. Mlade komuniste je poučeval, kako se morajo boriti, delati, pošteno živeti ter si pridobivati ugled in zaupanje.

Nekega dne sem se z njim srečal v vasi Žurje. Tistega dne so na partijskem sestanku sprejeli v Partijo partizana Potemkina (Aloja Rauh iz Kočevja). V začetku julija 1942 sem z Ladom ob taborski steni govoril o družinskih zadevah. Potožil mi je, da je z ženo izgubil zvezo. Hudo mu je bilo pri srcu.

Velike italijanske ofenzive in z njo najhujšega gorja je bilo konec. Lado je potoval proti Dolomitom. Na poti je po naključju srečal svojo ženo.

Kmalu je nastopila druga huda zima, ki jo je bilo treba preživeti v gozdovih, v bojih, mrazu in lakoti. To zimo je Lado dobil nalogo, da organizira partizansko ciklostilno tehniko. Taborišče je bilo treba zgraditi v varnem in skritem gozdnem predelu. Lado je prošil za pomoč partizana Ivana Ožbolta-Očka in njegovega sina Petra, ki sta dobro poznala borovsko in goteniško pogorje. V visokem snegu so se povzpeli na Goteniški Snežnik in sredi marca 1943 blizu kote 1289 zgradili taborišče, daleč od vseh naselij. Kmalu je prišlo tehnično osebje s petimi ciklostilnimi stroji in pričeli so delati. Tehnika se je imenovala »Ivica 12« in je uspešno izpolnjevala svojo nalogo.

Po razpadu Italije so tiskarsko delo nadaljevali v Pavličkovi tiskarni v Kočevju, ki jo je organiziral in vodil Petrač. Tik pred nemško ofenzivo oziroma med ofenzivo, ko so Nemci prodirali proti Kočevju, se je komisar Lado s Petračem in vsem osebjem, tiskarskimi stroji in materialom vrnil v gozdove in v Dolnjo Brigo. Tudi na Goteniškem Snežniku je spet zaživel. »Ivica 12« je v težkih pogojih prerasla v mogočno naselje. Pri vsem tem je Lado kot dober poznavalec terena in ljudi na Kočevskem, s katerimi je živel in se bojeval že poldrugo leto, odigral pomembno vlogo. Sodeloval je pri evakuacijah tiskarn, gradnji novih tiskarskih objektov, sprejemanju zanesljivih ljudi, ki jih je uvažal v ilegalno delo, za katerega pa niso vedeli niti partizani, razen tistih, ki so pri njem neposredno sodelovali. V naselju na Goteniškem Snežniku — je pomembno in zaupno delo opravljalo nad sto partizanov. Eden izmed objektov je dobil ime po komisarju Ladu — »Ladopunkt«. Tamkajšnji gozdni predel domačini še danes tako imenujejo. To je gozdni predel na Goteniškem Snežniku, kjer je delovala CT KPS s svojo največjo partizansko tiskarno »Triglava«.

Po končani nemški ofenzivi se je tudi Lado vrnil na Dolnjo Brigo, kjer je tiskarna, ki so jo bili poškodovali Nemci, na novo zaživila. Sovražniku pa je partizanski tisk povzročal velike preglavice. Zavohal je tiskarno na Brigi, toda tudi mi smo izvedeli, kaj sovražnik namerava. Petrač je hitro ukrepal: s komisarjem Ladom, Jokijem in sodelavci je organiziral umik celotne tiskarne iz Dolnje Brige na Goteniški Snežnik, na »Ladopunkt«, tja, kjer je neprekinjeno in v strogi ilegali tiskal zaupno gradivo del naše enote. Obenem je Petrač ukazal prepeljati tiskarske stroje iz Pavličkove tiskarne v Kočevju. Treba jih je bilo prepeljati v kočevski Rog, v Žabice, kjer so gradili novo partizansko tiskarno.

Na Goteniškem Snežniku je v težavnih razmerah, v težko do-

stopnih hribov in grapah znova zaživel in se razmahnilo partizansko tiskarsko naselje, ki je imelo sodobne stroje na ročni, nožni in motorni pogon, sodobno stavnico, knjigovoznico, električno razsvetljavo. Temelje naselju pa je marca 1943 postavil prav komisar Lado.

Ob razpadu Italije je bila »Ivica 12« začasno opuščena. Vsi so odhiteli v dolino in takrat ni nihče vedel, da bo treba še enkrat oditi v pogorje in tam nadaljevati delo za osvobodilni tisk.

Tudi tiskarna v Dolnji Brigi je delovala ilegalno. Danes to zveni neverjetno, saj so jo vsak dan obiskali partizani, celo partizanske enote, tiskarna pa je delovala v osnovni šoli. Toda o tiskarni ni nihče govoril. Partizani so na Brigo prihajali in odhajali, ne da bi vedeli, kaj se tam dogaja. Tudi vaščani so molčali. Kljub temu pa je sovražnik izvohal, da se na Brigi nekaj kuha, celo izvedel je, da gre za tiskarno.

Dne 14. junija 1944 sem se kot obveščevalec CT KPS vrnil iz okolice Kočevja s podatki, da sovražnik namerava napasti partizansko enoto na Dolnji Brigi. Podatki so bili dokaj zanesljivi in lahko jim je bilo verjeti, zlasti še, ker je sovražnik nekajkrat prodrl iz Kočevja v Štalcerje, pa tudi v Moravo in Kočevsko reko. Ubili so terenca Zakrajška, premetali njegovo stanovanje in uničili njegovo obleko (belogardist Vinko Rus). Petrač je na vso moč pospešil praznjenje Dolnje Brige. Briga se je res pričela naglo prazniti, prav tako pa tudi naše taborišče pod Kapičem.

S komisarjem Ladom sem krenil v taborišče, kjer je še bilo nekaj partizanov. Usleda sva se v njegov šotor. Bila sva utrujena. Lado je odprl svojo komisarstvo torbico in izvlekel pismo ter slike, ki so mu jih prinesli partizanski kurirji. Pismo in slike mu je poslala žena. V pismu priloženo sliko je stisnil na prsi in jo nekajkrat poljubil. »Poglej mojo družino in tega korenjaka, ki sva ga »naročila«, ko sem potoval v Dolomite.« Sliko mi je potisnil v roke. Na njej so bili žena Francka, prvi in drugi sin, katerega pa ni nikdar videl. Na sliki je bila tudi njegova sestra Julka. Na hrbtini strani je bilo nekaj črk, napisanih z otroško roko ob materini pomoči. Potem mi je dal prebrati tudi pismo. Kdo bi tedaj mislil, da je zadnje! Razodevalo je ljubezen, prijateljstvo, skrb za življenje in željo po družinski sreči v skorajšnji svobodi...

Lado ni nikdar mnogo govoril o sebi. Takrat je spregovoril; nekaj ga je moralo pretresti ali ganiti. Končno je še dejal, da bo po vojni šel v službo k policiji, ter do konca življenja preganjal sovražnike domovine in delovnega ljudstva.

To noč sva poslednjič prenočevala skupaj. Drugo jutro sva odšla na Brigo in se sestala s Petračem, ki me je znova poslal proti Kočevju.

Vrnil sem se z vestmi, ki so govorile o nevarnosti. Iz borovskih gora je že pripeljala kolona sed-

Nadaljevanje na 13. strani

Kulturni obzornik

„Priznanje“ in še kaj

Pred nekaj tedni je uredništvo VUS organiziralo v Zagrebu nekakšno jugoslovansko premiero najnovejšega filma letošnjega oskarjevega nagrajenca Coste Gavrasa »Priznanje«, ki je bila hkrati tudi prva njegova predstavitev zunaj Francije. Predstava je bila namenjena jugoslovanskim filmskim kritikom, publicistom in drugim predstavnikom kulturnega življenja. Pogovora po projekciji so se udeležili režiser Costa Gavras, pisec scenarija Jorge Semrur, glavna

igralca Simone Signoret in Yves Montand ter soproga Arthurja Londona Lise, medtem ko se je avtor knjige zaradi boleznih opravičil. Gre za ekranizacijo istoimenskega knjižnega dela o delovanju neusmiljenega kolesja za izsiljevanje priznanj v znanem praskem procesu, posvečenega vsem tistim, ki ne odneajo v boju za človeško podobo socializma.

Kdo je Arthur London? Je revolucionar, preganjan od začetka tridesetih let, ko se je pred policijo takratne Češkoslovaške izselil v Sovjetsko zvezo. Po drugi svetovni vojni je zasedal visoke položaje, dokler ni bil tedanji generalni sekretar KP ČSSR Rudolf Slansky obtožen, da je pripravil imperalistično zaroto po naročilu »jugoslovanskih revizionistov«. Skupaj s Slanskym — obsojenim na smrt — je bil pred sodiščem tudi Arthur London, takratni pomočnik zunanjega ministra ČSSR. Po amnestiji je odšel v Francijo, kjer je napisal knjigo »Priznanje« in kjer živi še danes.

Že po francoski premieri Gavrasovega filma je ugledni sovjetski časnik »Literaturnaja gazeta« zapisal: »... da že dolgo, od časov hladne vojne, v zahodnih kinematografih niso prikazovali tako odkrito antikomunističnega in antisovjetskega falzifikata.«

Potem ko pisec članka ugotavlja, da avtorji filma več kot očitno špekulirajo s tako imenovanimi dogodki v ČSSR, nadaljuje: »Gavrasova laž je žalostna, spletena z belimi nitmi, in nima nikakršne zveze z umetnostjo. Drugače tudi niti ne more biti, saj je nemogoče ustvariti umetniško delo na osnovi klevet največje resnice našega stoletja — resnice komunizma!«

»Bolj kot moj film,« se brani Costa Gavras, »je komunizmu škodoval sam stalinistični sistem, posebej vse tisto, kar naš film prikazuje. Ko smo predstavili resnico o vsem tem, zgolj dokazujemo, da nismo izgubili vere v komunizem. Sicer pa to že Arthur London v svoji knjigi nenehno dokazuje. Dokazujemo hkrati še nekaj drugega; da tudi komunistična partija, ki je na oblasti, ni imuna za različne deviacije in deformacije, zaradi tega jo je nujno treba izpopolnjevati in dograjevati tako, da postane neposreden medij delavskega razreda in najširših slojev, ne pa zgolj medij ozkega kroga birokratov, ki jo nenehno podreajo svojim interesom.«

Že zapisanim kritikam se je pred kratkim pridružil tudi glasilo CK KPC »Rude pravice« in med drugim zapisalo:

»Vlogo francoskega filma »Pri-

znanje« kot orodje iz arzenala protikomunistične propagande zahodnoevropskih reakcionarnih krogov proti mednarodnemu komunističnemu gibanju so v celoti potrdili dogodki, ki so spremljali ali pa še zmeraj spremljajo njegovo prikazovanje v kinodvoranah v Franciji in v nekaterih sosednjih državah... Toliko bolj pa je osumljiva pobuda največjega hrvaškega časopisno-založniškega podjetja »Vjesnik« v Zagrebu, ki je bila sprožena očitno zato, da Jugoslavija ne bi bila prikrajšana za ta letošnji protisovjetski bestseller... Pogovor z ustvarjalci filma je bil prav tako nevsakdanji! Pokazal je, da se »Priznanje« natanko ujema s pogledi predstavnikov zagrebske intelektualne fronte, ki meni, da ne gre za antikomunistični film, ki bi v sedanjih okoliščinah diskreditiral socializem v obeh množicah.

Gavrasov oz. Londonov film, o

katerem je nekdo iz občinstva v Zagrebu dejal »da bi ga morali vključiti v obvezno čtivo od osnovnih šol do univerz«, bomo verjetno gledali tudi na rednem programu, čeprav — kakor trdi glasilo CK KPC — »bi običajno množično prikazovanje filma v jugoslovanskih kinodvoranah z najvišjih političnih mest komajda dobilo zeleno luč...«

Yves Montand v vlogi Arturja Londona

Junaštvo in tragika junakov

Pri zavodu Borec je izšla knjiga S. S. Smirnova TRDNJAVA EREST. Iz rusčine jo je prevedla Nada Carevska, opremil pa jo je Cvetko Jeraša. Steje nekaj nad 500 strani — med njimi je tudi nekaj fotografij — na koncu knjige pa je skica trdnjave.

Prek te knjige se bo slovenski bralec seznanil še z eno epizodo II. svetovne vojne, ki je bila vrsto let več ali manj za svetovno javnost neznana. Tudi v sami SZ niso kaj dosti govorili ali pisali o dogodkih junija 1941, s tem v zvezi pa tudi ne o bojih v Brestu. Vsi ti dogodki so namreč pričevali o nepravilnosti Rdeče armade za vojno, o tem, kako se je vodstvo SZ slepilo in je do zadnjega z naravnost legendarno trmo odklanjalo vsakršne varnostne ukrepe. To pa nikakor niso pohvalne lastnosti, zato jih vsaka vlada skuša zamolčati ali pa jim vsaj odreči pomembnost.

Ko je v SZ po Stalinovi smrti za nekaj časa zavlada znana »odjuga«, so prišle na dan tudi mnoge podrobnosti, ki so pričale o napakah vlade leta 1941 in o njihovih tragičnih posledicah. Tako smo zvedeli za smrt stotisočev v Leningradu, pa tudi za dogodke v Brestu. Pisanja se je lotil sovjetski pisec Sergej Sergejevič Smirnov. Knjiga je doživela v SZ več ponatisov in velikanski uspeh. Pričala je namreč o nepopisnem junaštvu in upornosti pešice vojakov in oficirjev, ki so se dolge tedne upirali veliki premoči globoko v nemškem zaledju brez vsakršnega upanja, da bodo re-

šeni. Vztrajali so, da bi ostali do konca zvesti prisegi in da bi sovržniku čimbolj škodovali.

Kaj se je zgodilo v Brestu? Takrat je bilo to obsejno mesto med SZ in po Nemcih zasedeno Poljsko. Mesto je v zgodovini pogosto menjalo lastnike, tam je bil leta 1917 tudi sklenjen znani separatni mir med Rusijo in centralnimi silami, znan kot brestlitovski mir. (Ker je v Rusiji več Brestov, se Brest, ki je o njem govora, imenuje Brest-Litovsk.)

Po zmagi nad Napoleonom leta 1812 je Rusija sklenila premiriti mesto v eno glavnih oporišč svojih vojsk proti Poljakom, ki so terjali svobodo in se večkrat uprli. Tako je nastala mogočna trdnjava, podobna Kalamegdanu v Beogradu ali Palmanovi v Italiji. V njej je bilo prostora za 12.000 vojakov in ogromno zalogo hrane in streliva. Zgrajena za obrambo pred topništvom in vojaško tehniko v začetku preteklega stoletja, trdnjava kajpak ni bila primerna za obrambo pred nacistično armado leta 1941.

Poleti je Rdeča armada taborila v gozdovih, zato so bili ob nemškem napadu samo zalednji deli raznih enot ter razni prehodni vojniki, na primer taki, ki so prišli v mesto na zdravniški pregled in na neka tekmovanja. Kljub temu so oficirji naglo organizirali obrambo.

Brest je ležal ob poti, po kateri je prodirala proti Moskvi osrednja nemška armadna skupina. Kot je znano, so Nemci zlasti prve tedne prodirali v globino sovjetskega ozemlja brez posebnih težav, kak dan jim je uspelo napredovati tudi po 100 km. Zato so se že čez nekaj tednov znašli onkraj Smolenska. Tako je bil Brest s peščico branilcev kakih 600 do 700 km globoko v nemškem zaledju. Boji pa kljub temu niso prenehali. Zadnje branilce so nacisti spravili iz podzemlja šele spomladi 1942. Med njimi je bila žena nekega oficirja, ki se je upirala do zadnjega.

Toda končno so drug za drugim branilci izkrevavali in omeogli, nekaj so jih zajeli. Zaradi znanega odnosa do ujetnikov ti junaki zvečne sploh niso dobili priznanja, nasprotno, kot sumljive so jih izločili iz vojske in so se potem prebijali skozi življenje, kot so vedeli in znali.

Po svoji tragičnosti, tako zaradi medvojne in povojne usode junakov, je knjiga »Trdnjava Brest« eno izmed najboljših del, kar smo jih dobili iz ruske književnosti. Zato lahko pričakujemo, da jo bodo bralci prebrali v eni sapi.

Zanimivosti

Priznanja »Krvavi bajki«

Poleg uradnih priznanj je film Toriga Jankovića »Krvava bajka« prejel na puljskem festivalu tudi nagrado »Kekec« (najboljši mladinski film) in priznanje »Ilustrovane politike« (najboljši barvni film letošnje Pule). Stevilnim nagradam, ki jih je film še prejel, se pridružuje tudi vabilo na festival filmov Azije in Afrike v sovjetskem mestu Taškentu. Tako je Jankovićev film po Osaki, Kesegu in Karllovih Varh povabljen že na četrti mednarodni filmski festival.

Umrl je Louis Lomax

V prometni nesreči blizu mesta Santa Rose v državi New Mexico je nedolgo tega izgubil življenje ugledni pisatelj in borec za državljanske pravice črni Američanov sedemdesetletni Louis Lomax. Imenovan je avtor znanih knjig »Crni upori« in »Ko je beseda dana«. Z družino je živel v državi New York, kjer je delal kot profesor na univerzi Hofstra.

»Bombe in miši«

Mina Tomkiewicz je napisala obsežno knjižno delo o varšavskem getu, ki nosi naslov »Bombe in miši«. Navidez precej fabulativna osnova je zelo blizu dokumentarnosti, saj je v trpki in tragični usodi varšavskega geta čutili močan avtobiografski delež. Slednje vnaša v roman prizadetost in prepričljivost. Prevodi te knjige pa potrjujejo, da gre tudi za tematično in oblikovno zrelo delo.

Najbolj brani francoski pisci

Po statistiki, ki jo objavlja zanimiva izdaja UNESCO Index translationum, je med najbolj brani francoski pisci na svetu še vedno francoski avtor znanstveno-fantastičnih del Jules Verne, saj je preveden v 133 jezikov. Sledijo mu s »samo« 63 prevodov Aleksander Dumas oče, Balzac s 55 prevodov, Sartre — 43, André Maurois — 38, Françoise Sagan — 24 jezikov itd. Zanimivo je, da ustanovitelj Expressa, radikalni prvak J. J. Servan — Schreiber presega po prevodih celo predsednika de Gaulle.

»Dalmacija v NOB«

Režiser Vatroslav Mimica bo režiral dokumentarni film »Dalmacija v narodnoosvobodilnem boju«. Film bo posvečen tridesetletnici vstaje. V kratkem bodo začeli pripravljati scenarij za film, ki ga bodo denarno podprle dalmatinske občine in delovne organizacije.

Hitlerjev honorar

Hitlerjeva knjiga »Mein Kampf« je izšla v Angliji drugič po sedemdesetih letih in tiskana v dva tisoč izvodih! No, založnik se je nepričakovano znašel pred problemom, komu izplačati honorar. Hitler je mrtve in tudi potomcev nima. Po zakonu je naslednica Bavarska zvezna republika — tam pa ni nihče voljan sprejeti Hitlerjevega denarja.

Film o boju vietnamskega ljudstva

V Sofiji je bila pred kratkim premiera novega dokumentarnega filma domačih avtorjev o osvobodilnem boju vietnamskega ljudstva, o njegovem delu in razvoju ter o pomoči socialističnih dežel Vietnamu.

BORCI NOV, VOJAŠKI VOJNI INVALIDI, REZERVNI OFICIRJI IN PODOFICIRJI, AKTIVISTI, BIVŠI POLITIČNI ZAPORNIKI, INTERNIRANCI IN DEPORTIRANCI, BIVŠI VOJNI UJETNIKI, BORCI ZA SEVERNO MEJO!

»TV-15« JE VASA TRIBUNA, ZATO NAJ NE BO NIKOGAR MED VAMI, KI NE BI BIL NANJ NAROČEN.

NASLOV NAŠE UPRAVE JE: LJUBLJANA, BEETHOVNOVA 10.

MP

To je scena ali bolj povedano trenutek kiča iz filma, predvajanega na letošnjem puljskem festivalu, k je dokaj simbolična za trenutno stanje naše kinematografije. »Politikantski delirantizem — kot Golijat na sliki — preti zadaviti domači film,« je bila namreč ugotovitev mnogih prisotnih. Upajmo, da se bo našel tudi David, ki bo rešil bitko v korist umetniškega poštenja, svobode in talenta.

Partizanska ljudska pesem

Zadnja ofenziva

Kaj danes krvavo žari nebo,
zdaj na večer?
Večerna zarja ne žari tako.
Čuj butanje mitraljezov, topov
pretresa zemljo.
Sovrag nosi smrt prek naših domov
kot reka deroča, ki išče si strugo
divja požar.
Zublji ognjeni ližejo vresje, mah,
vse karkoli dosežejo
ostane pepel in prah.
Tisoč isker kipi v nebo,
veje prasketajo,
kot ali se kamenje v temno dno,
kjer valovi šumljajo.
Sova skovika v ta grozni večer,
mar voha smrt?
Vso dolgo noč do belega dne

divjal je požar,
a v nas je zanetil gneva žar,
užgal je v srcih upor
silnejši od naših gor.
Naj kdo se dotakne naše zemlje
bo strl v prah.
Zato v boj,
da osvetimo se za krivic nebroj,
da stremo sovraga,
da plačamo mu vse žrtve, ves strah,
vse solze sirot ki lijo jih nocoj!
Dani se... Ves rosen, umit
je vstal izza gor novi dan, novi svet.

Pavla Leban
Zapisano ob napadu nemške vojske na partizansko bolnico Franjo 24. marca 1945. v bunkerju v soteski Pasice, ko so Nemci isti večer zažgali javko naše bolnice, domačijo Janeza Peternelja v Podnižju v Dol. Novakih.

Vojaška veda in tehnika

Francoska letala za Južno Afriko

Francija je Južni Afriki ponudila v nakup letala za boj s podmornicami. Gre za letala tipa breguet, ki so oborožena s torpedi in izstrelki »zrak — morje«, njihov doseg pa znaša skoraj 10.000 kilometrov. Pravzaprav pa letalo breguet atlantic 1150 ni povsem francosko, ker so ga konstruirali v okviru medevropske kooperacije in so pri tem sodelovale Francija, Zahodna Nemčija, Italija, Nizozemska in Belgija. Ta letala je nabavilo že več dežel NATO, da bi se tako zavarovale pred dozdnevno grožnjo v obliki sovjetskega vojnega ladjevja v Sredozemlju.

Ni pa še povsem zanesljivo, če se bo južnoafriška vlada odločila za nakup letal breguet, kakaj utegne se zgoditi, da ji bodo bolj všeč britanska letala nimrod, ki so prav tako namenjena za boj s podmornicami. Predstavnik tovarne Breguet je navzlic temu prepričan, da mu bo uspelo skleniti pogodbo za dvajset letal v skupni vrednosti več milijonov funtov sterlingov. »Naši pogoji so zelo konkurenčni. Breguet je cenejši kot nimrod in upamo na zmago celo v primeru, če bo britanska vlada ukinila svoj embargo,« je dejal.

Zahodnonemško oboroževanje

Sovjetska tiskovna agencija TASS poroča, da zahodnonemška vojska naroča čedalje več orožja. Tako na primer programa oboroževanja, ki ga je odobril parlamentarni odbor za obrambo vprašanja, predvideva nakup 420 letal tipa panavia 200. Vsako letalo stane približno petnajst milijonov mark. Letalske sile pa bodo razen teh letal dobile še kakih 250 reaktivcev tipa NTF, ki so namenjeni za podporo kopenskimi enotam. To letalo projektirajo Nemci, vendar v povezavi s Francozi.

Ker so vojaška naročila zelo donosna, se podjetja kar tepejo zanje. Do ostrega spopada med zahodnonemškim koncernom Rheinmetall in švicarskim podjetjem Oerlikon je prišlo v zvezi z naročilom, ki se nanaša na projektiranje in proizvodnjo novih protiletalskih naprav in ki naj bi jih vgradili na šasijske tanka leopard. Zanimivo je, da je v tem spopadu naposled zmagovala švicarsko podjetje.

Bolgarski študenti ne morejo odlagati vojaške službe

V Sofiji so objavili ukaz politbiroja CK KPB o enakih pogojih za služenje vojaškega roka. Ker ni več čutili pomanjkanja strokovnjakov in se je tudi življenjska raven prebivalstva precej dvignila, kot omenja ukaz, ni več potrebe po začasnem odlaganju ali skrajšanju vojaškega roka.

Mladinci, ki so končali srednjo šolo in imajo osemnajst let, se lahko vpišejo v višje prosvetne ustanove šele po opravljeni vojaški službi. Sprejemne izpite lahko polagajo takoj po končani srednji šoli, študije pa nadaljujejo potem, ko se vrnejo iz vojske. Za vse fante pa velja enaka obveznost — poldrugo leto vojaške službe.

Evropsko letalo MRCA

Velika Britanija in Zahodna Nemčija sta podpisali sporazum, po katerem naj bi v zvezi z načrtom MRCA (večnamenskim bojnim letalom) začeli delati na njegovem prototipu. Vrednost tega načrta znaša več milijard dolarjev.

MRCA je prvo evropsko bojno letalo te vrste in spada med najsodobnejša zahodna letala, končano pa bo šele po letu 1975. Ko bo prototip gotov, ga bodo preskušali tri leta in pol, šele nato pa se bodo lotili serijske proizvodnje. Letalo bo dvosedežno.

Bakteriološko orožje v Smirni

Turško mesto Smirna se je 15. julija znašlo v hudi nevarnosti. Ko je na bližnjem letališču pristajalo ameriško vojaško transportno letalo S-118, natovorjeno z bakteriološkim orožjem, je na njem nenadoma izbruhnil požar, ki so ga gasilci le stežka pogasili. Letalo je bilo namenjeno v Atene.

Obrambna vzgoja in ljudska zaščita

Bionika in vojaška tehnika

Ko je Wells v svojem romanu Vojna med svetovi opisoval bojna vozila Marsovcov — oklepe, ki se premikajo in ki imajo hobotnicam podobne okončine — je »s temno slutnjo« imel pred očmi idejo o uporabljanju posebnosti, ki so značilna za živa bitja, tudi v vojaški tehniki. Nihče, tudi Wells ne, pa ni računal na to, da se bodo taki stroji pojavili tako hitro.

»Marsovsko tehniko« nam sedaj omogoča posebna znanost, bionika. Ta je še mlada znanost. Ime je dobila po grški besedi bion, ki pomeni element življenja. Krstili pa so jo šele leta 1960, ko so sklenili, naj se tako imenuje nova smer znanosti, ki se ukvarja z raznimi vprašanji in ki si pri reševanju tehničnih nalog pomaga z biologijo.

Povsem razumljivo je, da je to raziskovanje na tem področju zbudilo veliko zanimanje tudi pri vojaških strokovnjakih. Zato sploh ni naključje, če v Združenih državah Amerike skoraj vso to dejavnost financira Pentagon in če je bionika doživela velik razmah.

Na podlagi bionike, naprimer, pripravljajo tudi načrte za novo orožje za kopenske sile. Program znanstvenoraziskovalnih in konstrukcijskih del za vojaški arzenal v Rock Islandu predvideva, da bi ob uporabi metod bionike konstruirali lahko tank, razen tega pa še orožje za pehotne enote, samohodne topove ter oklepe za tanke in oklepne transporterje. Strokovnjaki menijo, da je izpopolnjevanje klasičnih sistemov oborožitve, predvsem pa oklepno-tankovske tehnike v duhu klasičnih konstrukcijskih načel doseglo že skoraj najvišjo možno stopnjo in da so zato možnosti za nadaljnje izpopolnjevanje v glavnem že izčrpane. Mnoga vprašanja, ki nastajajo v okoliščinah sodobnega vojskovanja, pa bi bilo mogoče učinkoviteje reševati, če bi se pri proizvodnji orožja ozirali po živih organizmih. Poudarjajo, da pri novih načrtih že upoštevajo najrazličnejše prototipe živih organizmov, od človeka pa vse do amebe. »Človeka jemljejo za model pri izpopolnjevanju nekega vojnega stroja, ki je namenjen pehotnim silam.

Pri tem stroju naj bi vzvodi pri premagovanju ovir delovali kot »komolci človeka, ki leži na hrbtu, pa se želi, oslanjajoč se na komolce, dvigniti s tal. Vlogo kosti in nadlahtnice igra sklop med dvema deloma tega stroja. Vzvodi potiskajo naprej čelni del vozila, ki ustreza človekovemu prsnemu košu, in dviguje zadnji del (pri človeku trebušna votlina).

To novo vozilo naj bi imelo velika kolesa, ki bi jih uporabljalo ne le po cestah, temveč tudi zunaj njih, če je zemljišče ravno in trdo.

Gosenice pa so vzeli za model lahkega tanka. V običajnih okoliščinah bi novi tank uporabljal kolesa in gosenice, na težavnejšem terenu z mnogimi ovirami pa bi se premikal približno tako kot gosenice: sprednja kolesa bi se zaustavila, zadnja pa bi se s pomočjo hidravličnega mehanizma dvignila in premaknila naprej. S tem pa bi se premaknil prek ovir tudi trup tanka.

Ceprav bodo vsa ta vozila dokaj nenavadna, se bodo še vedno premikala s pomočjo koles. Najbližje svojim biološkim prototipom pa so vozila, pri katerih kolesa ni videti. Spomnimo se na mar-

sovsko orožje, ki ga opisuje Wells in ki nima koles.

Če govorimo o vozilih, ki imajo »noge«, so po mnenju strokovnjakov za potrebe oboroženih sil še najustreznejša »štirinožna« vozila s hidravličnim sistemom za usmerjanje in naravnavanje gibov »nog«.

Prvi poskusni prototip takega vozila se premika kot konj, premikanje njegovih nog pa usmerja operator s pomočjo posebnega hidravličnega sistema. Vozilo so krstili za »kamion, ki hodi«. Dolgo je tri metre in široko 120 cm, noge pa so dolge 180 centimetrov, medtem ko je visoko nekaj čez tri metre. Vozilo lahko prenaša 350 kg tovora s hitrostjo 8 km na uro.

S takimi vozili nameravajo prenašati tovore in enote na težko dostopnem zemljišču, uporabljajo pa jih tudi lahko za platforme, s katerih bi streljali topovi, in za prenašanje tovora z desantnih ladij na kopno. Vozila so konstruirana tako, da se s tem, ko se postavijo na »noge«, dvignejo iznad zaklona, ko pa topovi ustrele, se spet spuste na tla.

Z biološkim pristopom k izpopolnjevanju transportnih sredstev so dokazali, da utegnejo biti vozila, ki »hodijo«, po hitrosti in manevrski sposobnosti v nekaterih okoliščinah precej boljša od vozil na kolesih ali gosenicah. Tako na primer oklepni transporter, ki »hodi«, si lahko izbira, kam bo stopil, medtem ko vozila na kolesih ali gosenicah pušajo med vožnjo za seboj različne sledove. Razen tega je trenje koles in gosenic na mehkejšem zemljišču večje, s tem pa je povečana tudi poraba energije.

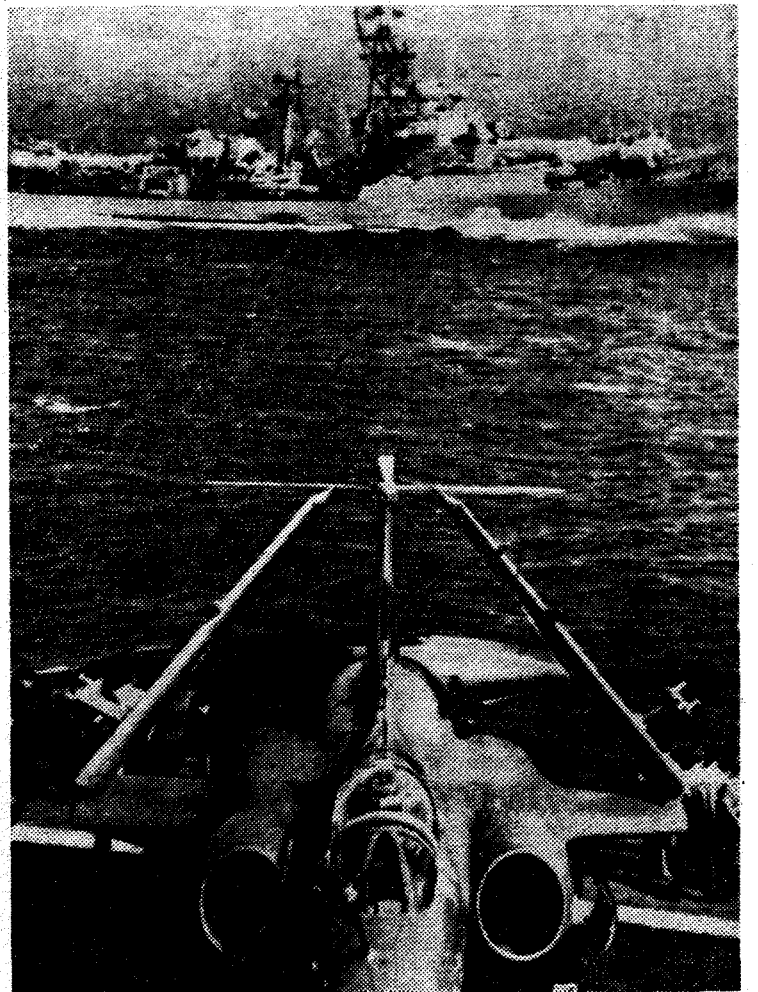
Vozila, ki »hodijo«, povzročajo neznatno trenje, pa še to le pri sistemu za premikanje in prestavljanje težišča vozila.

Razen doslej omenjenih vozil pa konstruirajo tudi take transporterje, ki lezejo in katerih konstrukcija in način premikanja spominja na žive gosenice. Strokovnjaki menijo, da bodo ta vozila ustrezala na zemljišču, ki je brez poti, še posebej pa na mehkejšem in močvirnem terenu.

Zanimanje strokovnjakov, ki se ukvarjajo s projektiranjem vlačilcev in samohodnih topov, je zbudilo tudi »vodni pajk«. V tem primeru so izkoristili pajkovo sposobnost, da se hitro premika po vodni površini. Vsa skrivnost pa je v tem, da ima pajk na nogah tenka vlakna, ki so pokrita z nepremočljivim mazivom. Tako nastaja med pajkovimi nogami in vodno gladino nekakšna zračna blazina, ki pajka drži na površini.

Strokovnjaki menijo, da bi bilo mogoče »biogenska« vojaška in transportna vozila glede na njihovo gibljivost v neki meri primerjati s helikopterji. Vendar to še ne pomeni, da bi ta vozila povsem potisnila druga vozila, ki se premikajo s pomočjo koles ali gosenic, in helikopterje na stranski tir. O novih vozilih razmišljajo predvsem zato, da bi z njimi povečali taktično gibljivost enot zlasti na težavnejšem zemljišču.

Pri vsem tem naj bi ustrezno vlogo odigral tudi psihološki učinek. Tako na primer vojaški voditelji Pentagona pričakujejo zlasti velik učinek v lokalnih vojnah, kjer bi za nasprotnika imeli z mnogimi predsodki zaslepljene in »neizobražene ljudske množice«.

Zanimivo srečanje v Sredozemlju: z ameriške letalonosilke se natančno vidi velika sovjetska vojna ladja

Ameriško ladjevje v Sredozemlju se modernizira

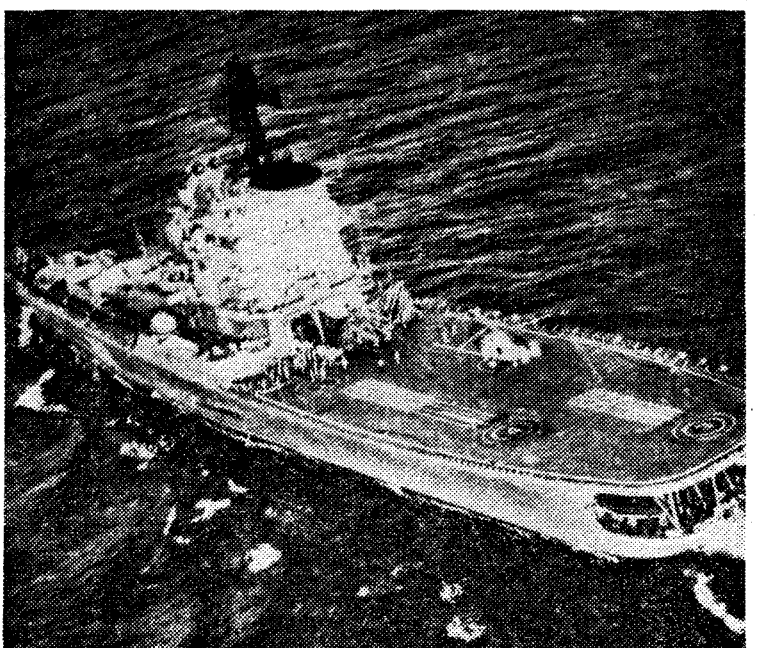
Združene države Amerike so imele v prejšnjih letih v Sredozemlju stalno 40–45 vojnih ladij, toda v zadnjem času jih je manj kot štirideset. To pa kljub temu, da napetost na Bliznjem vzhodu noče popustiti in da ima Sovjetska zveza v tem delu sveta po 50 in še več vojnih ladij. Stevilo ladij so zmanjšali predvsem zaradi skrajšanja vojaškega proračuna. V proračunskem letu 1969/70, ki se je končalo 30. junija, so bili vojaški izdatki za 2 odstotka nižji od izdatkov v prejšnjem letu, v tekočem proračunskem letu pa se bodo zmanjšali še za nadaljnjih 7 odstotkov.

Okostje ameriškega 6. ladjevja, ki se zadržuje v Sredozemlju, sta dve letalonosilki, od katerih vsako spremlja po ena križarka in osem rušilcev. Razen teh ladij pa imajo Američani v Sredozem-

lju tri podmornice, pet amfibijskih ladij in devet pomožnih ladij.

Na obeh letalonosilkah je skupno 135 letal. Izmed teh je 41 letal tipa phantom F-4, druga pa so še pred kratkim bila letala tipa A-4 z dosegom 3.200 km, ki pa so jih pred kratkim nadomestili s sodobnejšimi letali A-6 (5.190 km doseg) in A-7 (6.600 km doseg). V sestavi 6. ladjevja je tudi 1.600 pripadnikov mornariške pehote. Sicer pa to ladjevje šteje skupno 21.000 mož, ne računajoč posadk jedrskih podmornic.

Američani trdijo, da je njihovo ladjevje v Sredozemlju še vedno močnejše od sovjetskega, in poudarjajo, da bi v primeru kakršnega koli spopada gospodovali v zraku glede na to, da Sovjeti na tem območju nimajo nobene letalonosilke.

Sovjetska nosilka helikopterjev »Moskva«

Na Blejski Dobravi živi letalski veteran Jože Pikon

DVANAJST LET JE BIL V LETALSTVU STARE JUGOSLOVANSKE VOJSKE, POTEM JE SEL NA BOJIŠČE V ŠPANIJO, BIL PA JE TUDI V FRANCIJI, BELGIJI IN NEMCIJI

Zračne višave so vedno omamljale ljudi z mislijo, kako poleteti čim višje, čim dlje, čim hitreje. Odsev te fantazije najdemo že v starodavnih, grških pripovedkah. Toda šele v prvih letih tega stoletja se je človek dvignil v višave. Potem je letalstvo hitro doživelo nesluten razmah.

Jože Pikon z Blejske Dobrave je bil med prvimi in zelo redkimi Slovenci, ki so že pred 45 leti leteli z letali. In ne samo to. Jože je bil 1927. leta v sestavi državne letalske ekipe, ki je nastopila na velikem mednarodnem tekmovanju v Švici. Na tekmovanju je nastopilo šest jugoslovanskih letal tipa POTEZ-27 francoske izdelave. Pikon je bil mehanik v letalu, ki ga je pilotiral kapetan Vidale. Za nagrado so jugoslovanski letalci dobili zlate ure.

Leteti v tistih časih niso bile mačje solze. Le redki letalci so dočakali starost. Na letalskem tekmovanju pred 43 leti v Švici se je smrtno ponesrečilo devet od desetih italijanskih letalcev — tekmovalcev. Jugoslovani, ki so imeli na tekmovanju srečo, so izgubili eno letalo pri vrnitvi v domovino. V skalovje tirolskih gor sta se zaletela polkovnik (ime mi ni znano) in poročnik Pajević. Razbitine letala in trupla letalcev je šele po dolgem iskanju našla švicarska gorska reševalna služba. V tistih časih nobeno letalo ni vzletelo brez mehanika. Jože pa je bil 12 let mehanik in je opravil na tisoče ur letenja v različnih letalih. Sicer pa se spodobi, da Jožeta malo bolje predstavim bralcem.

Jože Pikon je bil rojen 7. februarja 1903. leta na Blejski Dobravi. Njegov oče je dolgo let delal v martinarni železarne Jesenice, v plavžu in elektrarni Vintgar. V družini je bilo 12 otrok, od devetih sestra pa je živa samo še sestra Neža. Oče je bil rojen v Ravnah v Bohinju, mati pa je bila iz Gorjua.

Nove sovjetske medcelinske rakete

Vse kaže, da ima Sovjetska zveza že najmanj 300 orjaških izstrelkov SS-9. Ti izstrelki imajo v ameriških strateških ocenah zlasti pomembno mesto zato, ker so sposobni uničiti ameriške medcelinske rakete minuteman, čeprav so le-te vskladišene v podzemeljskih silosih.

Ameriški obrambni minister Laird je še spomladati zatrjeval, da ima Sovjetska zveza pripravljenih 220 izstrelkov te vrste, medtem ko jih šestdeset šele postavljajo. Prek vohunskih satelitov pa so sedaj dobili preverjene podatke, da Sovjetska zveza razen teh gradi še 18 novih raket SS-9, narašča pa tudi število raznih drugih manjših medcelinskih raket, ki jih je mogoče primerjati z ameriški izstrelki tipa minuteman.

Američani utemeljujejo svojo bojazen pred sovjetskimi raketa-mi z dejstvom, da imajo ti izstrelki bojne glave z močjo 25 megaton (oziroma skupno 15 megaton, če so na raketo pritrjene tri bojne glave). To pa zadostuje za onesposobitev raket minuteman kljub temu, da jih hranijo v okrepljenih podzemeljskih silosih. Ameriški strokovnjaki so celo izračunali, da bi Sovjeti lahko s 420 takimi raketa-mi onesposobili 95 odstotkov ameriških raket tipa minuteman.

Jože se je kot štirinajstletni fant zaposlil v elektro delavnici železarne na Blejski Dobravi. V obrtno šolo je hodil zvečer peš na Jesenice. Trda je bila pot do klica. V železarni je delal vse do 1924. leta. Burna leta po prvi svetovni vojni so tudi Jožeta pripeljala v vrste naprednega sindikalnega gibanja in nasploh revolucionarnega vrenja. Vljučil se je tudi v kulturno društvo Svoboda na Jesenicah in tamburaško društvo na Dobravi.

Leta 1921 se je Jožetov bratranec, ki se je prav tako pisal Jože Pikon, vrnil iz ruskega ujetništva domov. Bratranec je bil več let pri rdečearmejskih in mu je večkrat pripovedoval o dogodkih v Rusiji, o Leninu in ciljnih Oktobrske revolucije.

Leta 1924 je Jože odšel na odsluženje vojaškega roka. Bil je ze-

tudi zaradi nezanesljivih padal. Ko smo preizkušali tista padala, ki jih je država kupovala v tujini, smo vedno najprej z višine tisoč metrov spustili padalo z vrečo peska. Tako smo ugotavljali, ali se lahko nanj priveže človek. Nihče od tistih, ki so iz tujine prihajali prodajat padala, ni sam skočil s padalom, ki ga je hvalil in ponujal, temveč je bila »poskusni zajček« vreča s peskom, nato pa naši mladi vojaški padalci. Spominjam se, da je leta 1927 prvič prišel v Novi Sad nemški trgovski potnik, ki je najprej sam skočil s padalom (ne da bi bili prej padalo preizkusili z vrečo peska). Za tiste čase je bilo to najboljše jamstvo, da je padalo res kvalitetno. Zaradi konkurence je s padalom skočil tudi Američan, samo da je nase navezal dve padali. Na letalskem mitingu v Zemumu sta se ubila dva

vojaške transporte so material prevažali samo ponoči. »Vozil sem tovornjak, ponoči, po slabih poteh in brez luči. Ne sprašujte me, kolikokrat sem se prevrnil, važno je, da sem se živ vrnil. Neke noči sem se s tovornjakom znašel 50 metrov globoko pod potjo. Nešteto krat so me bombardirali in obstreljevali iz letal. Na fronti pri Candesi je na strani falangistov sodelovalo najmanj 500 najboljših nemških in italijanskih letal, ki so jih pilotirali Nemci, Italijani, Marokanci in falangisti. Na naši strani sem spoznal več ruskih pilotov, ki so imeli zelo dobre in za takratne čase hitre avione. Sam sem videl, kako je rusko letalo prisililo italijansko letalo in pilota, da se je spustil na našo stran. Pa tudi to, kako so pred ruskim letalom bežala druga letala. Toda ruskih letal je bilo v Španiji malo, medtem ko so Nemci poslali v Španijo najboljšo vojno tehniko in strokovnjake.«

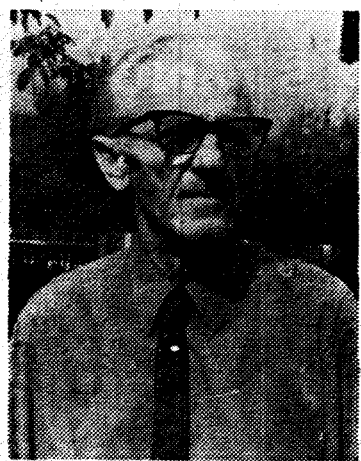
Ko se je španska republikanska vojska umaknila iz Španije, se je Pikon z drugimi borci znašel v taborišču Argeles-sur-Mer. V tem taborišču so bile razmere nevzdržne. Po nekaj mesecih so jih premestili v taborišče Camp de Gurs. Tu je že začel aktivno delovati partijski komite, ki je ljudi politično vzgajal ter dajal borcev smernice in navodila, kako naj iščejo v Franciji pravice kot borci internacionalnih brigad v Španiji.

V taborišču v Franciji so bili Slovenci skupaj v eni baraki. Jože Pikon je tam srečal Jožeta Gregorčiča, Bajta z Jesenic, Preva iz Radovljice, poročnika Preglja, Dušana Kvedra, Berleta in Lenarčiča ter Janeza Gregorčiča iz Podmežaklje.

V taborišču smo naredili spomenik Ivanu Cankarju, delali pa smo tudi razne spominčke, se tistih dni spominja Pikon. »Okrog barake so bila tri strazarska mesta in gosta žična ograda. Stražili so nas Francozi in črnci iz Senegalije. Hrana je bila zelo slaba.«

Pikona sem vprašal, če je iz taborišča pisal sorodnikom na Blejski Dobravi.

»Od 1939. leta do začetka druge svetovne vojne oziroma napada Nemčije na Francijo sem dobil samo eno dopisnico od sestre,« je odgovoril. »Nekoč sem dobil paket. Bil je to edini paket, ki sem ga dobil v taborišču. Sestra mi je poslala suhe hruške in češplje, piškote in okrogli zavitek sira. V škati je bil listek z besedami: 'Glej, da boš sam jedel.' Takoj sem zasumil, da je

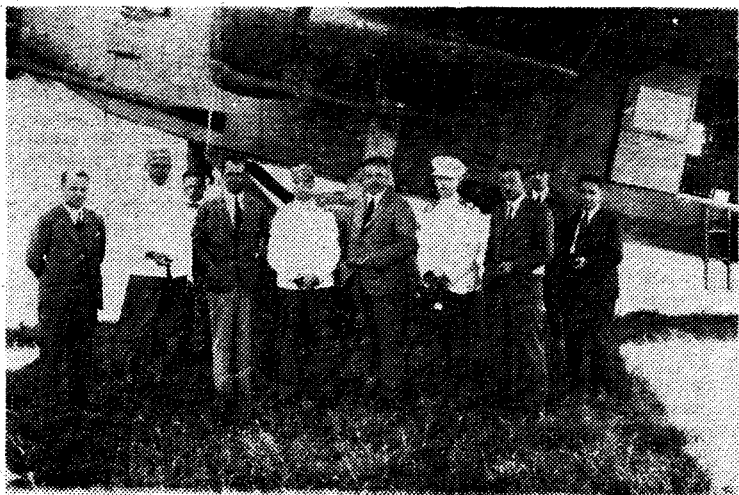

v enem izmed šestih koščkov sira nekaj skrito. Kljub temu sem tri koščke sira podelil tovarišem, pri tem pa sem jih opazoval, če se bo komu kaj zataknilo v grlu. Na srečo se je »zataknilo« meni: v usta sem dal tisti košček sira, v katerem je bil skrit cekin za 20 švicarskih frankov. Denar sem zamenjal za francoske franke. Najprej sem si kupil zavitek margarine in pol litra vina. Ko sem to pojedel, sem zbolel za grižo in sem bil tri mesece bolan. Kaj smo počeli v taborišču v Franciji? Čas smo izrabili za učenje. Stenografije nas je učil poročnik Pregelj, politična predavanja je imel Dušan Kveder, kasnejši general JLA. Matematike nas je učil Perinčič.«

Ko je Nemčija napadla Francijo, je Pikon pobegnil iz taborišča in se zatekel v Belgijo, ki je Nemci še niso bili okupirali. Tu je dobil politično zatočišče in potrdilo, da je jugoslovanski izseljenec, ki že vrsto let dela v Belgiji. Iz previdnosti je dal napadno rojstne podatke. Dobil je zaposlitev kot šofer pri Rdečem križu.

Po napadu Nemčije na Jugoslavijo so v Belgiji aretirali vse Jugoslovane. Tudi Pikona so Nemci aretirali in poslali na delo v Löwe fabrick. Taborišče je bilo kar v sklopu tovarne. Po enem letu je Pikon pobegnil nazaj v Belgijo. Tam so ga ponovno aretirali. Po različnih zapetljajih se je v Düsseldorfu srečal s Knitlom, ki je bil doma iz Banata. Ker je imel nemško ime, so mu Nemci zaupali, sicer pa je bil španski borec in komunista. Pikonu je pomagal, da se je v Düsseldorfu zaposlil kot belgijski državljani. Ko so zavezniška letala popolnoma uničila mesto, se je Pikon preselil v Siegen, kjer je dočakal prihod ameriške vojske.

Prvega avgusta 1945. leta se je Jože Pikon po dvajsetletnem tavanju po Evropi vrnil v svobodno domovino. Šele tedaj se je seznanil z veličastno borbo domaćinov in mnogih njegovih nekdanjih soborčih iz Španije proti mrčnatemu nacizmu. Pa tudi to, da je bil njegov bratranec Jože Pikon ustreljen kot prvi talec s Koroške Bele že 1941. leta v Gorjah... JOŽE VIDIC

Skupina višjih oficirjev in civilnih strokovnjakov letalstva stare Jugoslavije na letališču v Novem Sadu. Predzadnji na desni (s kapo) je Jože Pikon.

lo vesel, da so ga dodelili k letalstvu. To je bila takrat vroča želja mnogih mladeničev. Kot električar je šel na tečaj za letalske mehanike, nato pa v pilotsko šolo kot preizkusni mehanik. Po odslužitvi vojaškega roka je ostal kot civilni mehanik in pilot v službi pri vojnem letalstvu v Novem Sadu in Beogradu.

Leta 1929 so ga poslali na specializacijo v Škodove zavode, v oddelek za letala. Tam je tudi čakal leto dni, da so izdelali za jugoslovansko letalstvo letalo AVIA-FOKER. Bilo je to trimotorno letalo. Po enem letu se je vrnil z letalom, ki ga je pilotiral poskusni češki pilot Černe. Mehanik na letalu tipa foker ali junkers je imel prav tako kot pilot v rokah krmilo. Pilot je odgovarjal za letenje, mehanik pa za brezhibnost letalskega motorja.

Glede nato, da je bilo v tistih časih v letalstvu veliko nesreč, sem vprašanje o tem zastavil tudi Pikonu. Takole je odgovoril:

»Res je, da se je zrušilo precej letal. Večino letal in padal je Jugoslavija kupovala v Franciji. Posebno nezanesljiva so bila francoska letala tipa BREQUET-19. Konstrukcija letala je bila iz aluminijastih cevi, ki niso bile zakovane kot na junkersu, ampak utrjene z vijaki, ki so pod močnim zračnim pritiskom popustili in tako so se mnogi piloti ponesrečili.

Spominjam se mehanika Ludvika Demšarja iz Ljubljane. Bil sem mu za pričo pri poroki. V Novem Sadu sta nekega dne poletela s pilotom na letalu brequet. hvalil in ponujal, temveč je bilo v letalu napravljen lopov, to je preobrat z letalom v zraku. Demšar, ki ni bil privezan, je padel iz letala z višine tisoč metrov in treščil na zemljo. Demšar je imel v letalu padalo, a ga ni privezal na hrbet. Takšnih nesreč je bilo še več. Spominjam se, da sta nad Novim Sadom letalu odpovedali obe krili.

Precej nesreč je bilo v letalstvu

narednika, ker se jima nista odprli padali.«

Pikon je povedal, da so bili v letalstvu dobri odnosi med vojaiki in oficirji. Bivši letalski major Ulepič je v partizanski vojski napredoval do generala letalstva.

Pri letalstvu se je v mehanični delavnici Pikon seznanil z vojaiki — komunisti Kerklušem, Čiprovcem in Kanadskim, ki so bili pozneje španski borci. Ko so ti trije vojaiki odslužili vojaški rok, so izkoristili velesojem v Parizu za odhod v Španijo. Tudi Pikon je ubral isto pot. Dobil je potni list in odpotoval v Pariz. Bilo je to 1937. leta. Po dogovorjenem znaku se je nastanil v pariškem hotelu Londar, kjer je bila zbirna baza za odhod v Španijo. Pred odhodom v Španijo bi ga bili skoraj aretirali. Policija je namreč obkrožila hotel in pregledala osebe in stanovalce. Na srečo je neki simpatizer komunistične partije to vnaprej javil, pa so prostovoljci za Španijo s pomočjo francoskih vodnikov skrivaj zapustili hotel in se skrili v podzemne hodnike oziroma v smrdljivo kanalizacijo. Po neuspešni raciji policije, so se prostovoljci vkrkali v avtobus in odpeljali do podnožja Pirenejev. Tam so jim čim tišji prehod francosko-španski španske copate za lažji in ske meje. Hodili so ves popoldan in vso noč. Zjutraj ob osmih so prispeli do španske meje, kjer so bili republikanski vojaiki. Iz tistih prvih dni v Španiji so ostali Pikonu nepozabni spomini. Ko so se prostovoljci peljali od trdnjave Figueras do zbirne baze internacionalnih brigad Albacete, so kmetje prinesli v vagonce polne jerbese in vreče pomaranč za bodoče bojevnike.

Pikon je v Španiji leto dni delal v delavnici internacionalnih brigad. Popravljal je avtomobile, kasneje pa je prevažal streliške in drugo opremo republikancem na fronto. Tja so navadno držale slabe poti. Zaradi nenehnih letalskih napadov na

V času druge svetovne vojne je Gestapo poleg ponarejenih funtov in dolarjev delal tudi lažne »partizanske bankovce«. Na fotografiji je primerek »Titovega denarja« — obveznica ljudskega posojila ZAVNOH — ki so ga po Himmlerjevemu ukazu izdelovali v kovnici lažnega denarja v taborišču Sachsenhausen.

Mile Pavlin SKRIVNOST SIMNOVE SMRTI / TORZO ROMANA /

Vedi, da natanko vemo za vsak tvoj korak, kar si prišel čez Savo, pa tudi dosti tistega, kar si zganjal po Ljubljani. Če te zanima in če nam ne verjameš, ti lahko postrežem s točnimi datumi, kje si bil katerega dne. Tukaj imam tudi izvlečke iz poročil orožniških postaj, kjer si počel svoje neumnosti. Verjameš, da vemo vse to?»

»Verjamem,« sem priznal. »To res ni bilo težko, ko imate vse polno izdajalcev med nami in orožniki so tudi najbrž precej vestni pri poročanju.«

»Poleg tega se osebno zanimam zate, nekdanjega sošolca, ki me je bil nekoč skoraj ubil. Zato sem se posebno vneto ukvarjal prav s teboj. Že iz Ljubljane smo zvedeli, da si namenjen k nam, zvedeli smo, da si prišel čez Savo, čeprav si imel drugačno ime. Ne, ne moreš se skriti zaradi svoje grbe ne ...

Pa pustimo stare stvari, zdaj si moj vojak. Menda si tudi sam tako pameten, da si že uganil, kako je tudi tvoja lepa ljubica naša. Spomni se, koliko si ji že povedal vojaških skrivnosti. Res lep komisar! Druge učiš, sam si pa najslabši ...

Pa nikar ne pomisli, da bi nas ogoljufal. Vse zverno, saj menda veš, da imamo vsepovsod svoje ljudi. Če hočeš, ti povem za vsak dan, kaj ste jedli!

Ne od tebe ne bomo zahtevali dosti. Samo nekaj majhnih uslug. Saj vemo, da imajo tudi pri vas svojo obveščevalno službo in da bi te brž

244

dobili, če bi kaj preveč zahtevali od tebe. Zakaj bi pogubili svojega zaveznika, ki nam bo nekoč morda še kaj koristil?»

Kar zvijal sem se ob teh besedah. Že zdavnaj zavrnjena misel na samomor me je znova prežela. Kakor hitro me spustijo, se ubijem, sem sklenil. Samo pištolo si nastavim na senco, počilo bo, topla kri me bo oblila, pa bo konec!

»Torej, preden se poslovimo, poslušaj. Tvoja naloga je tale: v vašem štabu boš dosegel, da ne pojdete na pomoč banditski diviziji, ki se prek Hrvaške prebija sem na Štajersko. Moral boš prepričati druge člane štaba, kako je bolje, če ostanete tukaj na Pohorju, kjer vas medtem ne bomo vznemirjali. Saj menda še niste zvedeli, da prihaja? Zato tudi niste dobili nobenega povelja, da ji morate pomagati ...

Če brigada kljub temu odide banditski diviziji na pomoč ali če boste tukaj preveč rogovili, se imaš lahko že za mrtvega. Lahko pa te samo odstavijo in kot nesposobnega ali strahopetnega pošljejo nazaj na Dolensko, če nam ustrežeš. Izbiraj! Morda pa ti bodo verjeli in te samo ostro prijemali, ker si jih pustil na cedilu. Potem boš imel pred nami mir, hodil boš lahko k Ireni ... Vidiš, da nismo tako hudobni, kot pripovedujete ljudem?»

Gledal sem ga kot prikazen iz pekla. Ne, nisem mu verjel, da mi bodo potem še kdaj dali mir, ko jim bom naredil prvo uslugo. Tako me bodo le še bolj dobili v kremleje in potem bodo iztisnili iz mene vse, dokler me nazadnje ne bodo zavrgli in dovolili nasprotniku, da me uniči. Tako delajo vse vohunske službe, kot sem bral ...

Naši bodo preiskovali, zakaj jim nismo odšli na pomoč. Če mi uspe seveda, če pa ne, če pride brzopet ali ukaz, potem ... Vsakakor bodo člani štaba, ki me že tako ne morejo, takoj ko bo

245

kaj narobe, s prstom pokazali name. Pri nas pa še ne vedo za divizijo, ki gre proti nam. Morali bi jim pomagati, pa čeprav ni za to nobenega povelja ...

»Zdaj se obleci in obuj, pol ure časa imaš. Ne pozabi poiskati svojega spremljevalca pri tistih petih ptičkih. Zjutraj bodo vojaki preiskali ta del Pohorja. Ne bi ti svetoval, da se srečaš z njimi. Ne poznajo te in takoj streljajo ... Za slovo se bomo pa še slikali.«

Porinil me je k steni kar takega, uklenjenega in bosega, v samih hlačah. Oba oficirja sta stopila pila vsak na eno stran, od nekod je prišel vojak, zablskalo se je, še enkrat in še enkrat. Šele tedaj sem opazil, da ima vojak v rokah fotografski aparat. Torej še slike, da me bodo kdaj pozneje lahko tudi z njimi izsiljevali ...

Zbrcal je k meni obleko, mi odklenil okove, nazadnje pa mi je odrinil še orožje. Prav nič se ni bal, da bi začel streljati. Ko sem bi nared, sem obstal.

»Kaj še čakaš?« me je vprašal posmehljivo. »Ali ti je žal, da ne greš z nami?»

»Vojaki zunaj me bodo ustrelili,« sem rekel.

Takoj je pomignil spremljevalcu in mu nekaj zašepetal. Spremljevalec mi je ukazal, naj grem za njim. Tiho sva se izgubila od hiše proti gozdu, kjer se je motalo nekaj belih senc v prav takih pajcah, kot so jih imeli Nemci v hiši. V snegu je stalo nekaj parov smuč, čez travnik pa se je vlekl samo ena, precej poglobljena smučina. Po njej sem sklepal, da je bilo Nemcev vsaj dvajset, če ne celo manj. Spet sem se čudil njihovi predrznosti, da se jih upa tako malo tako daleč v gozdove, pa sem se takoj spomnil, da so najbrž vse naše zasede in patrolje že zdavnaj izdane. Nazadnje me je Nemec udaril po ramenu in mi ukazal, naj tečem. Malo sem se še bal, da bo za

246

menojo zadržala brzostrelka, toda nič takega se ni zgodilo. Kmalu sem bil daleč proč. Ustavil sem se in obrisal pot s čela ...

Torej, zdaj sem izdajalec, sem pomislil. Končno pa vse skupaj le ni tako strašno. Povedali so mi, da bodo zjutraj preiskali ta del Pohorja. Morda bom tako še marsikaj izvlekel iz njih, nazadnje bodo oni tisti, ki bodo nasledili, ne jaz. Moram najti spremljevalca in ga takoj poslati v štab, da jih opozori na nemške nakane. Pozneje kdaj mi bo ta zadržki skojevec še za pričo, kako sem opozoril štab. Morda pa bom nekoč jaz takole postavil pogoje gestapovcu, mojemu nekdanjemu sošolcu, tako kot jih je nocoj on meni? Obljubim mu, da ga ne bomo po vojni obesili, če nam napravi nekaj uslug ...

Toda Irena je ostala z Nemci in smejala se je z enim izmed njih v kamri, tam, kjer sem malo prej ležal še jaz, na postelji, še topli od mene ...

Poiskal sem hišo peterih sester, kot sem jo začel imenovati. V tem se mi je zdela kot koklja pod seneno kopico. Moj spremljevalec je ležal na peči, zraven pa je bila najmlajša, vsa vroča in razpeta. Takoj sem uganil, da fant le ni tako zadrž kot se dela. Zbežal sem ga na noge in mu povedal, kaj se pripravlja za zjutraj. Seveda sem se mu nalagal, da sem to zvedel prek posebne obveščevalne zveze. Skupaj sva tekla čez drn in strn ter še pred jutrom našla štab. Člani mi niso hoteli verjeti, češ v takem snegu Nemec ne bo rnil na Pohorje, dolžili so me celo, da uganjam paniko. Nazadnje so le vstali in se napravili. Čez pol ure pa je že vsepovsod treskalo in grmelo, dolgi rafali so parali mrzlo zimsko jutro. Zdaj so mi verjeli, ko pa sem jim začel pripovedovati, da imamo v brigadi kopico vrtnjencev, so zrajevali z rameni.

Tolkli smo se od jutra do večera, izpostavljaj

247

sem se in požel nekaj občudujočih pogledov tovarišev. Šele pozno zvečer so se Nemci umaknili v dolino. Vračale so se naše zasede in patrolje. Žrtev ni bilo, ker so se Nemci izogibali srečanja z našimi. Torej so vedeli, kje so in kdaj. To je spet potrjevalo moje ugibanje o vrtnjencih. Pač pa so Nemci presenetili neko terensko četo in ji prizadejali hude izgube.

Sklenili smo okrepiti budnost in temeljiteje opazovati vse sumljive. Izkoristil sem priliko in začel na široko razlagati, kako dobre zveze imam s postojankami, pripovedoval sem jim o kopirnem papirju, ki mi ga je pokazala Irena, in pa, da Nemci govorijo o naši diviziji, ki se prebija prek Hrvaške. Štabovci so kar strmeli, le eden je omenil, da je treba biti vedno previden, ker nas morda skušajo Nemci ukaniti.

Dvomljivcu sem rekel, da to sam vem in da bomo vsa poročila sproti preverjali, čeprav gre za našega starega sodelavca, ki nam je naredil že vrsto uslug. Tedaj pa me je naš obveščevalec vprašal, kdo je ta človek, in zahteval sestanek z njim. Na, pa me imajo, sem se ustrašil. Dolgo mi ni prišel na um noben pameten izgovor, dokler se nisem nazadnje spomnil:

»Oseba, ki pošilja poročila, dela na zelo važnem položaju. Poznam jo se izpred vojne. Zveza je osebna, zato ta oseba noče, da bi delala s kom drugim razen z menoj. Boji se razkritja. Mislim, da je bolje, če ostanemo na zvezi samo z menoj in vsaj nekaj pove, kot pa da jo prepustim drugemu in se ustraši ter preneha sodelovati z nami.«

Obveščevalec se je vdal.

Pogovarjali smo se o diviziji, ki da prihaja k nam. Hudoval sem se, zakaj nam o tem niso nič povedali. Menda nas nimajo za klepetulje ali izdajalce. Tako smo zvedeli za divizijo od Nemcev ... Sama po sebi je v vrstah naših štabovcev zra-

248

sla jeza, na štab cone, ki nam ne zaupa. Če je tako, mi nič ne vemo, smo sklenili. Če pridejo k nam, jih bomo sprejeli, kot se spodobi, če pa bodo zahtevali pomoči, jim pač ne bomo pomagali ali jim šli naproti. S tem smo bili vsi zadovoljni, najbolj pa jaz, ki mi ni bilo treba niti ust odpreti, pa sem že naredil vse, kar je zahteval od mene gestapovec.

Podnevi smo se tolkli, ponoči pa smo se pogovarjali pozno v noč. Pošteno sem bil utrujen, zavlekel sem se na peč in se pripravljaj, da zaspiš. Še enkrat sem v mislih pretehtal poročila naših bataljonov o današnjih bojih. Spomnil sem se zased in patrolj, ki so se jih Nemci izognili. Kaj nisem še pred nekaj dnevi govoril Ireni o krajih in poteh, kjer so bile zasede in kjer so hodile patrolje? Zatrjeval sem ji, kako sva varna pred Nemci ... Najbrž jim je povedala, kar je zvedela, prišli so in me ujeli, se izognili zased in patrolj ter napadli ne naše, ampak terensko četo. Jaz sem kriv za žrtve, malomenoj leži kri in Nemci to vedo. Še me bodo izsiljevali in zahtevali od mene vedno več. Toda morda je bilo vse skupaj samo slučajno ...

Nazadnje sem zaspal in sanjal hude, strašne sanje. Toliko dogodkov v enem samem dnevu in noči, najprej zajetje, potem boj in nazadnje ta dolgi, burni sestanek ... Večkrat sem se zbudil, hodil sem pit vodo, vstal pa sem pozno dopoldne in slišal nekaj pikrih pripomb na račun svoje zaspanosti. Ves dan sem bil čemer in slabe volje. Treba je bilo poročati o bojih. Kako naj poročamo, da nismo imeli izgub, pa so kljub temu prišli Nemci na Pohorje in pobili skoraj vso terensko četo? Nazadnje sem sklenil, da bomo pač poročali samo o nemških izgubah. Jaz pa sem sklenil obiskati Ireno in ji temeljito izprašati vest. Pomislil sem, da bi bilo najbolje, če bi izginila s sveta. Preveč ve o meni pa tudi tistih petero vlačugarskih sester bo treba nekako odstraniti,

249

kar bo veliko težje. Ireni ponoči zavijem vrat in zažgem hišo. Nihče ne bo videl ne slišal, kaj se je zgodilo. Je pač zvečer zakurila in legla, ponoči se je vnelo poslopje, zadušila se je in zgorela. Samo počakati bo treba nekaj dni, da ne bo preveč sumljivo zaradi nemškega napada. Pa sneg naj malo skopni, da ne bo zgrmel s strehe plaz in pogasil ognja.

Našel sem jo doma, nasmehnila se mi je in me pogledala, da sem takoj pozabil na svoje naklepe.

»Skrbelo me je, da se ti je kaj zgodilo, ko je tako pokalo,« je rekla in se stisnila k meni.

»Saj se mi je,« sem pikro odgovoril. »Ujeli so me pri tebi in s tvojo pomočjo. Menda si videla, kaj se je zgodilo ...«

»Videla in slišala, toda samo da si ostal živ in da lahko prideš še kdaj k meni.« Zdelo se mi je, da je hinavsko zavila oči.

»Živ sem ostal, pa morda ne bom več dolgo. Veš, zakaj so me spustili. Postal sem njihov hlapec, ti si jim pomagala plesti mreže in s tvojo pomočjo so me ujeli. Ves čas si me izdajala in ti si kriva, da sem še jaz postal izdajalec.«

Izdajalec! Strašna beseda, ki se je skoraj nisem upal izgovoriti. Irena je bruhnila v krčevit jok. Prišlo me je, da bi jo takoj ubil, nikoli nisem trpel jokajočih žensk. Užival sem ob njenih solzah. Naj se dere, kača, sicer pa se pretvarja. Če se je lahko pretvarjala v ljubezni, se lahko tudi v žalosti. Res so jo dobro izurili.

»Kriva sem, toda jaz sem prav taka žrtev kot si ti,« je dejala med jokom. »Tudi mene so nekoč vabili v svoje mreže in mi zadržili zanko okoli vratu, zdaj pa sem samo še številka v njihovih seznamih. Če me zdaj ubiješ, ti bom hvaležna, rada bi umrla od tvoje roke. Prekleti, kako nas mučijo, kaj delajo iz nas! Prekleta vojna, ker smo postali vsi skupaj zverj ...«

250

Planila je vame in me začela objemati, poljubljati močiti s solzami. Dolgo se ji nisem mogel upirati, poznala je vse moje slabe točke, kjer sem bil posebno občutljiv. Nj bilo treba dolgo čakati in znal sem se v njenem objemu, čeprav sem jo nameševal še malo prej ubiti. Nazadnje pa mi je spet postregla z jajci, slanino in žganjem.

Vprašal sem jo, če ji te dobrote dajejo Nemci zame.

Takoj je priznala in dodala, da tudi njej kaj malega ostane. Pritožila se je čeznje, kako slabo plačujejo usluge. Če ne bi bil na visokem položaju pri partizanih, bi tudi zame dajali kaj malo, morda včasih kakšno škatlo cigaret.

Jedel sem in premišljeval o vsem, kar sem slišal. Irena se mi je zasmilila. Kdove kako so jo ujeli, in zdaj mora plesati, kakor oni godejo, dokler se jim bo zdelo, potem pa se je bodo znebili, če jim bo kazalo. Končno je le uboga žrtev, kot sem jaz, in zakaj bi jo sovražil ... Povrh pa je tako imenitna ljubica ...

»Najbolje bo, če se lepo zmeniva, kaj bova delala in kaj govorila,« sem ji rekel. »Povedala mi boš vse, kako so te ujeli in kaj naročili ter kaj si jim že povedala, jaz pa tebi. Skupaj bova presojala, kaj nama je treba ukreniti, da si ohraniva glavi. Ko sem te spoznal, sem nehal misliti na smrt, to ti rad priznam, čeprav si kača in bi bilo bolje, da bi te zadavil, ko si prvič legla z menoj v posteljo. Prav tako mi je popolnoma vseeno, kdo me ubije, ali naši ali Nemci. Če me resnično ljubiš, kot si večkrat pripovedovala, če ni vse skupaj del naloge, ki si jo dobila od Nemcev, me boš ubogala.«

Pogledala me je s tako grozo, da mi je zastal grizljaj v ustih, potem pa spet bruhnila v jok.

251

»Skušaj me zapeljati, da bi ti kaj povedala, potem pa bi to nesel Nemcem na nos. Zabičali so mi, da ne smem ziniti niti besedice nikomur, tebi pa še posebno ne. Drugače, so mi rekli, pojdem v taborišče v javno hišo, kjer sem že bila ...«

Bila je v javni hiši ... Zdaj sem slišal to prvič iz njenih ust. Potemtakem je bilo le res, kar so ljudje pripovedovali, kar je zvedel tisti vojak. Toda zdaj sem jo moral prepričevati, da me ni poslal k njej gestapo, da je ne mislim izdati. Nazadnje je začela pripovedovati:

Da, res je nosila v srednji šoli komunistične letake in res so jo ujeli orožniki. Res so jo poslali delat v Nemčijo in tam so opazili njeno lepoto. Klicali so jo na gestapo in ji tam očitali tiste letake pred vojno. Ni hotela ubogati, pa so jo zaprli; slišala je grozne krike, gledala na smrt obsojene. Poslali so jo v taborišče in kar takoj v javno hišo. Kakšne svinje so vojaki ...

»Tudi zunaj si se že vlačila z vojaki,« sem ji očital.

Jokaje je nadaljevala pripoved. Najprej je res imela fanta, ki je šel k vojakom. Pred tem je bila njegova, saj je slutila, da ga bodo ubili. Nato je hodila z bogatim, toda poročenim starejšim moškim, ki ji je večkrat kaj poklonil. Potem jo je zapeljal njegov prijatelj, mlad bogataš. Iz rok v roke je šla. Ne, ni bila ves čas v brivnici; ko so jo nekoč ujeli orožniki v neki beznici, so jo peljali v bolnišnico na pregled, od tam pa je prišla v frontno gledališče. Tam je morala služiti denar z vojaki. Šele potem so jo klicali na gestapo in jo hoteli napraviti za vohunko, da bi nadzirala vojake. Morda je premalo napravila, pa so jo vtaknili v taborišče.

Tončka Drobnič:

Partizan Pavle

D partizane je prišel spomladi leta 1942 in sicer med svoje sovaščane Rakovčane, po katerih se je četa imenovala Rakovška. V četi je dobil partizansko ime Pavle, njegovo pravo ime pa je bilo Lado Mrhar. Čeprav še tako mlad — kakih petnajst let mu je bilo — se je odločil in odšel v boj. Kljub mladosti je vojaške dolžnosti izpolnjeval prav tako kot vsi drugi. Zanj ni bilo nobene izjeme in tudi hotel je ni. Trudil se je, da bi bil dober bорец, enakovreden drugim, odraslim.

Rakovška četa se je tedaj zadrževala na Križni gori, med Loško in Cerkljansko dolino, kjer jo je zatekalo Roška ofenziva. — Tako po ofenzivi se je na tem predelu Notranjske formiral Loški odred, ki je imel dva bataljona, taborišče pa je bilo v Otrobovcu nad Babno polico. Pavle je bil tedaj najmlajši partizan v odredu.

Vendar trdo partizansko življenje Pavletu ni prizanašalo. Njegov organizem, še ves v razvoju, je hudo potreboval zadostnega spanja in hrano. Tega pa v partizanih ni bilo vedno.

Pavle je zbolel. Obležal je v šotoru, imel je vročino, mučila so ga huda vnetja v glavi. Zdravnik dr. Peter se je trudil, koliko je mogel, da bi mu pomagal, pa ni mogel dosti, ker ni imel ustreznih zdravil. Vse, kar je premoget, je bil v majhni potni torbici Rdečega križa; nekaj obvez, vata, steklenica razkužilne vode, nekakšne tablete in nekaj pincet. Tudi ni bilo možnosti, da bi Pavletu pripravili kjerkoli varno zavetje, kjer bi lahko v miru okrevaj. Okupatorji so prežali in vohljali vsepovsod, pa tudi v taborišču ni bilo varno, lahko bi prišlo kadarkoli do spopadov z okupatorji. Težko je bilo, Pavle je bil čisto nemočen, dostikrat je v vročici bledel. Kuhali so mu razne čaje in ga do vratu pokrivali z odejama, da bi se prepočil. Kuhar Jaka je za Pavleta posebej kuhal krepko juho, vsak večer mu je sam od sebe pripravil še lonček vročega kamiličnega čaja in mu vsakokrat dopovedoval, da mu bo ta čaj prav gotovo pomagal.

V tistih dneh je bil komandant odreda Mirko Bračič poslal večjo, dobro opremljeno in oboroženo minersko patruljo na progo Logatec-Rakek, da bi tam minirali železniško progo. Kajti po tej progi so dan za dnem vozili polni okupatorski vojaški transportni vlaki. Če bi bil Pavle zdrav, bi bil prav gotovo šel tudi on s patruljo na progo. O, kako rad bi šel, progo je tako dobro poznal, saj se je dan za dnem po njej vozil z vlakom v Ljubljano v šolo, sploh mu je bilo tam vse znano, zakaj tam je bil njegov domači kraj, in pa doma na Rakeku bi se lahko oglašil. Rad bi videl svoje domače, pa čeprav samo za trenutek. Odkar je bil odšel v partizane, ni imel več stika z domačimi. Pokazal bi se jim, stopil prednje kot partizan v uniformi, da bi ga videli. V svojih

mislih je to snidenje z domačimi že kar doživljal.

Doma, sredi sobe, si je zamislil resno očetovo postavo in mamo, njen jasni, dobrotni pogled, ko se zazre naravnost vanj s prikrito skrbjo in privajeno kretnjo ko si seže za pas in si kot v zadregi popravi predpasnik. V mislih je videl še druge domače, skakali bi okoli njega, o vsem bi ga spraševali, kako je v partizanih, vse bi hoteli naenkrat vedeti, kje, kako mu je tam, hkrati bi ga občudovali.

Tako občuteno je sanjaril, da ga je mladostno veselje kar razganjalo. In ob tem je pozabil na bolečine.

Ko je patrulja odšla na progo brez njega, mu je bilo nedopovedljivo hudo. Preobrnili se je na svojem ležišču in se pokril z odejo čez glavo. Dolgo je tako ždel z grenkobo vsrca, ne da bi se ganil. Zdelo se mu je, da je prikrajšan za nekaj drugega, samo njegovega, za nekaj, kar se ne bo ponovilo.

Akcija na progi se je posrečila in fantje so se vrnili v taborišče spotoma so se oglašili pri Pavletovih starših. Oče je partizana-domačina vprašal po svojem sinu, za katerim mu je bilo težko, saj je bil še skoraj otrok — kje je, kako mu je, je hotel vedeti. Da bi domačih ne vznemirjali, niso povedali, da je Pavle bolan. Povedali pa so, da se drži dobro in da je pravi partizan. Rekli so, da bo ob drugi priložnosti zagotovo prišel, saj na progo bomo tako in tako še prišli. Potem so domači hitro pripravili nekaj stvari za Pavleta: perilo, obleko in drugo. Oče je fantom dal še precej »skrinjic« pastj za polhe.

»V gozdu ste« jim je rekel, »lahko nalovite polhov.« Dva partizana sta z veseljem napolnila nahrbtnike s skrinjicami in jih prinesla v taborišče. Nekateri, ki so imeli s tem veselje, so v nočeh nalovili toliko polhov, da je kuhar Jaka pripravil vsem imenitno kosilo: krompirjevo mineštro s polhi. Pavletu je Jaka vsakokrat posebej skuhal po enega polha v juhi, vendar je mogel po-uziti le nekaj žlic jedi, tako slaboten je bil. Pozdravov od domačih je bil zelo vesel in tudi zavoja s perilom in obleko, saj je vse zelo potreboval, zakaj jesen se je bližala, z vsakim dnem bolj je bilo čutiti hlad in mokroto.

Vse tiste dni smo se borce Loškega odreda skrbno pripravljali na nevarni in naporni pohod na Primorsko. Povedali so že, kdo vse bo šel na pot, in tudi dan odhoda, 20. oktober, so določili. Oslabli ranjeni bolni borci, ki bi ne zmogli tega napornega pohoda, bodo morali ostati še tostran Javornikov. Tudi Pavle je bil med temi. Za Pavleta je bilo to strašno, ni si mogel predstavljati kaj bo, ko odidejo. Bom sam?

Pavle se je šele sedaj prav zavedel, kako zelo je bil navezan na svojo četo oziroma tovariše in na tople razumevanje, ki mu je bilo tako potrebno. Vsi smo čutili, da je v tej Pavletovi navezanosti nekaj globljega, nekaj kar naj mu bi bilo nekakšno nadomestilo, za njegove domače, za dom, iz katerega se je tako hitro, prežgodaj iztrgal. Vsi smo ga poznali in ga imeli radi, težko nam je bilo zanj poseben še sedaj ko je bil bolan, vse bi storili zanj kar bi mogli. Toda razmere so bile neusmiljene, morali smo se podrediti, morali vzdržati, tudi če je bilo Pavletu še tako težko, naj je še tako želel, z nami na Primorsko ni mogel. Moral bo še ostati pod Snežnikom.

V noči pred odhodom Loškega odreda na Primorsko Pavle ni in ni mogel zaspiti, na čeljustih se mu je delala gnojna bula, včasih je od bolečine zastokal in se premetaval po ležišču. Po glavi mu je ves čas rojilo, kako bo z njim, ko odred odide od tod. Ni še nič vedel, kam ga bodo dali za tisti čas, da ozdravi.

Začelo se je daniti, slišal je dežurnega, ki je izmenjeval straže, in tudi kuhar je bil že vstal. Čez čas je iz sosednjega šotora zaslišal nekoliko utišani pogovor. Razločil je, da se pogovarjata komandant Izток in zdravnik dr. Peter. Ko je zaslišal, da je Izток izgovoril nekajkrat njegovo ime in zaznal, da vprašuje zdravnika, kako je z njegovim zdravjem, je zavzeto prisluhnil. — Zdravnik je komandantu odgovoril, da je Pavle potreben temeljitega zdravljenja, da ima visoko vročino, hudo vnetje ušes in zgojeno ustno votlino. Rekel je, da bi morali Pavleta imeti kje na kašnem varnem kraju, kjer bi v miru okrevaj. »Pa tudi pravih zdravil zanj nimam, sam vidiš!«

Potem sta oba umolknila. Pavletu se je zdelo to molčanje neznanostno dolgo, prav grozno. Bal se je, da ne bi zdravnik rekel še kaj hudega, odločilnega zanj; da mu ni pomoči, da bi bilo bolje, če bi ostal doma pri starših. To bi bilo zanj nekaj strasnega. Z dvignjeno glavo in pridržanim dihom je vlekel na ušesa. Zdravnik pa ni rekel nobene več.

Pogovor med zdravnikom in Iztokom pa je stekel dalje: o živku, ki je imel prestreljeno dlan in se mu rana ni in ni hotela celiti — in še o drugih ranjenih in bolnih, za katere bo treba poskrbeti.

Pavletu je bilo zdaj kar nekam lažje, in tudi pogovor, ki mu je bil prisluhnil ga ni več zanimal. Nemara le ni tako hudo, kot si je zamišljal, čeprav ni še nič določenega vedel zastran sebe.

Potem je bilo domenjeno, da bo Pavle ta čas ostal kar tu v Otrobovcu in sicer za kake tri ali štiri dni. Ko bo odred prišel na Primorsko in se utaboril, se bo eden od kurirjev vrnil nazaj v Otrobovec do Pavleta in ga potem, ko bo ozdravel, pripeljal na Primorsko.

Ko je komandant Pavletu vse to razložil, je bil Pavle s tem kar zadovoljen. Prepričan je bil, da bo do takrat, ko se kurir Jože vrne ponj, zdrav ko dren.

Poisкали so skrit kraj in tam za Pavleta postavili trden šotor. Zdravnik sam mu je pripravil ležišče in toplo postljal. Potem mu je intendant Kranjc v kot šotora zložil hrano: hlebeček kruha, vrečko kuhanega fižola, mesno konzervo, steklenico vode in stekle-

nico pelinkovca, ki ga je že dolgo hranil v intendanturi.

Na dan odhoda Loškega odreda na Primorsko je bilo v taborišču vse na nogah. Čeprav je bilo že vse pripravljeno za pohod, smo imeli še polno raznih drobnih opravkov, tudi od Pavleta smo se bili že vsi poslovili in ga pričeli, da bo kmalu ozdravel in prišel za nami na Primorsko.

V zgodnjih popoldanskih urah je bil dan ukaz za zbor odreda. Na lepi zeleni gozdni jasi smo se borce Loškega odreda postavili v dve ravni vrsti, strumno z vsem orožjem in opremo, pripravljeni za pohod. Tik pred odhodom na Primorsko, je bорец spregovoril komisar odreda Ahac...

Nedaleč stran je v šotoru do-

Branko Šotra: Zaseda

bro zavil ležal Pavle; vse, kar se je zdaj v bližini dogajalo, si je bolj predstavljajal, kot pa videl. Dvignil je glavo, da bi boljše slišal, kaj bo govoril komisar — med šelestenjem vej je sem pa tja ujel zanosne in spodbujajoče komisarjeve besede. Potem ga je obšla slabost, glava mu je klonila na zglavje. Čez čas* je razločnejše zaslišal besede ob koncu govora, ki jih je komisar izgovarjal poudarjeno in svečano. Rekel je: »Začrtana nam je pot do Soče in še dlje, do Brd in Benečije, kjer so naše meje!«

Tedaj je v Pavletu vztrepotalo — začutil je veličino teh trenutkov odhoda, ko se bo peščica trdnih borcev, polnih ver v svobodo in zmago, ponosnih in pripravljenih na vsakršno žrtev, poglala čez krivično državno mejo v boj z neštetočrat močnejšimi in moderno oboroženimi sovražnimi enotami. Kajti fašistični oblastniki so tedaj že 25 let tlačili našo Primorsko zemljo in je tudi niso kanili pustiti.

Malo za tem je slišal znak za odhod odreda. Predstavljaj si je dolgo kolono borcev, ki se zdaj hitro in neslišno vije skozi temne javorške gozdove in čez Snežnik proti Primorski.

Pavle je bil ves prevzet, pa tudi ponosen, da tudi on pripada borcev za svobodo in pravičnejše življenje. Vse njegove stiske in skrbi so mu bile v tem trenutku pravi nič.

Nekateri od tistih tovarišev, ki niso mogli na pohod in ki so ostali tu še toliko časa, da bi poslušali govor komisarja Ahaca, so se še zadnji poslovili in mahali v pozdrav in srečno pot odhajajočim tovarišem. Potem so pobrali svoje stvari in odšli iz Otrobovca drugam.

Zdaj je Pavle ostal sam sredi gozdov pod Snežnikom. Ležal je v prijetnem, skrbno urejenem šotoru, toplo mu je bilo. Potem je še dolgo razmišljal o dogodkih današnjega dne. Zdramile so se mu predstave, ki jih je že prej imel o primorskih krajih, o golem, trpkem kamnitem Krasu, kjer bo nemara nevarno za partizansko bojevanje, o skrivnostno mogočnem Nanosu, o Vipavski dolini, kjer so smokve in grozdje, o modri reki Soči in o daljavah, kjer je pod visokim, jasnim, vročim soncem čutiti bližino morja...

Začelo se je mračiti. Pavle si je zavezal volneno ruto okrog glave, obraz je imel še ves zatečen, vročina ga je kar naprej kuhala. Potem se je z odejo pokril, ez glavo, kakor je imel navado. Hotel je zaspiti, prespati vso noč. Bolečine mu niso dale miru, po ušesih mu je kljuvalo in ga trgalo. Obracal se je po ležišču in se

silil, da bi zaspal. V gozdu je bilo mirno, le rahel veter je šumel skozi vejčve. Pavle je nehote oprezoval v temo in vlekel na uho skrivnostne nočne glasove mogočnega gozda. Lotevala se ga je tesnoba; pomislil je tudi na divje zveri, ki v Snežniških gozdovih niso nobena redkost...

Zaril se je globlje pod odejo, in proti jutru le nekoliko zaspal. Zdrnil se je in se prebudil, ko je bil že dan. Pavle je bil dneva vesel, saj podnevi mu je bilo vse drugače, lažje, ni se počutil tako sam in tako tesnobno kot ponoči.

Jedel ni ves dan nič, pa saj tudi ni mogel. Dan mu je počasi mineval v vročici in dremavicah. Okrog poldneva se je pooblačilo, vreme je postalo nekam pusto in hladno. Vznemirilo ga je tudi streljanje, ki ga je bil slišal onkraj iz Primorske strani. Zaskrbljen je pomislil na odred, če ga morda niso na pohodu napadli. Cisto lahko, da so kolono borcev na pohodu opazile italijanske obmejne straže... Potem pa je spet utonil v nemiren vročinski spanec.

Proti večeru je začelo deževati. Pavle si je popravil odejo, in čez odejo pogrnil šotorsko krilo in ga pri nogah zatlačil, da bi mu ne bilo vlažno. Nastala je grozljiva tema, močan nenaden piš je kot sunek potegnil skozi vejčve gozda, zaječalo je in se lomilo. Ušlo se je. Bobneče je grmelo, slepeči bliski so parali nebo. Razbesnela se je silna nevihta. Pavle se je zgrozil. Treskalo je, padalo, tulilo, pljuski vode so se zaganjali v šotor, ki se je ves stresal. Kot neskončen bes je kdaj pa kdaj močan blisk z grozeče rdečastim žarom razsvetlil vso pokrajino. Kaj takega Pavle do sedaj še ni doživel. V grozljivo bučanje in temo so se trgali presunljivi kriki ptic in drugih gozdnih živali, ki sta jim nevihta in voda zalili ležišča in razdrli gnezda. Gozdna pot se je spremenila v hudournik. V šotoru pod odejami se je v dve gube tiščal Pavle. Prvič v življenju je doživel tako strašno in neskončno dolgo noč, kajti nevihte visoko v gozdovih so še bolj grozljive kot drugje.

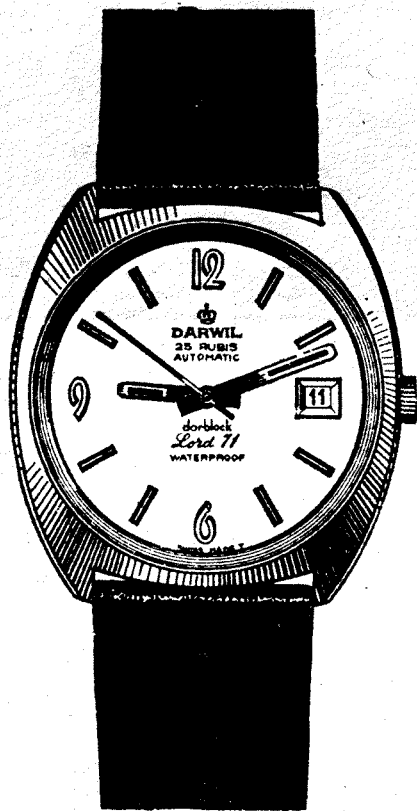
Morda si je ta še na pol otrok želel varstva in bi se oklenil kakoli živega? Morda pa je stisnil zobe in čakal, da bo vse to mimo; da bi bil zdrav in spet pri svojih tovariših v četi...

Dočakal je jutro. Začelo se je svetlikati, vreme se je polagoma uneslo, vode so se otekale v kotanje in narava se je počasi umirila. Zjasnilo se je. Potem je na mirno in kot isprano pokrajino posijalo svetlo jesensko sonce, kot da se ni nič zgodilo.

Konec prihodnjic

**Biseri
proizvodnje**

DARWIL

Lord 71 Lady 71

V vseh je vgrajen specialni mehanizem izredne preciznosti. Najnovejši pri urah DARWIL — vgrajen DARBLOCK, ki ščiti vsako DARWIL uro proti udarcem in pretresom. DARWIL Superavtomatik SNOW STAR cronometer je pojem eleganc in točnosti. DARWIL LORD 71 Special Flat DARBLOCK. DARWIL LADY 71 DARBLOCK ženska moda 1970. GENERALNO ŠVICARSKO ZASTOPSTVO

NUDIMO PO SVETOVNIH KONKURENČNIH CENAH NAJVEČJO IZBIRO NAKITA IZ 14, 18 IN 22 KARATNEGA KONTROLIRANEGA ZLATA.

Prodaja s posebno garancijo! Na zalogi vedno 600 modelov ur DARWIL in ARETTA. Ure znamke DARWIL in ARETTA lahko kupite tudi v specializiranih trgovinah in veletrgovinah v Jugoslaviji. Servisi so v vseh večjih mestih Jugoslavije. DARWIL — TRST, PIAZZA S. ANTONIO NUOVO 4/I-II

Z VARČEVANJEM PRI

KB
LJUBLJANA

DO
IZPOLNJENIH
ŽELJA

PROTI ZIMI - PRIJATELJ ZA MRZLE DNI -
LJUBLJANA ZAGREB
MARIBOR VELENJSKI LIGNIT

OZIMNICO
SI PRIPRAVIMO JESENI,
KURJAVO PA ŽE ZDAJ,
DA SE DO ZIME OSUŠI
IN PRIDOBI NA KVALITETI

VELENJSKI LIGNIT
BO NAPOLNIL VAŠ DOM
S PRIJETNO IN ZDRAVO TOPLOTU

NE POZABITE:
ZA SONCEM GREJE NAJCENEJE -
VELENJSKI LIGNIT
RUDNIK LIGNITA VELEN.

BREST
POHISTVO

cerknica
jugoslavija
telefon 79-080
telex 31-167

party bar stereo

SAP

Oddelek za turizem
LJUBLJANA
Titova c. 38

Priporočamo vam:

15. avgusta — dvodnevni izlet KOROSKA JEZERA, GROSSGLOCKNER, TRBIŽ

15. avgusta — dvodnevni izlet na VELIKE MEDNARODNE AVTO MOTO-DIRKE V ZELTWEG-u pri Knittelfeldu na Avstrijskem Stajerskem. Prodajna tudi vstopnice za glavno dirko ki bo 16. 8.

30. avgusta — enodnevni izlet na GRÜND — KATSCHBERG — dolina MURE — BREŽE — CELOVEC

6. septembra — enodnevni izlet VISARJE — PREDIL — BOVEC — VRŠIC

10. septembra — devetdnevni izlet združen z ogledom kulturnih zanimivosti SRBIJE in MAKEDONIJE

12. septembra — šestdnevni izlet na svetovno prvenstvo frizerjev v STUTTGARTU z ogledom renskih slapov in dela Švice

12. septembra — dvodnevni izlet na KOROSKA JEZERA — GROSSGLOCKNER

23. septembra — petdnevni izlet v Švico — obisk 51. mednarodnega sejma v LAUSANNE

27. septembra — enodnevni izlet po zapadnem obrobju POHORJA

9. oktobra — petdnevni izlet v RIM, ki je jeseni najlepši — z ogledom PADOVE, FIRENCE, RIMA, SIENE

Se je čas, da si rezervirate prijetne počitnice v Sapovi organizaciji: KASTEL STARI pri SPLITU — CRIKVENICA — VOLPARIJA pri Savudriji — FIESA pri Piranu — KRANJSKA GORA

V sodelovanju s potovalno agencijo JUGOTURS organiziramo zanimivo potovanje z letalom v MOSKVO in LENINGRAD. Potovanje bo trajalo 8 dni s polnimi penzoni v hotelih A kategorije. Potovanje organiziramo 1. in 22. septembra. Cena potovanja 1.890 din — možnost obročne odplačevanja.

Prijave sprejemajo vse poslovalnice SAP-Ljubljana.

*Če gradite
pozrite na stroške!*

- PREDEN PRIČNETE GRADITI, OBIŠČITE TRGOVSKO PODJETJE »GRAMEX« LJUBLJANA, KURILNIŠKA 10
- PREPRIČALI SE BOSTE, DA IMAMO NA ZALOGI BOGATO IZBIRO NAJRAZLIČNEJŠEGA GRADBENEGA MATERIALA
- PRIPOROČAMO VAM NAKUP SANITARNE IN OBLOŽNE KERAMIKE IZ UVOZA PO KONKURENČNIH CENAH
- OBIŠČITE NAŠA SKLADIŠČA V LJUBLJANI, NA LAVRICI IN VRHNIKI

Je Travnikar res umrl?

MAJDELČEVA HIŠA JE BILA ODPRTA PARTIZANOM PRI SPREDNJIH IN ZADNJIH VRATIH,

Pisatelj Jože Svetina je v svoji trilogijski epopeji Ukana predstavil bralcem tudi kmeta Travnikarja in njegovo domačijo. Z veliko umetniško močjo je v Travnikarju upodobil lik zdravega in zavednega slovenskega kmeta, na čigar trdnosti je slonel dobršen del narodnoosvobodilnega boja. Travnikar je v Svetinovem romanu postavljen v hribovski svet nekam med Prtove in Davče, vendar je bilo takih Travnikarjev veliko na Slovenskem.

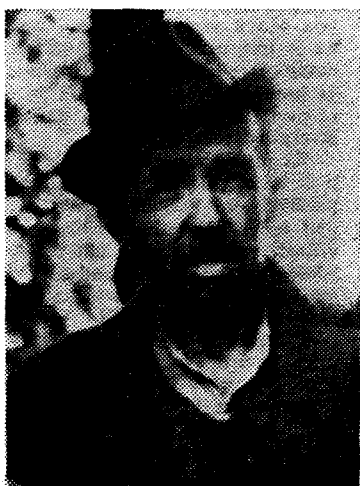
Ko smo letos 30. junija položili k večnemu počitku 72-letno Marijo Prezelj v Davči in natanko mesec dni kasneje se njenega prav tako starega moža Prezelj Franceta-Majdelca, sem se vprašal: mar smo z njima pokopali Travnikarico in Travnikarja.

Kako sta ta dva človeka živela? France je bil doma iz Novakov pri Cerknem. Kot kmečki sin je bil določen za kmečko delo in življenje. Osemnajst let mu je bilo, ko je bil mobiliziran v avstrijsko vojsko in poslan na Soško fronto. Dve leti se je pretikal po streljskih jarkih Svete gore in Sv. Gabrijela pri Gorici, kjer je doživljal največji vojni pekel. Tu je doživljal strahote vojne, prestajal muke fizičnih naporov, lakote in žeje in gledal, kako kosi smrt tisoče mladih življenj.

Po vojni je Slovensko primorje prišlo pod Italijo. Francetu ni bilo obstanka pa se je umaknil v Davče. Leta 1921 se je priženil k Majdelcu, 800 metrov od držav-

ne meje, in tu začel gospodariti. Italijanom se je bil nekaj zameril, zato ga po letu 1932 niso več pustili čez mejo na obisk k domačinom v Novake.

Drugoval je z našimi graničarji, saj je tik za hišo šla graničarska steza. Pri Majdelcu so se graničarji, ki so bili vseh jugo-

Franc Prezelj

slovanskih narodnosti, radi ustavljal, se odpočili, se kaj pomenili, pokusili 'ljutu rakiju' in nadaljevali svojo obhodno pot ob meji.

Kmet v Davči, kjer je do prvega sosedu po pol ure hoje, si mora pomagati v številnih zadevah kar sam. Tako davški kmetje po

večini sami popravljajo svoje kmečko orodje; so kolarji, kovači in še kaj. Tudi Majdelc je bil priučen vsem takim obrtniškim opravilom. Vendarle mu je nekako najbolje šlo od rok kovaško delo. Zato se je bil sčasoma tudi nekoliko bolje opremil. Pa tudi divji lovec je bil.

»Zakaj bi ne uplenil kdaj kakega srnjaka ali zajca, ko se pa po mojem svetu pase toliko divjadi!« je večkrat pomiril svojo vest, ko je govoril o lovu v letih pred drugo svetovno vojno. Vpis med lovce pa je bil tedaj draga reč. Ta šport je bil le bolj za petične ljudi, za gospodo, kamor se Majdelc ni mogel nikdar prištevati, četudi je imel trdno kmetijo. Ko se je kdaj spomnil za tisto »divjo jago«, je malce navihano rekel: »Uplenjena srnjaka ni bilo težko skriti. Le strel je bilo 'kunšt' zatusati!«

Leta 1938 je meja oživela. Bivša jugoslovanska vojska je jela utrjevati državno mejo. Prihajali in odhajali so razni ljudje. Bili so oficirji, vojaki, delavci. Tista tri leta do začetka vojne se je kar dobro živelo. Lahko je kar doma marsikaj prodal. Na vojaštvo se je še bolj navezal. Trdno je upal, da bo meja vzdržala, in še več, da se bo med vojno pomaknila tja čez Sočo, kakor bi moralo biti po vsakršni pravici. Pa je prišel tisti nesrečni april 1941 in z njim razpad Jugoslavije, veliko razočaranje in še večja negotovost.

Ob začetku vojne je Majdelčeva družina imela osem otrok, v hlevu 20 glav goveje živine, trop ovac in nekaj prašičev.

Začelo se je potihno, skrivaj in polagoma. Ze proti koncu leta 1941 so neznanci večkrat potrkali ponoči na Majdelčeva vrata. Treba je bilo pokazati pot čez mejo proti Poreznu, treba pa je bilo tudi postreči lačnim ljudem. Sprva sta Majdelčeva France in Marija z nekakim svetim strahom odpirala neznanim pogumnim ljudem. Kmalu pa sta se kar nekako nalezla uporniškega duha in ni jima bilo več težko to in ono noč stopiti na nevarno pot čez mejo.

Leta 1942 so bili mejni prehodi že pogostejši in organizirani bolj globoko. France je k temu delu pritegnil svojega brata, ki je živel v Novakih, Stefana, ta pa kmalu še Miho Gateja. Onstran Porezna se je v to zvezo vključil kmet Osojar in ilegalno delo se ni več ustavilo. Zveza je bila vzpostavljena na liniji: Farji potok — Davča — Majdelc — prehod Medrece (sedlo med Poreznom in Otavnikom), kjer se je pot cepila: ena v Novake, druga pa okrog Porezna v grapo pod Zakojco in na Bukovo, od ondod pa na šentiviško planoto ali pa v Baško grapo. Vse do razpada Italije, septembra 1943, ko so si brigade same utrle nova pota, je delovala zveza na omenjenih smereh.

Pa še za nekaj je bil Majdelc partizanom v prvih dveh letih zelo dobrodošel. Ker je imel doma kar dobro opremljeno kovačijo in se je nekoliko spoznal na orožje, jim je bil za orožarja. Tako je samotna kmetinja živela precej razgibano življenje.

V partijo je bil Majdelc sprejet spomladi 1943.

Leta 1942 je bil v Spodnji Davči že ustanovljen odbor OF. Kmalu je bil vanj vključen tudi Majdelc, ki je spadal v Zgornje Davče. Ko je bil leta 1943 izvoljen tudi narodnoosvobodilni odbor, je Majdelc prav tako postal njegov član.

Majdelčeva hiša je bila odprta partizanom pri sprednjih in zadnjih vratih in ob vsaki uri. Ta hiša ima zanimiv položaj. Nemški žandarji, ki so imeli svoji postojanki pri cerkvi v Davči in na Petrovem brdu, so navadno patrolirali mimo te domačije. Večkrat se je zgodilo, da je gospodar postavil na mizo steklenko žganja in pehar suhih hrušk ali krljčev. Ko so skozi okno zapazili, da se hiši bliža nemška pa-

trola, so se partizani pri zadnjih vratih umaknili v gozd, nemški žandarji pa so si lahko s šilcem žganja, za mizo, kjer so si bili pravkar partizani poplaknili grenko slino.

Hči Sonja, ki je bila med otroki najstarejša, saj ji je bilo ob koncu vojne 20 let, je bila aktivistka, njen eno leto mlajši brat Maks pa je bil od avgusta 1943 partizan. Najmlajšemu, Tomažu, je bilo ob koncu vojne pet let, ostali otroci pa so bili v šolskih letih, le da redne šole ni bilo.

Devetnajst glav goveje živine je Majdelc dal za partizansko vojsko. Nemški občini na Zalem logu se je pri njem posrečilo dobiti eno samo kravo. Kako je bilo očetu in materi spomladi 1945, ko so imeli prazen hlev in v njem edino kravico, da so ob njej mogli vsaj za silo z mlekom nahraniti devet-člansko družino! In kako jim je bilo, ko so aprila tistega leta dobesedno šteli krompir v kleti, da so ga kar najmanj odbrali za hrano in kar največ pustili za seme, da bo v jeseni zopet kaj zrastle! »Coprati« je bilo treba...

Pa je le prišla svoboda. Do zadnjega dne se je divja golazen potikala po vaseh pod Blegašem, Poreznom in Ratitovcem. Prav tu se je morala končati druga svetovna vojna. Koliko mrličev je bilo še aprila 1945 na Poreznu! Majdelčevi so trpeli za vsakega, saj so jih mnogo še marca hranili. Ko so šli lahko svobodno v Novake, je oče Franc komaj verjel, da je dočkal ta dan, tako je bilo lepo. Leta 1945 so ti ljudje pričakali rodovitno jesen, da sami niso vedeli kako. Zopet so imeli krompirja in sadja, in lakota prejšnjih let je bila na mah pozabljena. Delo se je ponujalo vsepovsod, mir in sproščenost sta se zopet naselila v davških domačijah.

Na nekem sestanku so se spomnili dela, ki ga je Majdelc opravljal za našo stvar. Pohvalili so ga in mu dali priznanje za to. Kmalu je dobil dve odlikovanji: red zaslug za narod 3. stopnje in medaljo za hrabrost. Davški aktivist je to za služil!

Pa je prišla druga dolžnost, ki je odmerjena vsem staršem po svetu. Treba je bilo odgojiti otroke in jih postaviti na lastne noge. In Majdelčeva France in Marija sta tudi to največjo dolžnost staršev nadvse uspešno izpolnila. Vzgojila sta otroke v delovne ljudi, v take, ki se koristno vključujejo v družbeno okolje, kjer živijo in delajo. Kakor godne lastovnice, ko zapuščajo gnezdo, so jima odhajali v svet in z vsakim je odšel del njunega srca. Hčere so se poročile in odsle: v Bačo, Kranj, Ivančno gorico in Podbrdo; sinovi pa v Novo Gorico, na Jesenice in v Ljubljano. Doma je ostal Aleksander. Z ženko imata že 3 otroke in z njimi se nadaljuje Majdelčev rod.

Ko so torej letos poleti položili v skupen grob Marijo in Franca, ki bosta poslej počivala na davškem pokopališču, sem se vprašal: mar je res umrl stari in dobri Travnikar? Ni si moč pridržati odgovoriti. Prezeljeva mati in oče sta odšla, ko sta prav do potankosti in do konca izpolnila svojo dolžnost. Izpolnila sta jo v letih vojne, ko je bilo treba braniti naš dom in si priboriti svobodo, izpolnila sta jo, ko je bilo treba domovini in rodu dati svoj rod. Pošteno sta sklenila svoj račun in se poslovila. Njuno delo je njun spomin, v njem živita.

Kako bi naj umrla Travnikar in Travnikarica?! Taki ljudje ne morejo umreti. V nas, če smo njihovi pravi potomci, bodo vedno živeli. Vraščeni v to zemljo, se zavedamo svojih korenin. Kadar bodo Travnikarji jeli odmirati, tedaj bo naš rod pred koncem.

Ko smo hvaležni Prezeljevemu Francetu in Mariji za njuno delo, sprejemamo s tem obveznost, da se borimo in vztrajamo!

CIRIL ZUPANC

Dobro je če veste...

● V STARODAVNIH ČASIH SO PRAVILI PERZIJCI — PETELINJA DEZELA, ker je spadal petelin med sve- te živali boga svetlobe Ahuramazde. Po perzijskem bajeslovju je nebeski duh — stražnik vsako jutro zbujal petelina, da je z njegovim petjem pre- gal vse duhove teme in demone sna. Petelina so šteli za sončno ptico, ki oznanja svetlobo in približevanje k bogu, Stvarniku in zaščitniku vsega, kar obstoji. Hkrati s prodirajočo per- zijsko vojsko Darija I. se je odpravil na pot proti zahodu tudi petelin. Vo- jaki so ga imeli na ladjah. Tedaj so, v VI. stoletju pr. n. št., petelini in ko- koši že živeli v vseh grških naselbi- nah, ki so jih bili osvojili Perzijci. Perutnina pa je ostala v Grčiji in se razširila v vse grške kraje in v vsa grška naselja na obalah Sredozemske- ga morja, vse tja do Sicilije. Kmalu se je kokiš udomačila povsod po Ev- ropi in Severni Afriki.

● ZIVO SREBRO, BAKER, CIN IN SVINEC so kovine, ki so bile znane že v pradavnih časih. Zivo srebro se omenja prvič v Aristotelovih spisih (394 — 322 l. pr. n. št.). Najstarejši rudniki živega srebra na svetu so al- madenski rudniki v Španiji, ki so bili, verjetno, odprti že 400. l. pr. n. št. Ze- lo zgodaj je bilo znano tudi, da je živo srebro strupeno, svinca pa je bil, po mnenju tedanjih ljudi, nevaren. Svinca so, sprito lahkega obdelovanja in sorazmerno nizke cene, močno upo- rabljali. V antičnem Rimu so izdelova- li iz svinca rame cevi, vodne abirak- nike, kuhinjsko posodo, kozarce itd., tako da so se Rimljani vse svoje živ- ljenje sistematično zastrupljali. To je bil, sodijo izvedenci, tudi eden izmed vzrokov kratkotrajne življenjske dobe starih Rimljanov. Čeprav je bilo znano, da je živo srebro strupeno, se bogati Arabci devetega in desetega stoletja niso menili za to ter so svoje letoviške hiše v Cordobi, Kairu in Bagdadu krasili z bazeni z živim srebrom. Na svetovni razstavi v Parizu 1936. l. je v španskem paviljonu neki tak umetniš- ko izdelan vodnjak z živim srebrom zbujal prav posebno pozornost obis- kovalcev.

● ABUD KASIM ABAS IBN FIR- NAS, ki je umrl 888. leta, je bil prvi človek v arabski zgodovini, ki je po- kušal leteti po zraku. Njegova na- prava za letenje je sestajala iz perut- nice, s katerimi je — pripovedujejo — lahko letel precej daleč. Pri spušcanju na zemljo se je bil nekaj poškodova- val, ker naprava ni imela rupa. Njego- vemu iznajditeljskemu daru pripisuje- jo tudi izdelovanje stekla (iz kama- na) kakor tudi zgraditev planetarija. Ibn Firnas je baje mnogo napravil tudi za populariziranje orientalske glasbe v Španiji.

● NEMKE SE NE DAJO ODIRATI. Po statističnih podatkih si v Zahodni Nemčiji mnoge ženske — kar 43 od- stotkov jih je! — same krojijo in šivajo obleke. Kako je mogoče, da je v tej deželi s tako popolno konfekcijo toliko nepoklicnih šivilj? Bržkone imajo ženske lasten okus ter si ne da- jo diktirati mode od modnih »ustvar- jalcev«, še bolj verjetno pa je, da so cene modnih salonov pretirano visoke. V Zahodni Nemčiji izhaja mnogo spe- cializiranih časopisov, ki spodbujajo ženske, naj si same krojijo in šivajo obleke. Ti časopisi objavljajo zelo na- tančna navodila za krojenje in za šiv- vanje, tako da si lahko vsaka količak pripravna ženska sama pomaga. Nič čudnega, zato je, če izhaja neki tak časopis v več ko 1.500.000 izvodih!

● STROŠKI ZA IZOBRAŽEVANJE SO NA JAPONSKEM STIRIKRAT VEČJI KOT IZDATKI ZA VOJSKO, v Kanadi dvakrat večji. Poleg navede- nih dežel izdajajo še druge razvite de- žele več sredstev za izobraževanje ko za oboroževanje. Te dežele so: Belgi- ja, Danska, Italija, Nizozemska, Nor- veška, Švedska in Švica.

● MUSLIM MISLINOV IZ AZER- BEJDŽANA IMA ŽE 165 LET in je verjetno najstarejši človek na svetu. Muslim ima še vedno precej — načr- tov za prihodnost. Eden prvih je — obisk in razgled Bakuja, glavne me- sta republike, v kateri se je starec ro- dil. V 1969. letu se je rodilo kar 20 prapravnikov starega Mislinova.

POPRAVEK

Avtor sestava »Čeprav je brez noge, dela na kmetiji«, obj. na 13. str. 33. št. »TV 15«, je JANEZ JERAM (tiskarski škrat je spremenil njegov pri- imek v Jerman).

Komisar Lado

Nadaljevanje s 6. strani

mih voz, natovorjenih s tiskar- skim strojem in drugimi deli stro- ja Pavličkove tiskarne iz Kočevja. V koloni je hodil tudi orjaški mo- škí v lepi uniformi, obut v škor- nje, opasan in oprtan s torbico. Pregledal je tovor in poskrbel, da je bilo vse v redu naloženo za dolgo in naporno pot skozi Belo Krajino v kočevski Rog. To je bil tovariš Andrej Zagar-Maj.

Večerno sonce se je nagnilo za Krempo. Petrač mi je ukazal, naj zavarujem prevoz. Naglo sem se poslovil od prijateljev, med kate- rim pa nisem našel Lada. Nekaj hipov poprej je odšel v tabori- šče.

S predhodnico sem krenil na pot in na koncu vasi srečal ko- misarja Lada, ki se je vračal iz taborišča. Bil je zamišljen in po- trt ter slabe volje, kar ni bilo v njegovi navadi. Poslovila sva se. Nisem si mislil, da sva si tedaj zadnjič segla v roke. Zazelel nam je srečno pot in skorajšnjo vrni- tev. Krenili smo na pot.

Kmalu zatem se je komisar Lado srečal s Petračem. Petrač mu je izročil večjo vsoto denarja za potrebe enote, ki je potovala na »Ladopunkto«.

Vozovi so končno odskripali iz Dolnje Brige. Od partizanov sta na Brigi ostala le Lado in Kri- žev Jure. Petrač jima je naročil, naj že zvečer zapustita Brigo in kreneta za enoto v borovsko po- gorje.

Komisar Lado je to noč sam in poslednjič prespal v svojem so- toru pod Kapičem. Naslednje ju- tro se je podal po »opravkih na Doljno Brigo, zatem pa se je namenil proti postojanki »Lado- punkto«.

V zgodnjih jutranjih urah so se v Brigo pritihovali Nemci in belogardisti. Ob vhodu v vas tam nekje, kjer sva se včeraj poslovi- la, je Lada ustavil glas, za kate- rega se ni zmenil, misleč, da so v bližini partizani. Le nekaj je za- momljal in krenil dalje. Tedaj so zagrmeli strelji in Lado se je zgru- dil. Z zadnjimi močmi se je po- gнал v grmovje in izginil v koto- njah. Medtem je snel svojo us- njeno komisarso torbico in jo skril, da je sovražnik ne bi do- bil v roke, če bi ga ujeli. V torbi- ci so bili zaupni dokumenti OT KPS; sezname partizanov, članov

Partije, kandidatov za sprejem v Partijo, skojevcev, članov OF, kra- jevnih funkcionarjev in aktivis- tov, družinske listine ter ženino pismo s slikami, pa še večja vsota denarja. Skril je torbico in se pogljal dalje, proč od torbice, ki je že bila na varnem.

Pod cesto se je pred Ladom raz- prostrela ravnina z njivami, trav- niki. Druge poti kot tu preko ni imel. Zopet so zapresketali stre- li. Lado se je znova zgrudil. Nem- ci in belogardisti so planili na- denj. Toda Lado se je pritažil. So- vražniki so mu odpeli jermene, pas z bombami in pištolo, sezu- li škornje. Obleka je bila zanje neuporabna, ker je bila vsa pre- streljena. Odsli so in se v vasi še dolgo posmehovali in norče- vali.

Komisar Lado je pritaženo di- hal s prestreljenimi pljuči. Ko je videl, da je navarnost mimo, se je dvignil in opotekaje krenil proti gozdu pod Kapičem, kjer je bilo taborišče. Kri mu je lila iz smrtnih ran in za njim puščala krvavo sled vse do njegovega so- tora, v katerem se je zgrudil.

Nemci in belogardisti so ga vi- deli, kako je smrtno ranjen. Ta- val po njivah in travnikih. Niso hoteli streljati nanj. »Naj se mu- či, saj ne bo daleč prišel.«

Po odhodu Nemcev in belogar- distov so se vaščani Dolnje Bri- ge zbrali. Tudi Križev Jure, ki so ga zbudili strelji in je skozi okno ušel Nemcem in belogardistom, se je vrnil. S težkim srcem so se vaščani podali tja, od koder je bilo slišati streljanje. Niso dolgo iskali: povaljana trava, krvavi ma- deži na travi in cvetju... Šli so po krvavi sledi. Našli so komi- sarjevo torbico z dokumenti in denarjem. Sled jih je vodila da- lje, tja, kjer je Lado drugič oble- žal, kjer so ga sovražniki obra- li in razorožili. Sled jih je vodila naprej, do Ladovega šotora. Našli so ga; v mukah se je zvijal in vzdihoval. Brižanom so solze polzele po licih. Lado z njimi ni mogel več govoriti, čeprav je bil pri zavesti.

Težko ranjenega komisarja so prepeljali skozi Doljno Brigo v partizansko bolnišnico v borov- škem pogorju, kjer je v Dragar- jih izdihnil v naročju svojih so- delavcev Rudija Cvra in drugih prijateljev.

TONE OZBOLT

Imeli smo ljudi

Nežka Petrič

Neozdravljiva bolezen je pretrgala življenja Nežke PETRIČ, zavedni slovenski ženi in materi, ki je v času NOV in tudi po osvoboditvi vse raspoložljive sile dajala v prid skupnosti in svojim najbližjim, ki jo bodo težko pogrešali.

Rojena je bila na Blokah in se poročila na Rakek, kjer je živela do smrti. Življenjska pot jo je že kot dekle popeljala iz rojstnega kraja. Spoznala je vso trdost življenja in zatiranje malega človeka. Tako je zrasla v napredno dekle in ženo, ki jo pretekla vojna ni našla nepripravljenega. Čeprav je bil njen mož odpuščen v internacijo, od koder se ni več vrnil, je to ni strilo, temveč je še z večjo vnemo pomagala naši osvobodilni borbi. Tudi po vojni je pomagala pri izgradnji naše socialistične družbe.

Slava njenemu spominu.

Anica Gregorič

Po dolgi in hudi bolezni je zapustila naše vrste Anica GREGORIČ, zavedna slovenska žena in mati, ki je v času NOV vsestransko sodelovala z OF.

Rojena je bila v Loški dolini, od koder se je omožila na Rakek, kjer je živela do svoje pregonne smrti — stara je bila komaj 62 let.

Med vojno je ostala sama z nedoraslimi otroci, za kaj njen mož Jože, znani aktivist, je moral v italijansko internacijo. Kljub težkemu življenju in skrbi za otroke je še vedno našla čas in tudi sredstva, da je pomagala naši osvobodilni borbi. Tudi po vojni je ostala zvesta svojim idealom in pomagala pri obnavljanju porušene domovine.

Slava njenemu spominu.

Franč Guzej

Po dolgotrajni in mučni bolezni je nedavno za vedno zatnil svoje trudne oči Franč GUZEJ iz Hrastnika.

Rojen je bil 1. 1. 1907 v številni rudarski družini. Ze zelo zgodaj je okusil vse tegobe nekdanjega kapitalističnega izkoriščanja preprostih delovnih ljudi. Prav zaradi tega ni prav nič čudnega, če se je zgodaj znašel v vrstah tistih, ki so se v delavskem gibanju borili za boljši kos vsakdanjega kruha.

Kot za vse druge zavedne Slovence, tako je tudi zanj vdor okupatorja v našo domovino pomenil največjo nesrečo. Zato je kmalu začel aktivno pomagati osvobodilnemu gibanju. Njegov dom je postal varno zavetje za partizanske aktiviste, od katerih so danes nekateri zelo znani družbeno-politični delavci. Njegovo delo pa ni ostalo prikrito okupatorju in v letu 1942 se je pričela njegova trnova pot skozi gestapovske zapore — Trbovlje, Celje, grad Borl, Maribor. Tukaj ga je čudežno naključje rešilo ustrele, zato pa so ga gestapov-

J unij mesec nagibal se je h kraju ko ti prešerno si se še smejal in nove vice nam pripovedoval. A v ničemer nisi slutil, da dan ki se nagibal je v noč, pretrgal tvojo bo življenjsko moč.

N ikoli zmanjkalo ti ni humorja, dejal si: »Pojdimo tja, kjer doma je dobra volja!«

K olkokrat si bil med nami, pomagal si nam z nasveti in rokami in dobrimi željami.

U trite pot si v mladici, med vami naj izginije slabiči.

V delu naša je rešitev, sramote ni v njem, le vsakega je pridobitev.

S vobodi tudi ti si šel nasproti kot partizan med svojimi soborci — bil si spoštovan.

P remagan bil je naš sovrag in borec — borec šepnil je: »Ti si mi kakor brat!«

O stala nam od vojne je porušena vsa domovina. Ti odzval si njenemu se klicu pri obnovi in pot ti tekla je po licu.

M isli naše bežno preletele tvojo so življenjsko pot, ko stopali za tvojo krsto nemo smo ob.

K zvokih tebi posvečene žalostinke. I n dan se zopet je nagibal v noč, z njim izginjali so zvoki žalostinke.

T ebi zadnjikrat pojoč.

K a tebe ostal nam svetel bo spomin ker Tvoje delo nam ni bila zapreka saj spoštoval si delavca — kot sočloveka.

Jožefa Slak

Ni še dolgo tega, ko smo pospremili Jožefa Slak iz Čužne vasi na njegovi zadnji poti. Le 66 let ji je bilo in že je pod pezo življenja omahnila v smrt.

Pokojnica je od leta 1942 dalje pomagala partizanom, ki so hodili mimo njihove hiše. Mnogi borci so se v Slakovi hiši najedli, ko so bili lačni. Dobili so tudi pijačo. Zgodilo se je tudi, da je pokojnica sama in tudi njena družina ostala lačna, kajti kar je bilo pri hiši je skuhala partizanom. Skrbela pa je tudi za ranjene borce.

Vsi, ki so pokojno Jožefa Slak poznali — bila je tudi skrbna mati svojih otrok — se je bodo še dolgo spominjali. Njej pa naj bo lahka domača zemlja.

Ana Mežan

Vroč poletni dan je bil 31. julij. Izzele so poslovnice besede Rudija Rapia — Sava, člana republiškega vodstva ZZZ NOV. Grobarji so opravili svoje, in na pokopališču v Murski Soboti je ostala sveža gomila. Tu je naša večni mir in pokoj partizanska mati Ana Mežan. Letos na dan mrtvih bi slavila sedemdeset let življenja, toda smrt je bila močnejša od nje. Namesto sedemdeset rdečih nageljev za slavljenko bodo ob njenem grobu plapolale svečice.

Vasica Lipnjev pri Trebnjem na Dolenjskem je bila njen rodni kraj. Tu je kmetovala in vzgajala svoja dva sina Ivana in Henrika, ki sta ji pomenila vse v življenju. In ko se je začel osvobodilni boj našega naroda, se vsi trije Mežanovi vključijo v vrste Osvobodilne fronte. Oba sina sta odšla v borbene enote naše partizanske vojske, mati pa je kot aktivistka OF in AFŽ uspešno opravljala svoje poslanstvo. A tudi njena dva brata France in Alojz sta bila partizana, prav tako tudi sestra Angela. Pa je prišel tisti 17. oktober 1943, ki se ga je s hudo bolečino v srcu spomnila vse svoje žive dni. Tam pri Gabrovki je s krvjo oblit obležal njen sin Ivan, borec Cankarjeve brigade. O, da bi se povrnil vsaj Henrik. Materine misli in želje so ga spremljale na njegovi bojni poti. A ena se materi je želja spopolnila. Po osvoboditvi je prišel sin Henrik, častnik JA in ji stisnil roko.

Naglo so minevala povojna leta. Spet je kmetovala in z vso ljubeznijo obdelovala zemljo. A razen tega pa še številni sestanki in delo v naših obeh borcevskih organizacijah. Zvezi vojaških vojni invalidov in Zvezi borcev NOV, katerih agila članica je bila vse od njune ustanovitve.

Začela je bolehati in napotila se je k svojemu edinemu sinu Henriku v Mursko Sobotu. In v tem mestu, severovzhodno Slovenije se je končala njena življenjska pot. Tu bo poslej tudi med mrtvimi za vedno prisotna.

Slava spominu partizanske matere Ane Mežan!

Janko Bolker

Dne 2. 7. 1970 so na Dolu pri Hrastniku pokopali tovariša Janka Bolkerja, ki je bil rojen 30. 1. 1920 v Hrastniku in zaposlen kot poslovođa na sepraciji rudnika v Trbovljah. Med NOB je bil organizator odhoda rudarske godbe iz Hrastnika v partizane — to je godbe VII. korpusa — junija 1944. Sicer je bil aktivni udeleženec NOV vse do osvoboditve. Ves čas v NOV je bil v tej godbi. Njemu v spomin naj bodo posvečene te vrstice.

Pojasnilo nezadovoljnim upokojencem iz Hrastnika

Republiški odbor Zveze združenih borcev NOV Slovenije je našemu uradništvu dal na vpogled pritožbo upokojenih borcev, ki mu jo je poslal občinski odbor ZZZ NOV iz Hrastnika. V tej pritožbi in zahtevi po pojasnilu je med drugim navedeno dobesedno tudi tole:

Komisija, ki je sestavljala nov pokojninski zakon, je nepravilno vnesla grobe razlike med borci Avstro-Ogrske, Maistrove borce in borce NOV ter s tem postavila borce NOV v posmeh in prenašanje neprijetnih žaljivk od strani gotovih elementov in povzročila nezadovoljstvo med člani ZB NOV.

Poglejmo razliko med prejemki upokojencev:

Borci NOV 915,45 Ndin — Maistrovi borci 1.118,00 Ndin (razlika 270 Ndin) — avstroogorski borci 1.040,00 Ndin (razlika 124,55 Ndin) — starostni upokojenci brez priznanja 960,00 Ndin (razlika 40,00 Ndin).

Nepomisljivo nam je od kod izvira ta groba razlika in zakaj bi bili borci pred II. svetovno vojno, ki so se borili pod zastavo jugoslovanske in avstroogorske vojske, toliko bolj zaslužni kot borci NOV.

Ne vemo kje so hrastniški upokojenci dobili navedene podatke in številke. Vemo pa, da je pravilen edini podatek o pokojninah borcev NOV. Pokojnina 915,45 Ndin je namreč 85 odstotkov borčevskega dodatka, ki je v letu 1969 znašal 1.077,00 Ndin.

Dalje vemo, da ni nobenega predpisa, po katerem naj bi Maistrovi borci in borci iz avstroogorske vojske dobivali pokojnine, ki jih navajajo hrastniški upokojenci. Prav tako vemo, da ni nobenega predpisa, po katerem naj bi starostni upokojenci brez priznanja prejeli navedeno pokojnino.

Med nekdanjimi Maistrovimi, pa tudi nekdanjimi avstroogorskimi borci in drugimi starostnimi upokojenci je prav gotovo zelo veliko takih, ki prejema najnižje pokojnine, so pa med njimi tudi posamezniki z višjimi pokojninami. Toda te višje pokojnine posameznikov niso odvisne od tega, ker so bili Maistrovi ali avstroogorski borci, marveč od dela, ki so ga opravljali, ko so bili aktivni, in v zvezi s tem od skupine, v kateri so bili upokojeni.

Morda je kateri Maistrov ali avstroogorski borec ali pa tudi upokojenec brez priznanja in prejema tako pokojnino, kot jo navajajo hrastniški upokojeni borci, toda to je posameznik, ki je bil v tako skupino razvrščen ne kot Maistrov ali nekdanji avstroogorski vojak, pač pa po delu, ki ga je v času svoje zavarovalne dobe opravljal.

Toliko v pojasnilo, da ne bi še kdo drug nasel takimi zmotnimi podatkom.

V. M.

Politični razgledi

Ko je bil ameriški predsednik Harry Truman v Potsdamu na konferenci z britanskim premierom Winstonom Churchillom in sovjetskimi voditelji Stalinom, je 16. julija (1945) dobil brzojavko. Ob 17. uri 25 min. in 45 sek. so v New Mexico preizkusili prvo atomsko bombo. Trumanova kolega sta bila vesela novice.

Dne 6. avgusta 1945 se je nad Hirošimo prikazalo letalo. Nihče se ni vznemirjal zaradi enega samega bombnika, saj so bili ljudje vajeni velikih zračnih napadov s 1000 ali 2000 letali. Potem pa se je zabliskalo in eksplozija prve atomske bombe, vržene na človeka, je terjala na kraju samem 85.000 mrtvih, prav toliko ranjenih v mestu, ki je šlo manj kot pol milijona ljudi.

Podatki so zelo različni: predvsem gre za razliko med japonskimi in ameriškiimi številkami. Američani menijo, da je bomba terjala 64.000 mrtvih, Japonci pa z najnovejšimi podatki dokazujejo, da je bilo mrtvih kar 240.000: na podlagi pričevanj in zasliševanj so natanko rekonstruirali Hirošimo: takšno, kot je bila pred eksplozijo bombe. Ugotovili so, da je moralo biti v mestu, ki sicer dotlej ni poznalo vojnih grozot, dosti več prebivalcev, torej tudi dosti več smrtnih žrtev.

Za preživele prebivalce je Hirošima mesto tesnobe. Vsi se bojijo levkemije, raka in drugih bolezni. Ko so pred nedavnimi preiskovali preživele, ki v času eksplozije še niso imeli deset let, pa so prišli pod uničujoči vpliv žarčenja, so odkrili sedem ali osem vrst raka v dosti večjem številu kot pri drugih ljudeh iste starosti. Druga preskava je pokazala 39 odstotkov hromosomskih motenj proti 4 odstotkom pri nepripravljenih ljudeh: in sicer pri ljudeh, ki se pred eksplozijo še niso rodili.

Trideset gramov trinitrotoluola (TNT) zadostuje, da ubije človeka. V drugi svetovni vojni so uporabljali dvetonске bombe. Hirošimska bomba je imela rušino moč 20.000 ton TNT ali 20 kiloton. Jedrsko orožje, vodikove bombe, merijo z milijoni ton, njihova »običajna« moč pa je enaka petim, desetim, dvajsetim megatonam. Se pravi tisočkrat večja od hirošimske. Opravili so že poskus s 57-megatonsko bombo, mogoče je narediti 100-megatonsko bombo.

Po raznih podatkih je v arzenali po vsem svetu od 120.000 do milijon megaton, se pravi okoli 100 ton TNT za vsakega človeka na Zemlji, ena hirošimska bomba za vsako vas, za vsako ulico v mestih. Strokovnjaki pravijo, da je človeštvo že davno preseglo zmogljivosti »nadubijanja« (overkill).

Avgusta 1945 je bila v vojni nasproti zaveznikom edinole še Japonska. Stalin je že leta 1943 v Teheranu in leta 1944 v Jalti napovedal sklep Sovjetske zveze, da napade Japonsko. Natanko tri mesece po nemški kapitulaciji — kot je bilo dogovorjeno — je Sovjetska zveza napovedala vojno Japonski: 8. avgusta 1945, se pravi dva dni po eksploziji hirošimske bombe. V takšnih okoliščinah je ameriška odločitev — da 6. avgusta vrže atomsko bombo na Hirošimo,

Četrto atomskega stoletja

9. avgusta pa na Nagasaki — prej politična kot pa vojaška. Washington je hotel s tem doseči japonsko kapitulacijo pred sovjetskim posegom v vojno, zraven tega pa si zagotoviti, če že ne gospodstva, pa vsaj prevlado nad tem delom sveta in pozneje pritiskati na ZSSR. Hirošimska tragedija je bila torej manj zadnje dejanje druge svetovne vojne kot pa prvo dejanje hladne vojne.

Atomsko orožje naj bi dalo Združenim državam Amerike premoč nad vsem svetom. Toda že tedaj, ko je Truman v Potsdamu povedal Churchill in Stalinu, da se je prvi atomski poskus posrečil, je Stalin vedel za skrivnost in zaželel Trumanu, naj vrže bombo na Japonsko. Klaus Fuchs, nemški znanstvenik, ki je delal za Američane, je izdal skrivnost Sovjetski zvezi. Baje sam ni hotel, da bi imela atomsko orožje samo ena sila na svetu. Ko je bil leta 1950 Fuchs aretiran zaradi vohunske dejavnosti v prid ZSSR, je samo šest mesecev po njegovi aretaciji že eksplodirala prva sovjetska atomska bomba. Nastal je atomski klub. Tedaj je imel samo dva člana, danes pa jih šteje pet. Navzlic sporazumu o neširjenju jedrskega orožja, se bo atomski klub bržkone kmalu povečal. Japonska, Izrael, Indija in Južna Afrika po mnenju strokovnjakov lahko naredijo svojo bombo.

Nekateri strokovnjaki vsiljujejo svetu teorijo, da je jedrsko orožje namenjeno ustrahovanju: kdor ga ima, je že zavarovan pred napadom; če že ne zaradi drugega, pa zato, ker se nasprotnik boji povračilnega udara napadene države. Toda ali je to razlaga za neznanstvo oborožitveno tekmovalstvo, ki je pripeljalo tako daleč, da je vsak Zemljan »preskrbljen« s 100 tonami TNT? Prvi atomski bombi sta prileteli iz letala in s padalom. Potem so izdelovali rakete manjšega dosega, pa medcelinske rakete, pa rakete zrak—zemlja itd., vse opremljene z jedrskimi naboji. Nastali so obrambni raketni sistemi, pa sistemi antiraketnih raket.

Od začetka vojaške zgodovine je znana tako imenovana tekma med mečem in ščitom. Vsaka vrsta orožja je »živela« nekaj časa, potem pa je bila vržena v staro šaro. Prvo orožje se je držalo skozi stoletja, pozneje skozi desetletja, danes pa je zastarelo že tedaj, ko je komaj izdelano. Življenjska doba orožja je torej neznansko kratka, izdelava pa zahteva velikanske napore znanstvenikov in neznanske finančne izdatke.

Jedrsko orožje je najnevarnejše med sodobnimi orožji. Moderna strategija in taktika temeljita na uporabi jedrskega orožja ali grožnji z njim. Vendar pa ne smemo prezreti drugih vrst orožja. Njihova grožnja moč je predvsem v tem, da v majhnih količinah naredijo velikansko škodo. Po drugi svetovni vojni so ta orožja že uporabljali: napalm v Alžiriji in Vietnamu, kemična sredstva za uničevanje rastlinstva v Vietnamu.

Zalostno je, da v oboroževalnem boju ne sodelujejo samo velesile, marveč vse dežele, tudi tiste, katerih gospodarstvo je šibko zaradi dolgotrajne kolonizacije. Leta 1955 ni nobena dežela v razvoju imela reaktivnega letala ali rakete zemlja—zrak, danes pa ima 32 takšnih dežel reaktivna letala, devetnajst pa rakete zemlja—zrak. Za orožje gre vsako leto toliko denarja, kolikor je bila vredna vsa svetovna proizvodnja leta 1900.

V tej tekmi, ko se tudi Japonci zavzemajo za svojo jedrsko bombo in ko eden izmed desetih japonskih študentov ne ve, da je bila prva atomska bomba ameriška, ko ponekod zbijajo šale na račun Hirošime in ko gre denar za orožje namesto za šole, bolnišnice in hrano, so pomembna naprežanja ZSSR in ZDA, da bi nevtalizirala Damoklejev meč sodobnega sveta. Zakaj sicer ne bo nikogar, ki bi »praznoval« petdesetletnico hirošimske bombe.

KOMENTATOR

HIGIENSKA

PAPIRNA KONFEKCIJA

Taloma

Sladkogorsku
SLADKI VRH

„TV 15“ ZA MLADINO

TE DNI

DNE 24. AVGUSTA 1941 SO NEMCI PRVIČ POBIJALI TALCE NA NOTRANJEM DVORIŠČU SODNIJSKIH ZAPOROŽEV V MARIBORU. NA TA DAN SO PADLI: RUDOLF BABIČ, FRANC EKART, LEOPOLD GRAHEK, EDO GRUBELNIK, SLAVKO KLAVORA, SVETOZAR KOČEVAR, JOŽE KOVAČ, SLAVKO SLANDER, JOŽE TOVORNIK IN FRANJO VRUNČ; NASLEDNJEGA DNE PA STANKO BREZOVNIK, FRANCI KOLARIČ IN ANTONIJA VRESNIK. (SEKRETAR PK KPS ZA SEVERNO SLOVENIJO SLAVKO SLANDER JE BIL USTRELJEN POD IMENOM FRANZ WEBER.) SAMO LETO DNI KASNEJE, OD 23. JUNIJA DO 23. AVGUSTA, JE NA DVORIŠČU STAREGA PISKRA V CELJU IZGUBILO ŽIVLJENJE TRISTO ŠTIRINSESTDESET TALCEV...

Pusti me, ne utegnem!

Bil je vroč julijski dan. Sonce je neusmiljeno pripekalo in otroci smo se pripravljali na popoldansko kopanje. Nenadoma me je poklicala mamica. Nejevoljna sem odšla v kuhinjo. »Boš nesla očetu kosilo? Veliko dela ima in ne pride domov,« mi je dejala. »Pusti me, ne utegnem...«, sem ji ostro odgovorila. Pričakovala sem, da me bo udarila. Pa me ni, le za hip se je zamislila in začela pripovedovati:

»Poznala sem družino, ki je do leta 1941 srečno živela. Brezskrbnost jim je skalila vojna. Oče je začel sodelovati s partizani. Za njegovo delo so zvedeli sovražniki in kmalu zatem so ga odpeljali. Vsi so jokali za njim. Najbolj hudo pa je bilo njegovi sedemletni hčerki Tinki. Bila je bistri in pristrčen otrok in tudi oče jo je imel od vseh najraje. Dekletce ni in ni moglo razumeti, da so očeta odpeljali za dalj časa, morda za vedno...« Poiskala ga bom!« je sklenila.

Minili so trije dnevi, odkar so ga odpeljali, in nikogar ni bilo doma. Tinka se je odpravila po prašni cesti. Ni poznala poti in tudi v velikem mestu se ni bila. Spominjala se je le očkovih besed: »Vidiš, po tej cesti se pride v mesto in tam prodajajo lepe obleke; ko bova utegnili, jo bova mahnila tja!« Te besede so jo vodile dalje, in ko je bilo sonce že visoko na nebu, je Tinka prispela v mesto. »Hudobni možje so mi odpeljali očka, rada bi ga obiskala,« je zaupala starejši ženi. Tako je Tinka kmalu obstala pred staro, sivo stavbo z rešetkami na oknih. »Kje je moj očka?« je dejala vojak pri vhodnih vratih in zakokala. Odpeljal jo je po dolgem hodniku. So ga ganile solze nedolžnega otroka? Hodila sta in hodila. Tinki se je zdelo, kot da ta žalostna pot nima konca. Pa sta se le ustavila. Zarožljali so ključji, odprla so se vrata in Tinka je ugledala — tujca. Sive lasje je imel, poraščen obraz in vse polno podplutb. Že je hotela reči, da to ni njen očka. Tedaj se je oglašil: »Kako velika si, Tinka!« Spoznala ga je. Planila mu je v objem. Sreča je trajala nekaj minut. Vojak jo je grobo potisnil na hodnik in vrata so se zaprla. Z objokanimi očmi, a vendar brezmejno srečna, se je Tinka vračala proti domu. Nič je ni bilo strah, saj ji je očka dejal, da je velika... Lahko si misliš, Verica, kako sladko je tisti večer Tinka zaspala in s kakšnim ponosom je drugi dan pripovedovala o srečanju z očkom.

Brez besed sem vzela kanclico in odšla.

VERICA ERBEŽNIK

Svoboda

SVOBODA
JE VEČNA SANJA
ZASUŽNENIH.

SVOBODA
JE KOT PTICA
ŠIROKIH, ZLATIH KRIL.

SVOBODA
JE NAJLEPŠA ZARJA
VSEM LJUDEM.

SVOBODA
JE LEPŠA KOT SANJE,
PROSTEJŠA KOT PTICA,
JE ZLATA SREČA
VSEM ŽIVIM STVAREM.

MARJANCA ŠARLOHAR

Kurirka Ančka, prašiček in fašisti

Naša sosedka je prijazna ženska. Vsi jo imamo radi, ker zna tako lepo pripovedovati zgodbe. Najraje pa poslušamo njene doživljaje iz narodnoosvobodilnega boja:

»Takrat ji je bilo petnajst let. Čeprav je bila mlada, se ni nikogar bala in tudi jeziček je znala vrteti tako, da ji ni bil nihče kos. Njeno delo za NOB ni ostalo skrito. Sodelavci so jo opozorili na nevarnost, ona pa ni in ni odnehala.

Nekega dne je nesla v sosednjo vas zelo važno sporočilo. Ko je stopala po samotnem kolovozu, ji je bilo vseeno malo tesno pri srcu. »Kaj takega pa že dolgo ne!« se je kar naglas hudovala sama nase. Po uri hoda je prispela na cilj. Oh, kako se je oddahnila, ko je oddala pošto. Delo pa še ni bilo opravljeno, saj je morala sporočilo odnesti tudi nazaj. Majhen list je skrbno skril v rob obleke. Že je hotela oditi, ko jo je ustavila gospodinja: »Bojim se zate!« Vprašala jo je še, kaj namerava storiti, če bo naletela na sovražnika. »Rekla jim bom, da sem šla kupovat prašička, a ga nisem dobila!« se je domislila Ančka.

Gospodinja se je nasmejala in dodala: »Kaj pa, ko bi prašička dobila?« Ančka je prikimala in jo kmalu s prašičkom mahnila proti domu. Kar v rokah ga je nesla, saj ni bil težak...

Malo pred domačo vasjo, so nenadoma iz grma skočili trije fašisti. Torej le zaseda, je pomislila Ančka. Vse mogoče so jo vpraševali, jo strahovali in celo pljuvali v obraz. Ančka se je spretno izgovarjala s prašičkom. Fašisti niso odnehali. Ubožica je s strahom pomislila na pismo in še tesneje stisnila k sebi živalco. Nenadoma pa se je nečesa domislila! Postavila je prašička na tla. »Težak je,« je pojasnila fašistom. Pujsek pa, ne bodi len, v dir proti va-

NAGRAJENI PRISPEVEK

Resnična zgodba

„Deklica, prepozno si prišla...“

Skozi okno gledam v pust deževni dan in spomnim se starejše tovarišice, ki sva jo nekoč obiskali s sošolko. Dolgo je že od tistega dne... Izročili sva ji skromno darilce in šopek rdečih makov. »Spet bo posijalo sonce v mojo mračno sobico,« nama je dejala.

Kdo bi mogel pozabiti te besede in zgodbo njenega življenja!

»Nisem bila več mlada, ko se je pričela vojna. Imela sem štiri sinove in dve hčerki. Vsi so bili že odrasli in lepo nam je bilo, čeprav sem sama skrbela zanje. Mož mi je že zgodaj umrl za jetiko. Potem so prišli fašisti. Sinovi so šli v partizane, hčerki sta postali kurirki. Tudi sama sem pomagala partizanom; kolikor je pač bilo v moji moči, saj sem bila že stara in betežna. Najprej je padel najstarejši sin. Potem so odpeljali v taborišče najmlajšo hčerko. Tepli so jo in mučili. Ničesar ni izdala, zato je

morala umreti. Bilo ji je komaj devetnajst let. Do konca vojne sta padla še en sin in starejša hčerka. Enega sina so ujeli Nemci. Kaj so mu storili, ne vem. Vrnili se je le najmlajši, a hudo bolan. Umrl je čez nekaj mesecev in ostala sem sama... (Tako drobna je bila in njene gube, zarisane v obraz, so bile tako globoke.) Pa pridita še kaj... čas hitreje mine in človek pozabi na težave,« nama je dejala ob slovesu.

»Moram jo obiskati,« moram...«, kriknem in stečem na konec naše dolge dolge ulice. Hiša še vedno stoji. Odprem vrata in nasproti mi pride neka ženska. »Je partizanska mati doma?« jo vprašam. Bridko se nasmehe in mi tiho odgovori: »Deklica, prepozno si prišla...«

Hudo mi je bilo, da mi huje ni moglo biti.

MARJANA NOVAK

Narisal: EVGEN SAJOVIC

Spomini, ki bolijo

Kadar sva s sestro pridni, nama mamica vedno pripoveduje spomine iz časa narodnoosvobodilnega boja. Toda, ko ji solze zalijejo oči, utihne... Tako je bilo tudi tistega večera, ko sem zapisala te vrstice:

»Nekdo je močno lopnil po vratih. Kmalu so vdrli štirje Nemci. Vse so premetali. Ker niso ničesar našli, so jezni odšli. Kmalu zatem je prišel očka in z njimi šest ljudi v rjavih uniformah. Bili so prijazni in nič se jih nisem bala, čeprav sem bila takrat še majhna. Posebno dobro se spominjam mladega partizana, ki me je vzel v naročje. In kako lepo zvezdo je imel na kapi! Nenadoma je pred hišo jeknil strel. Partizani se niso umaknili. Spopadli so se z Nemci in v tem boju je padel tudi mlad borec. Bila sem žalostna in dolgo sem jokala. Čez nekaj dni so Nemci odpeljali v taborišče mojo mamico, očeta in tudi mene. Samo jaz sem preživela štiri vojna leta. Starši so umrli v taborišču in tudi moji bratje — vaši strici Reši — so padli kot borci znane Laskove čete 8. avgusta 1942 v Mostju.«

OLGA NOVAK

KRAMLJANJE

Draga tovarišica Milena!

Nisem pozabila na dano besedo, in tako vam danes pošiljam obljubljeno pismo. Malo pozno, a bolje kot nikoli, kajne? Pred kratkim sem bila v Franciji na počitniškem potepanju. Ne bom opisovala krajev in doživljanj, ker bi morala napisati pravi pravcati roman, a nisem povsem prepričana, če bi mi to uspelo. Na papir bi želela prenesti le na videz nepomembno srečanje s skupino Francozov. V letem so bile izgovorjene samo tri besede, a jih ne bom nikoli pozabila. Eden izmed njih me je vprašal, če sem Italijanka. »Ne, Jugoslovanka!« sem mu odgovorila. »O, Tito!« je dejal s spoštljivim poudarkom, ki me je prijetno presenetil, in se poslovil s prijaznim ter iskrenim nasmehom. Tujci torej cenijo Jugoslovane, naš narodnoosvobodilni boj in predsednika Tita. »Kaj pa mi?« sem se vprašala, ko sem pozneje premišljevala o tem srečanju. Velikokrat sem bila priča, kako so ljudje, ki za domovino niso ničesar žrtvovali, zaničevali prizadevanja tistih, katerih žrtve za svobodo so bile neprecenljive vrednosti. Nosilci zmagovitih praporov bratstva, enotnosti in svobode, torej ljudje, ki so neomajno stopali skozi štiriletni boj, so zanje — banditi. Da, tudi nate mislim, medicinska sestra dermatološke klinike v Ljubljani Malči Šviligoj!

Vidite, tovarišica Milena, moje misli so vse prej kot počitniške. Morda zato, ker imam na voljo več časa za premišljevanje in kritično ogledovanje okolja, v katerem živim. Obljubljam pa vam, da bo moje naslednje pismo bolj vedro, če mi bo uspelo uresničiti načrt. Kakšen je, pa naj bo za vas zdaj še skrivnost.

Prejmite lepe pozdrave!

ANICA DOBRAVC
Gačnik 81
p. Pesnica

Draga Anica!

Za kritično razmišljanje o ljudeh in okolju, v katerem živite, vam ne bi smelo nikoli zmanjkati časa. Ne pozabite, da so oči starejših ljudi utrujene — preveč hudega so že videli — in da je zdaj vrsta na vas, mladih. Le glej in piši, jaz pa ti bom na mladinski strani »TV 15« odmerila čimbolj častno mesto.

Lepo pozdravljena!

MILENA

Spoštovana urednica!

Prvič se oglašam in upam, da ne zadnjič. Želela bi namreč postati vaša redna sodelavka. Danes sem napisala resnično zgodbo o partizanski materi. Morda bo prispevek romal v koš. No, kljub temu velja poskusiti in jaz sem poskusila.

Vas prisrčno pozdravlja!

MARJANA NOVAK
Metelče 7
p. Šoštanj

Draga Marjana!

Kakšna škoda, da nam nisi zaupala imena partizanske matere in da nisi še bolj skrbno pobrskala po njeni življenjski poti. Si ob zapisovanju pomislila, kako strahansko sama je bila in da je verjetno še danes?... In ponesti bi ji šopek cvetja.

Lepo pozdravljena!

MILENA

NE POZABITE, DA JE
RUBRIKA
»KRAMLJANJE«
VAŠA TRIBUNA. ZATO
PISITE!

